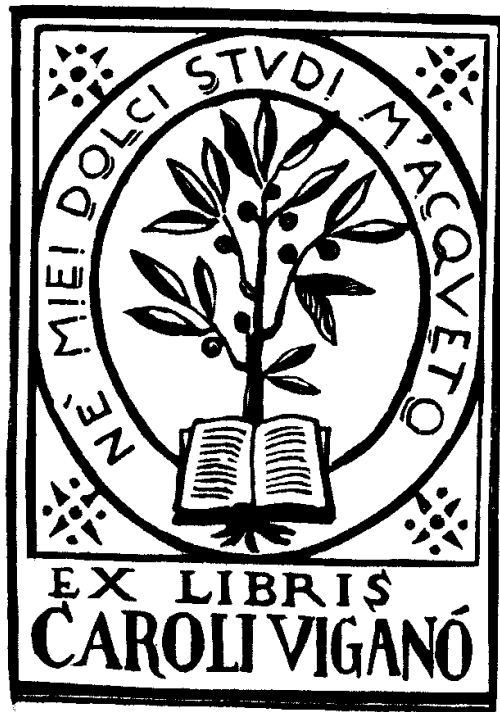

FA 5 C 43

LILII GREGORII

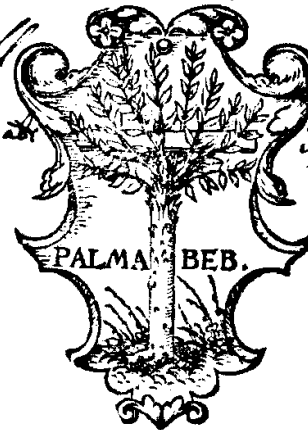
GYRALDI DE ANNIS ET
MENSIBVS, CAETERISQVE TEM-
porum partibus, difficili haftenus & im-
pedita materia, dissertatio facilis
& expedita.

EIVSDEM

Calendarium & Romanum & Græcum, gentis
utriusq; solennia, ac rerum insigniter gestarū tem-
pora complectens, magno tum historijs,
tum ceteris autoribus cognoscen-
dis usui futurum.

Partine ad Bibliothecam Francisci Traldi de Wale.

Exhibuit. M. 1663. ubi lib. a. 1663.
Dni Arcanij Rinaldi

BASILEAE
apud Mich. Isingrinium,

1 5 4 1.

ILLVSTRISSIMAE FERRA
 RIAE AC CARNVTI PRIN
 cipi Diuæ RENATAE Galliarum Re-
 gis Lodouici duodecimi filiæ,
 Lilius Gregorius Gy-
 raldus S. D.

NON sum nescius, Princeps illu-
 strissima, si hoc meum de annis
 & mensibus cæterisq; eorū par-
 tibus commentarium, quod ad
 agnitionem animi pulcherri-
 mum est, & quod proximis diebus confeci,
 edere uoluero, fore ut in uarias reprehensio-
 nes incurram, meq; nō modo obiurgatori-
 bus, sed & obtrektoribus obijciam. Nam
 nonnullos qui se Ciceronianos haberi uo-
 lunt, iam nunc illud mihi obijcere audio, qd
 minus Ciceronis imitator fuerim, meusq;
 hic stylus nimis humi serpat. Alios uero, qd
 quæ ex Philosophorum monumentis hausi,
 non à me satis exploratè percepta, minusq;
 cōmodè digesta, & perinde confuse, nec enu-
 cleatè à me prodita, quin ex hac in illam ple-
 runq; hæresin me transluisse. Quidam & il-
 lud mihi impingent, quod in mathematicis
 disciplinis, in quibus fermè res tota de qua a-
 gimus consistit, nō usque adeo rationes obni-
 xè ad calculum reuocarim, neq; ad particu-
 las primasq; elementa deduxerim. Postremò
 & plerosque futuros suspicor, qui mihi uitio

EPISTOLA

dabunt, quod in græcis uertendis uel parum expresse, uel uerbum penè pro uerbo reddiderim. Alia porro multa eos mihi uitio duros sentio, qui in alienis censendis taxandisque studium omne suum impendunt, quique aliorum studia non in angulis modo, sed & in circulis & coronis uellicant. Quibus omnibus si respondere, meque ab eorum maledictis obtrectionibusque tueri uelim, mihi sic infirma ualitudine & malè affecto, & laboriosum nimis foret, & in longum nimis sermo traheretur. Qua ratione factum est, ut te præ cæteris meo huic commentario patronam ac fautricem adoptarim, idque ideo tibi quàm alij credere & committere malui, ut (si tibi ita uidebitur) in apertum lucemque sub tuo nomine prodeat, quo ueluti Palladis (quod aiunt) clypeo, à calumniantium obtrectionibus protegatur. Id quod facillimè facere poteris, propter tuam summam autoritatē, & qua in studiosis bonisque omnibus iuuandis animi propensione à primis usque annis fuisti, iam tum sub maximo Rege parente tuo Ludouico duodecimo. Locus hic exposcere uidebatur, ut in laudes tuas immortalitate dignas excurrem, sed meæ exiguitatis conscius, & rux sublimitatis, eas suo Regiæ celsitudinis fastigio malui notas præterire, quàm ingenij mei imbecillitate deterere. Nam quid dicam sanctissi-

NUNCVPATORIA.

ctissimos mores tuos, uitæ integritatem, misericordiam, & largas manus in pauperes? Quid, inquam, pietatem & religionem in Deum optimum maximum, quàm castè, quàm mundè colas? Illa uero notiora, te literis sacris, uirtutibusque omnibus ornatissimam: quibus rebus non modo nostræ ætatis mulieribus antecellis, sed antiquas illas Heroidas æquas. Te igitur omnibus his de causis patronam ac tutricem delegi, meque tutelæ tuæ cōmendauit, ut me, reliquumque quantumcunque uitæ superest, quali cœpisti ope ac præsidio iuues. Nam detractoribus quidem his uelut offis ora ipse obstruam, me uidelicet post alteram & alteram bonorum & facultatum omnium direptionem, optimorumque amicorum amissionem, uelut addictum cuidam quasi perpetuo carceri, non quidem ex edicto prætoris, non alicuius principis iussu, sed impotentis noueræ naturæ iniquissimo imperio: me adeò articularibus doloribus toto corpore affligi, torqueri, ut ex multis annis non modo ex gressibus & e cubiculo pedem efferre non detur, sed uix per interualla morbi sella curuli sedere ac perpaululum uehi. Sed tamē tot his malis sic conflictatus, non angori penitus ac inertie me demitto, sed cum nonnihil aliquando

EPIST. NVNCVPATORIA.

se dolores remiserunt, aliquid interea medi-
tor (si minus scribere possum) quaecunque,
quod studiosæ iuventuti prodesse possit. qđ
cōtingat utinam. nam sic equidem fructum
cepero laboris, & non parū simul leuationis,
& solatiū languoris, diurniq; morbi. Quod si
his contra uituperatores parum profecero,
obtrectariq; illi non desinant, ualento: neq;
idcirco tamen pedem ipse retraham, quo mi-
nus semper aliquid tale faciam, ut uel me in
tanta ualitudinis imbecillitate utcunque su-
stentem. Tu uero Princeps tot conspicua do-
tibus, quantulasq; has nostras ipsa lucu-
brationes accipe ac foue, si non quidem Re-
gia tua maiestate & uirtutib. dignas, mea sal-
tem cōditioni & fortunæ cōuenientes. Vale.

AD LECTOREM.

*Dum nos secla, dies, menses metimur & annos,
Obrepat tacito mors inopina gradu,
Quæ feret ætheream ue diem, noctem ue profundam.
Adā tibi qualis, talis agenda dies.*

INDEX.

A lbi, læti, & fausti dies cur dicti. 159. & seq.	42. Naturalis. Ibid.
Alcyoniē dies. 96	Annus mēstruus. 37
ἀλκυονίδων. 135	Annus uertens quid.
Alexandri Magni ad O- lympiadem epistola de Ægyptiī cuiusdam sa- cerdotis narratione. 10	Annus uertens (35 qualiter à Græcis di- uisus. 68
Alexandriæ dies longissi- mus. 145	Annum magnū, qui & maxim⁹ appellat̃, quo spacio mēsi sint ueteres. 15. & seq.
Alliensis dies. 155	Annus decem mensiū cur à Romulo insti- tutus. 42
Ambrosia. 101	Antheſterion. 95
Analemma. 193	ἀνθεστίονος ἀπογράφ. 155
Androdas. 181 (17	Antiochēses quo mē- se Pascha celebraue- rint. 102
Anni ciuilis institutio.	Antoninus & Fausti- nus, September & October uocati. 86
Anni etymologia. 13	Apatyria sacra. 99
Anni uertentis exordiū. 62. dies. 35	Apellæus. 96
Anni Iuliani. 54. Au- gustani. 58	ἀπὸ τοῦ ἰς ἀπατήρια, ἰπα- νή ἰς βαρυλιῶνα, pro- uerb. 99
Anni error à nostræ æta- tis astrologis deprehē- sus. 58. & seq.	Apollinis ortus. 99
Anni apud Arabes ini- tium. 116. apud Per- sas. 117	ἀπογράφ. nefasti dies à Græcis uocari. 154
Annorum diuisio. 13	Aprilis unde dict⁹. 76
Annus Metonicus. 20.	
Iubileus. 30. Ciuilis.	

INDEX.

Aprilem Neronem dictum.	86	Alabra curia unde uocata.	121
Aequinoctiales horæ.		Calēdæ intercalares.	56
Arabum & Sarracenorum annus & menses.	116	Calēdæ unde dictæ.	120
Arcadū annus.	37. 39	Calo Iuno nouella.	121
Atheniensium menses.	89. & 106	Cannensis clades quo die facta.	163
Atomus quid.	148	Cappadocū mēses.	108
Attri dies cur dicti.	159	Cares & Acarnanes mestrē habuisse annū.	
Audynæus mensis.	97	καρναῖος Apollo unde dictus.	90
Autumni initium.	68	Cataclysmi clades.	114
B		Chaldæorū annus.	40
Bacchi sacra Trieterica unde uocitata.	17	χόος. 95. Chœac.	96
Bellū nauale inter Cæsarem & Antonium, quo die factum.	80	Ciuilis mensis.	72
Bissextilis annus infustus dictus.	57	Clauus annalis.	67
Bissextus dies quare institutus.	59	Clepsydræ unde nuncupatæ.	184
Bithynorū mēses.	108	Clepsydræ apud Romanos autor.	195
Boëdromion Græcorū mēsis unde dictus.	90	Climacterici anni.	179
Borysthenicum clima.	147	Cœtus & collectæ festum.	116
Britanniæ dies longissimus.	145	Comitiales dies per litterā ueteres assignare solitos.	156
		Cōmunicarij dies.	157
		Conceptiuæ feriæ.	152
		Concubium.	140
		Conti	

INDEX.

Conticinium.	135	Dies naturalis.	132
Crepusci unde notati.		Diffilsi dies.	150
Crepusculū.	137 (137	Diluculum.	135
Cynocephalū duodecies in die meiere solitum.	184	Diogenis ad Tyberiū responsum.	170
Cypriorū menses.	108	Διὸς κωδία.	100
D		Dodecaëteris.	20
DAtyli dies.	168	Distros.	98
December.	82	E	
Deiotari ad M. Crassū responsio.	185	ELaphebolion.	97
Delphici certaminis recentis spacium.	20	Enceniorum festū.	116
Diana Munychia.	98	ἐν τῇ πανσινλώφη prouer.	
Dianæ natalitium.	99	ἐπὶ ἀνέμῳ.	128 (120
Diebus nomina à quibus indita.	172. & seq.	Επακτæ inueniendæ rarefione.	94 (tio. 129
Diei diuifio.	132. & 148	ἑσπερος.	137
Diei noctisq; tēpora, proprijs discreta nominibus.	135	Expiationis celebritas.	
Diei per climata longitudo & breuitas.	146	F	(116
Dies, nonas, (et seq. & Idus quot quilibet mensis habeat.	122	FAsti dies.	154
Dies unde dictus.	131	Fax prima.	137
Dies apud Hyperboreos cur semestri luce fit,	145	Februū, februarumēta	83
		Februari⁹ unde dictus	
		Feriarū Christia-	(83
		norum autor.	177
		Feriarū publicarū quatuor genera.	151
		Festi & profesti dies.	
		149. & 151	
		Festū apud Iudæos barbarū & buccinarū.	115
		A	5

I N D E X.

Gallicinium. 135
 Gamelion. 97
 Gentiles certos mensis dies certis numinib. dicatos habuisse. 177
 γλυκύ & ἀλγέα. 94
 Gnomon. 143
 Græcorū annus. 40
 embolismos. 47
H
 Hebdomades annorum. 179
 Hebræorum annus. 39
 Menses. 110. Celebritates. 115
 Hebræos duo principia anni habuisse. 63
 Hecatombæon. 89
 Helleponticum clima. 147
 Hierosolymæ subuersio. 115
 Hierosolyma quo die à Pompeio capta. 170
 Hipparchi annus. 21
 Hodes ab Hebræis uocati menses. 110
 Horæ unde dictæ & inuentæ. 183. & seq.
 Horæ quatuor anni tēpora unde appellata. 186 (183)
 Horæ diuisio. 186 (183)
 Horæ plura significata. 189. & seq.
 Horaria. 191
 Horarum genera duo. 191
 Horis tēpla constructa. 183
 Horologia. 191
 Horologij autor. 191
 Horos trimestris anni autor. 40
 Hostire. 157
 Hydrophoria ludi. 119
 Hyemis principiū. 68
 Hyperberetæus mēsis. 102
I
 Ani signum qualiter à ueterib. formatū. 36
 Iani imago quare biceps. 61
 Ianuarius & Februarius cur anno appositū. 44. & seq.
 Ianuarius mensiū primus quare. 60. & seq.
 Iberorum annus. 40
 Iduare. 123
 Idus Ioui dicatæ. 123
 Iduum nomē unde acceptū. 122

I N D E X.

ceptum. 122
 Ieiunium desolationis urbis sanctæ. 115
 Ieiunium sortis uel urnæ. 116
 Ilium captum. 99
 Imperatiuæ feriæ. 152
 Indictiones unde dictæ à quibus, & quare institutæ. 32. & seq.
 Indictio qui cognoscendū menses (da. 34 & anni. 118
 Initiorum dies. 92
 Intercalandi quis autor. 49
 Intercalandi Hebræorum ratio. 39
 Intercalandi apud Romanos ratio. 44
 Intercalandi error correctus. 50. & seq.
 Intercalatio unde dicta. 45. quando, à quibus, & quomodo inducta. 46. & seq.
 Intercalares priores quomodo apud Cicero nem intelligendi. 55
 Intercisi dies. 149
 Interpretum Plutarchi error emendatur. 92
 Ioui epulum quo mense celebratum. 81
 Iuno Calendaris appellata. 120
 Iunius Germanicus dictus. 86
 Iusti dies. 157
 Italiæ dies lōgissimus. 145
 Italorum annus. 41
 Iunius unde appellatus. 78
 Iunonis Monetæ ædes dicatæ. 79
L
 Ampada tradere, prouerb. unde. 140
 Lampadarum celebratas. 140
 Lapi in uertendo Dionysio error emendatus. 165
 Latio unde nomen datum. 61
 Lauiniorū annus. 41
 Lenæon mensis. 101
 Longitudinis breuitatisque dierū causa. 141. & seq.

INDEX.

Lucernarum accensio,
Aegyptiorum celebri-
tas. 138
Lucij unde dicti. 137
Ludorum secularium
apud Romanos ini-
tium. 26. & seq. Genes
spacium. 28. & seq.
Lunaris annus. 41
Lunæ diuifio. 119
Lustricus dies. 167
Lustrū unde dictum,
eiusdemq; reuertentis
spacium. 18
Lyfander quo mēse A-
thenis potitus fit. 98
M
Maemacterion. 93
Maia quo die ædes di-
cata. 78
Marius Claudius appel-
latus. 86
Mane. 135
Martio mense ineunte
quæ olim Romæ fie-
bant. 75
Matronarum dies fe-
stus. 75
Menses omnes sua numi-
na habuisse. 88. & seq.
Menses à diuersis Im-
peratorib. diuersa for-
tita fuisse nomina. 86.
& seq.
Mensib. nomina à qui-
bus imposita. 73
Mēsis intercalarius. 50
Mensis unde dictus. 71
Mensis primus dies Iu-
noni sacer. 120
Mensis per decades di-
uifio. 103. & 123
Mensū apud Hebræos
nomina. 111. apud
Macedones. 106
Mensū genera duo. 71
Mensū dies apud Græ-
cos numerandi ratio.
124. & seq.
Mercedini dies interca-
lares dicti. 46
Mercurij annus. 41
Meridies unde dictus.
136
διὰ Μέρους clima. 147
Mefori mensis. 92
Metagegnion mēsis. 90
μῆνς à Græcis luna cur-
dicta. 119
μετρωαντὶ dies. 163
Mo-

INDEX.

Momētū quid. 10. 148
μὲς μηνὸς mēsis initium ab
Homero dictum. 71
Mūdū ter in anno patē
Munychiō. 98 (re. 156
Mytheria Athenis quā-
do celebrata. 91
N
Naturalis mensis. 71
Ne quid inter cæsa &
porrecta, prouer. 149
Nefastos dies per N li-
teram fuisse notatos.
Nestoris uita. 29 (154
Nisan. 102
Noah Armenios et Scy-
thas astrorum cursus
docuit. 37
Noctis diuifio. 134
Nonarum die popula-
res ad urbē cōfluxisse.
November. 81 (122
Nox unde dicta. 132
Nox intempesta. 140.
media. Ibid.
Numa Pomp. anni xij.
mensū autor. 42 (67
Numerus cuius inuētū.
νῦμνις. 124
Nūdinarū dies an inter
ferias numerati. 163
Nundinarū autor. 164
Nundinæ unde dictæ.
νυχίων. 97 (166
Nychion Munychion
non est. 98
νυνδὴν μέρων quid. 132
O
October Liuius dictus.
Octoëteris quare, & à
quo instituta. 19
Olympiados reuoluen-
tis spacium. 17. & seq.
Oscophoria. 94
P
Pago uerbum. 194
Palmam exoriēte luna
unicam gignere bain.
πάρνμος. 90 (22
Pandiculares dies. 157
Pascha quo mense à Iu-
dgis celebrabatur. 115
Pax inter Romanos &
Sabinos q̄ die facta.
Pentecostes apud (75
Iudæos celebritas. 115
Peritius mensis. 97
Perfarū annus. 40. mē-
ses, uocabula, dierūq;
numerus. 117

INDEX.

Perfæ quo die à Græcis superati. 91	Rhodium clima. 147
Phamenoth mensis. 98	Romanis antiquus an- ni signandi mos. 67
Pharmuthi mēsis. 102	Romanorū annus. 41
Philolai annus magn9. φῶς ἀγαθόν. 136 (21	Romanorū secula quā distincta. 26
φῶς φῶρος. 137	Romanos trecētos an- nos sine horis fuisse. 187
Phyllus mensis. 103	Romanum clima. 147
Pithægia sacra. 101	S
Planetarum annus. 41	Sabbatum unde di- ctum. 170
Platonis natalitij dies. πολύφθορ. 103 (104	Sais urbs Aegypti. 138
Possideon. 96	Saturnalia quando ce- lebrata. 82
Postridie Calēdas, No- nas & Idus, cur attri- bitæ. 157 (162	Saturni annus. 41
Prætoris tria uerba. 154	Scæuolę de ferijs elegās responsum. 153
προσέλλωσι Arcades cur dicti. 39	Scenopegij festum. 116
Profestum facere. 149	σκίρα. 99
Punctum quid. 148	Scirias Minerua. 100
Pyanepsion. 94	Sciophorion. 99
Q	Seculi quis primus dies diuerforum opinio- nes. 62. & seq.
QVadrans. 148	Seculi naturalis apud Hetruscos constituen- di ratio. 25. & seq.
Quintilis, Sextilis, & ceteri menses sequen- tes unde dicti. 80	Seculum Hebręorū. 24
Quinquatrus dies. 107	Secu-
R	
Rhiphæū clima. 148	

INDEX.

Seculum quid, & unde dictum. 23	Temporis quadriparti- ta diuifio. Ibid.
September Tiberius ap- pellatus. 86	Temporis in partes di- stinctio. 11. & seq.
Septimana. 170	Temporum scriptores plurimi. 9
Sex mensium esse diem sub polo. 146	Temporum interualla ex uarijs scriptorū sen- tentijs supputantur. 9
Signum quando recte seu oblique oriri dica- tur. 141	Tempus mythicum & historicum. 8
Socratis natalitij dies.	Terentini ludi quare in- stituti. 27
Sol quandiu in (104	Thargelia sacra. 98
Zodiaci signis more- tur. 72	Thargelia Hyadū una. 99
Solis menses. 72	Thargelion mensis. 98
Solaria. 191	Theseus quo die cum adolescentibus in ur- bem sit reuersus. 94
Solarij apud Roma- nos autor. 194	In Thule dies mēstruus uel bimestris longissi- mus. 145
Solstitium brumæ quo mense fiat. 96	θύραξ, κάρης, ἐκ αὐθιγίας. prouerb. 95
Sosibius Cęsarıs mathe- maticus. 8	Tiresij uita. 29
Strati dies. 157	Trieteris. 17
Stratiuæ feriæ. 152	Tusci nono quoq; die regem salutabant. 122
Διὰ συνῆς clima. 147	Tybi mensis. 114
T	
TAbularum fractarū apud Indæos ieiuniū. 115	
Tēpora unde dicta. 68	

I N D E X.		
VAcuna dea.	81	Vmbræ per gnomonē
Vacunalia quo mense		in diuersis regionib.
celebrata.	81	dimensio. 143. & seq.
Veneris annus.	41	Vncia quid.
		148
Veris initium.	68	Vr̄us serpens.
		3
Vespera prima.	137	Vsuræ calendis solue-
Vidua unde dicta.	123	bantur.
		121
Vita hominis longissi-		
ma.	25	X Anticus mensis. 102

INDICIS FINIS.

AD ILLVSTRISSE

FERRARIAE AC CAR-

NVTI PRINCIPEM DIVAM

RENATAM Galliarum regis LVDOVICI.

duodecimi filiam, LILII Gregorij Gyrals

di Ferrariensis, de annis, mensi-

bus, cæterisq; liber.

SCRIPTVRVS de an-
nis & mensibus, cæ-
terisq; quibus tem-
pora metimur parti-
bus, difficili ac impe-
dita materia propter
uarias multiplicesq;
sententias, te certissi-
ma huius patriæ sa-

lus, regina ac princeps RENATA inuoco,
ut mihi quo cœpisti præsentī numine aspi-
res. Erit huius libelli non iniucunda lectio,
nec, ut spero, inutilis legenti: mihi certè etiā
subleuamentū inter tot fortunæ & ualitudi-
nis aduersa: minus enim, dum commenta-
mur, malis lædi uidemur. Igitur ut rem ag-
grediar, paulò altius ab Aeuo & Tempore
exordiar, utpote quod ex his anni & cætera
fluere uidentur. Est autem Aeuum, ut Cen-

Aeuum.

hominem magis quàm ad alterũ pertinet. Idq̃ ipsum in tria quidam tempora diuidũt, præteritũ, præsens, & futurum. Præsens autem quod medium est, adeò est exiguum & incomprehensibile, ut nullam accipiat longitudinem: neque aliud esse uideatur, quàm transacti futuriq̃ coniunctio. Porro etiam adeò est instabile, ut ibidem sit nunquam, & quod quis trãscurrit, à futuro decerpit. Hæc uero ipsa inter se tempora, anteaetum dico & futurum, neq̃ propria sunt, neq̃ ita ut alterum altero longius breuiusue uideatur. Quicquid enim non habet finem, collationem mensuræ nõ recipit. quapropter æuum neq̃ annorum, neq̃ seculorũ numero, neq̃ denique ullo finito temporis modo metiri quisquã poterit. Recte illud ergo quod infinitum est, nos ita finiemus: Aeuum gr̃as est perpetua, id est, æternitas, cuius neq̃ initiũ, neq̃ finis est. Vel ita: Aeuũ continuatio quædam est temporis sine principio & sine fine manens, ex quo tempus continuè fluit. Vnde philosophus ille noster & poëta ita cecinit: Qui tempus ab æuo Ire iubes. Aeuum tamen Varro ab ætate deducere uidetur: ait enim: Aeuum ab ætate omniũ annorum. hinc (inquit) Aeuiternum, quod factum est æternũ: id ait Chrysippus esse αἰών. hæc Varro. Sanè Aeuum gr̃acum est, quod αἰών dicit̃, quòd semper existat, *παρά τὸ αἰών.*

Hinc

Hinc deum principium rerum omnium αὐτὸν dictũ uidemus. Vnde ridicule xxx. ab eo æonas heretici à Valentino induxerũt, quos cum alijs, tum Irenæus & Tertullianus coarguunt. Quidam hoc tempore magnum esse negociũ putant, inter æuum, æuitatem, æternitatem, & eiusmodi cætera statuere: sed nos parum profuturas propositæ nostrę institutioni eorum argutias mittimus, & cum ijs simul Aegyptiorũ hieroglyphica, qui per lunam & solem æuum designabant: uel per serpentẽ, qui toto reliquo corpore caudã contegat, serpentemq̃ ipsum illi uræum uocabant, Gr̃eci basiliscum, nos regulum. Sed nõ modò hoc Aegyptij, sed & Phœnices effingebant, idq̃ ipsi mundo assignabant, qui ex se ipso alitur, & in se idem reuoluitur. Antiqui quidem Gr̃eci cum æuũ ipsi effingere uolebant, hac figura utebantur ⊗ ut in uetustis adhuc codicibus datur uideri. Sedenim apud Gr̃acos αἰών uaria significat: nam interdum quidem, ut diximus, æternitatẽ sine principio, sine fine. Interdũ totam hominis uitã, ut apud Homerũ & Herodotũ, & hoc sensu ab αἰών, quod est spirare, deducitur. Interdum & generationem & ætatem, ut cum dicimus, septem æonas à mundi exordio ad futurum interitum. Sed & medici αἰώνα spinæ medullam significare contendunt, quomodo est illud apud Hippocratẽ: αἰθροπείη τις

ποσῆρας τὸν αἰῶνα ἰσθμοῦ αἰπὴ θανάτου. hoc est, ho-
 mo quidam ægrotans ex æone septenarius
 decessit. Sed de Aeuo satis, nunc quod ex
 Tempus uariè à eo prodit, de tempore aliqua afferamus: de
 uarijs descriptū. quo adeò uariè à scriptoribus traditū, ut uix
 uiam inuenias, qua in eo describendo te ex-
 plices. Nam sunt qui scribant, quod semper
 fuerit necesse esse, siue ante mundū, siue cum
 mundo. Multi quidem natū mundū, multi
 non natum esse contendunt. Ergo hoc tem-
 pus generale, quia neq; initium, neq; finem
 habet, & æternitas est, quam Græci, ut mo-
 do dictum est, αἰὼν appellant, difficile est de-
 finire, ut ait Cicero. Sed de tēpore quo nunc
 utimur, ita potest: Tempus est pars quædam
 æternitatis, cum certa alicuius spacij signifi-
 catione, puta seculi, anni, mensis, & cætera:
 ita tamē ut intelligas partem æternitatis nō
 propriè dictā, sed per similitudinē: neq; enim
 æuum mensurā capit. Possidonius tempus
 esse ait incorporeum, quod nihil aliud sit q̃
 interuallum mundani motus. Vnde & anti-
 qui gentium theologi, Saturnū qui tempo-
 ris symbolum credebatur, ἑρμῆς, hoc est, cœ-
 li filium dicebant. Quam sententiā inter phi-
 losophos multi sequentes, tempus esse dixe-
 runt cœlestis motus definitionē. Et propte-
 rea Varro, Tempus, inquit, est interuallum
 mundi & motus. Vel ut alij colligunt, Tem-
 pus est certa dimensio, quæ ex cœli conuer-
 sion

sione cognoscitur. Alij numerum & mensu-
 ram motus esse dixerunt. Sunt qui harū nul-
 lam probent, sic ratiocinātes. Cur solis, aiūt,
 & lunæ ac siderum morus tempora sunt, &
 non potius omnium corporum? An uero si
 cessarent cœli luminaria, & rota figuli moue-
 retur, nō esset tempus quo eos gyros & cir-
 cuitus metiremur: diceremusq; aut æquali-
 bus morulis agi, aut si aliās tardius aliās ue-
 locius moueret, alios magis diuturnos esse
 alios minus? Quid uero? Nōne & cum nos
 hæc diceremus, in aliquo tempore loqui di-
 ceremur? Sed nec corporis quidem motū de-
 finire tempus posse uideri potest: siquidem
 corpus aliquando mouetur, aliquando stat.
 Nec solum motum eius, sed etiam statū tem-
 pore metimur, & tantū stetisse dicimus quā-
 tum temporis fluxit: ut cum solem uel lunā
 in sacris uel profanis historijs aliquando ste-
 tisse legimus, eo interuallo quo sol uel luna
 & cœlum stabat, num aliquod tempus ibat?
 Ergo corporis motus tempus recte dici nō
 potest. Pari quoq; ratione numerū uel men-
 suram motus ipsum dicere absōnū uiderur.
 Democritus & Leucippus atque Epicurus
 mundum ex indiuisibilibus frustulis (ut sic
 dicamus) quas ἀτομὰς illi uocant, fabricatum
 esse dixerunt: dura sanè, & iure improbata
 sententia. Quantum autem magis fuisset im-
 probanda, si mundum constare ex atomorū

numero dixissent, nō aliter ac si dicerent, domum constare ex numero lapidum, aut lineam cōstare ex numero punctorum, cum paries ex numerosis lapidibus, & linea, ut quidā uolūt, ex numerosis punctis, nō ex eorum numero cōstet. Tempus ergo nō modō numerus est, sed ne numerosum quidē, aut numerabile. Sunt qui distensionē quandam esse tēpus affirmēt: sed cuius rei distensio uel continuatio sit, se palām ignorare fatent. Pythagoræi, ut Timæus Locrensis refert, tēpus æternitatis imaginē esse uolunt: id utiq; tempus esse significātes respectu æternitatis æternitatis stabilis. Plato in Timæo, & Philon in Cosmopœia, cæteri q; qui fabricatū mundum asseuerāt, tempus ab ipso cœli nascētis circumactū incepisse tradunt. Aristoteles & cum secuti, qd mundū æternū rati sunt, tempus infinitū existimauere, cœli q; motu tēperari. Hinc Varro apud Latinos à solis & lunæ tenore temperato, tempus dictū putat. *χρόνος* uero Græci à *κρόνω*, id est, Saturno deducunt. Stoici quidē teste Hieron. tēpus ita definiūt: *χρόνος ὁ ἐνὶ πανόρβωσις, καὶ πραγμάτων τήρησις*, hoc est, Tempus est correctio, & rerū cōseruatio. Omne q; tempus, quo non uirtutibus opera impenditur, perire credūt, nec penē tempus esse. Epicureus Lucretius tempus nihil esse per se putat, sed rebus ab ipsis cōsequi. Eius uersus ex primo libro adscribam:

Tem-

*Tempus item per se non est, sed rebus ab ipsis,
Consequitur sensus, transactum quid sit in æuo:
Tum quæ res, quid porro deinde sequatur,
Nec per se quenquam tempus sentire fatendum est,
Semotū ab rerum motu placidaq; quiete. & cæt.*

Sed plura de his missis. Nunquid ante mundum & cœlum à deo fabricatore conditū, ali quod fuisse tempus dicemus? Nullū pleriq; dicunt: alij fuisse quidem, sed non intellectū, minus q; distinctum: id quod apud M. Tullium Velleius: Non enim, inquit, si mundus nullus erat, secula non erant. Secula nunc dico non ea quæ dierum noctium q; numero annuis cursibus conficiuntur. Nam fateor ea sine mundi conuersione effici nō potuisse. Sed fuit quædam ab infinito tempore æternitas, quam nulla circumscriptio temporum metiebatur: spacio tamen qualis ea fuerit intelligi non potest, qd ne in cogitationē quidē cadit, ut fuerit tempus aliquod, nullum cū tempus esset. Hęc Velleius, uel Tullius potius in primo de nat. deorū. Num melius erit si ita distinguamus: aliquod esse tempus cōfusum, inordinatū, inarticulatū q;: & aliquod esse distinctū, ordinatū, articulatū q;. Cōfusum, quale chaos & secula fuere æternitatis, id est, ante mundi constitutionē, humano licet intellectui ac cogitationi id minus sit noscibile, imaginatione tamen cōprehensibile. Distinctum uero & articulatū id esse,

B 4

quo secula, anni, menses, diesq; metimur.

Sed nos iam temporū spacia interuallaq; speculemur, idq; ex uarijs scriptorum sententijs, & primum ex Varrone, qui hac de re ita statuit, ut Censorinus refert: Primū, inquit, interuallum ab hominū principio ad cataclysmū priorē perducit. Secundū ad Olympiadem primam, quod quia in eo multa fabulosa referuntur, mythicum dicitur. Tertium à prima Olympiade ad sua Varronis tempora, quod historicum dictum est, quia res in eo gestæ ueris historijs continentur. Primum tempus, ait Varro, siue habuit initium, seu semper fuit, quot annorum fuerit, planè ait comprehendī nō potest. Videmus enim Hebræos nostrosq; nō usquequaq; cōuenire: quod noster Picus, ut alios mittam, ostendit. Secundum quoq; non planè scitur, sed ramen ad M. circiter & DC. annos fuisse creditur, à priore scilicet cataclysmo, quem dicunt Ogygis, ad Inachi regnum annis circiter CCC. Hinc ad Olympiadem primam paulò plus cccc. quos solos quamuis mythici temporis postremos, nō quia à memoria scriptorū proximos, quidam certius definire uoluere: & quod Sosibius, quo mathematico usus est Cæsar, scripsit fuisse CCCXCV. annorū, Eratosthenes autē VII & cccc. Timæus XVII & cccc. Aretes cccc LXIII. & præterea multi diuerse, quorum etiam

etiam ipsa dissensio incertum esse declarat. De tertio autē tempore aliqua fuit inter auctores dissensio in sex septemue tantummodo annis uersata: sed hoc quodcunq; caliginis Varro discussit, & pro cætera sua sagacitate, nunc diuersarum ciuitatū conferens tempora, nunc defectus eorumq; interualla retro dinumerans, uerum eruit, lucemq; ostendit, per quam numerus certus nō annorum modo, sed & dierum perspici possit. Sed & in hac Varroniana distinctione erratum uidetur maxime, ea puto de causa, quoniam eius libri deperditi sunt. Verū apud nostros Iulius Africanus sub Imperatore M. Aurelio Antonio simplicis historiæ stylo, & post hunc Eusebius Pamphili & Hieronymus, hanc temporum ab orbe condito per dynastias & regna supputationem uidentur diligentissimè confecisse. Sed & ante hos Berossus Chaldæus, Philon & Iosephus Hebræi. Id etiā in lib. de ciuit. Dei Aurelius Augustinus, & Isidorus in Chronico & Etymologijs, & Bedas attigerunt, ut missos faciam qui nostro tempore græcè & latinè Chronica scripserunt. Ex quibus omnibus nos ita collegimus, ab orbe condito ad primū usq; annū IESV CHRISTI D.N. annos fluxisse ^MVCC. hoc est, millenos quinos & ducenos, 5200. P.M. à quo anno ad hūc quo nos hæc ipsa cōmentamur M.D. XXXIX. quæ sum

ma plus minus conficit annos ^MVI.DCC.
 XXXIX. hoc est, 6739. Non me præterit ab
 hac descriptione dissentire Hebræos quosdā,
 Alfonsum regem, & Picū, & alios nōnullos.
 Quæ si nosse uoluissent gentes, nō in tot inci-
 dissent de mundi ætate ambages. Plato, qui
 ueritati propius accessit, mundū quidē con-
 ditū ab opifice Deo asseruit, sed quo princi-
 pio minime: Aegyptiū em̄ inducit de mundi
 ætate innumerabilia secula cōmemorantē,
 qui Græcos idcirco tanq̄ semper pueros irri-
 det. Vt mittā in præsentia quæ de coctilib. late-
 ribus tradunt uel confingunt potius, innu-
 merabiles penē annos ostendentib. Celebra-
 tur epistola Alexādi Magni ad Olympiadē
 matrē suam, quā scripsit narrationē cuiusdā
 Aegyptij sacerdotis insinuans, quā protulit
 ex literis quæ sacræ apud illos habent. Cōti-
 net etiā regna, quæ græca quoq̄ nouit histo-
 ria, in quibus regnū Assyriorū in eadem epi-
 stola quinq̄ millia excedit annorū. In græca
 uero historia mille fermē & CCC. habet ab
 ipsius belli principatu, quē & ille Aegyptius
 in eiusdem regni ponit exordio. Persarū au-
 tem & Macedonū imperiū usq̄ ad ipsum A-
 lexandrū cui loquebatur, plusquā octo an-
 norum millia ille constituit, cum apud Græ-
 cos Macedonum usq̄ ad mortem Alexandri
 CCCCLXXXV. reperiant anni, Persarū ue-
 ro donec ipsius Alexādi uictoria finiretur,
 CC &

CC & XXX. cōputentur. Hæc quidē Aure-
 lius Augustinus. Chaldæi quoque, & qui ex
 Caucaſo cœli signa seruasse ferunt, ut Cice-
 ro & Lactātiſ scribūt, quadringenta & se-
 ptuaginta millia annorū monumentis com-
 prehensa se habere affirmarunt. Quare mi-
 nus mirū uideri debet, si Aristoteles & cum
 secuti philosophi, in eam opinionē impege-
 runt, ut æternū mundum & sine principio
 & sine uel crediderint, uel certē literarū mo-
 numentis prodiderint.

His ita de temporua interuallis uel ætati-
 bus expositis, temporis quoq̄ partes scrute-
 mur. Isidorus inquit: Tempora momētis, ho-
 ris, diebus, mēſibus, annis, seculis, etatibusq̄
 diuiduntur. Momentum est minimū atq̄ an-
 gustissimū tempus, à motu fiderū dictum:
 est enim extremitas horæ in breuibus inter-
 uallis, cum sol aliquid sibi cedit, atq̄ succe-
 dit. Hęc ille. Alij tempus ita distinguunt: se-
 culum, etas, annus, mensis, hebdomas, dies,
 quadrans, hora, punctum, momentū, uncia
 atomus. Sunt ex nostris qui ita dirimunt.
 In ætatem primū, quam mille annorū esse
 dicūt. Deinde in seculum, quod centum an-
 norum. In indiſtionem, quam XV. annorū
 statuunt. In lustrū, quæ Græcis est olympias,
 quæ perfectos quatuor annos cōtinet. Tum
 in annū diuidūt, quem in quatuor horas uel
 tēpora distinguunt, Tempus in tres mēſes.

*Temporis
partes.*

Menses in hebdomas quatuor. Hebdomada in dies VII. Dies in quadrantes quatuor. Quadrans in sex horas diuiditur. Porro hora in quatuor puncta. Punctum in decem momenta. *Momen.* Momentum, quod & momen apud antiquos uocatum uidemus, in uncias duodecim. Vncia in XLVII atomos. Atomus uero, ut uox ipsa indicat, diuidi ac secari in partes non potest. Nuper cum antiquos quosdam libellos euoluerem, qui mensurarum ac ponderum rationem continent, inter cetera curiose pertractata & hoc legi: Annum & mensem libram utrumque dici posse, quod ille ex XII mensibus, hic ex XII horis constet; porro horam constare ex quinque punctis, X minutis, XV partibus, XL momentis, & LX ostentis: horamque diei secundum solis cursum quinque puncta habere, iuxta uero lunam quatuor duntaxat. Qui latine tamen & syncerius locuti sunt, momentum uel ut momen diximus, pro breui quidem tempore accipiunt, quorum tamen haud definiunt, sicut & punctum, ut Horatius cum ait, Quid enim? concurritur, horae momento. & per translationem ad alia, ut illud poetae Luc. Non pondera rerum Non momenta sumus. Sed a grammaticis accuratius. Punctum & temporis ait Terentius: Tum temporis puncta mihi ad hanc rem. Cicero: Die dico: imo hora atque etiam puncto temporis eodem. Idem: Hunc diem,

hoc

hoc punctum temporis. Quod & frequentius diuus Hieronymus quadam epistola ita enunciauit: In atomo, in puncto temporis atque momento. Lucretius puncto tempore uisus est dixisse in secundo:

Et capiant sensus, & puncto tempore reddant.

Nisi quis legere malit temporis, & s de uersu elidat, ut apud eum frequenter fit. Minutis nunc quidem LX. astrologi dicunt horam constare, sed Boetius Seuerinus puncto minus esse minutum ostendit. Alij alias minutias gradusque commenti sunt, ut qui post Ptolemaeum & Theonem cum graece tum latine barbaroque astronomica scripsere. Mihi uisum est satius in tres partes tempus omne diuidere: in annos, menses & dies. Annos porro in magnos, uertentes, in secula, aetates, geneas, lustra uel olympiades, & penteteres, in trieteres, indictiones, aera, iobeleos. Praeterea menses in Calendas, Nonas, Idus, uel ut Graeci, in Neomenian, consistentes, id est *ἰσαμηνίαις*, decades, & icades uel desinentes, id est, *οὐλίαις*. Dies uero in quadrantes, horas, & ceteras partes. Exordiemurque ab anno magno, primumque ne quid desideretur etymon excutiemus.

Annus, ut Varro interpretatur, ut parui circuli annuli, sic magni circites anni dicebantur. Hinc & Seruius ab annulo dictum annum existimauit, qui & Aegyptios ait an-

te literarū usum dracone caudam suam mordente annū effinxisse, qua de re antè locuti sumus. Atteius uero Capito annū à circuitu temporis dictū ait, quia ueteres *Am* pro circum ponere solebāt. Alij annū ab annouando, quia suo naturali ordine cūcta annouet, hoc est, circumnouet. Sex. Pompeius annū ex græco uenire ait: quod enim illi *ἔννομον*, nos annū dicimus: & quod nos trienniū, illi *τρίετον*. Non sum tamen nescius, aliam habere lectionem, qui nunc impressi sunt codices. Sedenim *ἔννομον* dictionem per simplex *ν* scribere uident Suidas & Eustathius, & cum afflatu: atq; ideo uidei mirus consonū, ut ab eo deriuetur. Sed nec te pigeat audire Socratem ita loquentē in Cratylo: *ἐνναιαυτός*, inquit, & *ἔννομον* idem esse uidentur: quod enim in lumen uicissim educit quæcunq; nascuntur, fiuntq; ex terra, ipsumq; in seipso examinat & discernit, annus est: qui in duo sectus est, ut Iouem in *ἑννα καὶ δία* dictum est. Ita & annus *ἐνναιαυτός*, quia in seipso: & *ἔννομον*, quia examinat, quasi *τὸ ἐν αὐτῷ ἐτάσσον* iunctim, quod disiunctum facit *ἐνναιαυτός καὶ ἔννομον*. Hæc in Cratylo. Grammatici porro & aliam afferunt interpretationem super illud Homeri: *ἐνναιαυτοὶ μεγάροιο*, quæ quoniam nostro negotio minus est apta & uerbosior, à nobis ideo mittitur. Certe & illud sciendum, *ἐνναιαυτός* interdum pro longo temporis spacio desumi, ut cum

comi-

comicus poëta dixit *ἐτῶν ἐνναιαυτός, παρὰ τὸ ἐνναιαυτός* tunc dictus existimatur, quasi diutius immoretur. Sed & annum Græci Lycobonta uocant, idq; ea ratione, ut scribit Aelianus, quod erga lupum sol amorem habere dicatur: eoq; animali Apollinem delectari ferunt, quod ipse in lucem æditus feratur ex Latona in lupæ speciē imaginemq; cōuersa. Cuius sanè rei & Homerus meminit, cum Apollinem uocitet *λυκουργόνον*, ob eamq; rem lupi simulachrum in Delphico templo ex ære positum fuisse legimus. Sed hac de re alij alia; quod & Aurelius Macrobius exequitur. Nunc de annorum magnorum numero uarietateq; differendum. Annorum quos

Annus magnus.

magnos uocant, diuersa multiplexq; adeo magnitudo obseruata, quàm est autoribus prodita. Nam Aristoteles, ut ab hoc incipiam, hunc annum maximum potius quàm magnum uocauit, quem solis & lunæ uagarumq; quinque stellarum orbes conficiūt, cum ad idem signū, ubi quondam simul fuerunt, unà referuntur. quod idem ferè M. Tullius in lib. de fin. bon. & mal. Idq; etiam in vi. de Republica ex Scipionis persona: Homines, inquit, annum tantum solis, id est, unius astri reditu metiuntur: re autem ipsa, quum ad idem, unde semel profecta sunt, cuncta astra redierint: eandemq; totius cœli descriptionem longis interuallis retulerint,

tunc ille uerè uertens annus appellari potest. Hunc autem fieri phisici, ut Macrobius scribit, uolūt post annos xv . mil. peractos, mundanusq; annus nominatur. Plato uero in Timæo perfectū appellat. Eius autem anni maximi hyems summa est cataclysmus, quem alluionem uel diluionem nostri uocant. Aestas uero ecpyreosis, quod est mundi incendium: nam in his alternis temporibus, mundus tum exignescere, tum exauescere uidetur, ut Censorini uerbis utar. Hūc annum Aristarchus putauit esse annorū uertentium duum mil. cccclxxxiiii . Arctes Dyrachinus quinque mil. dlxii . Herodotus & Linus x . mil. dccc . Dion xliii . mil. dcccclxxxiiii . Orpheus centum xx . Cassandrus tricies sexies centum mil. Noster Cicero xii . mil. dccccliiii . Iosephus Hebræus antiq. lib. i . dc . tantum. Iulius, qui & Vilius Firmicus, mccc & lx . unius anni circuitu terminauit. Sunt qui cum phœnicis auis uita eius anni cōuersionem fieri scribant. Alij infinitū esse, nec in se reuerti unquam putauerunt. Alij longe minore spacio magnū hunc annū mensi sunt, quippe qui ex duobus annis uertentibus illum constituerint: alij trium, alij quinq; alij plurium: quorum rationes hic breuiter conabor absoluere. Veteres in Græcia ciuitates cum animaduertent dum sol annuo cursu or-

su orbem suum circuit, lunam nouam interdum terdecies exoriri, idq; sæpe alternis fieri, arbitrati sunt lunares xii . menses & dimidiatum, ad annū naturalem cōuenire. Itaq; annos ciuiles sic statuerunt, ut intercalando facerent alternos xii . mensium, alternos xiii . utrūq; annum separatim uertentem, iunctos ambos annum magnum uocantes. Idq; tempus trieterida appellabāt, quod tertio quoq; anno redibat: quo in primis tempore Bacchi sacra celebrabantur, quæ ideo Trieterica uocitata sunt: & qui in ijs uersus canebantur, τριασμοί dicti, de quibus in historia & dialogis poëtarum egimus. Penteterida uero nominabāt, quod quinto quoq; anno reuertebat, qui annus magnus ex quadriennio cōmodior uisus est, quod uidelicet ratione solis circuitus congrueret: cuius annus quidē solis constat ex diebus cccclxv . & diei parte circiter quarta. Penteteridas ergo Græci maximè obseruabant, id est, quaternorum annorū circuitus, quas Olympia das uocabant, & ludos Ioui Olympio in Eli de celebrabant. Hoc quidem scribit Censorinus, cui & de Olympiadum numero annorum Solinus in Polyhistore astipulat. Idem & Suidas, & Eusebius, si quis eius de tēporibus libros diligētius euoluat. Idem & Hieronymus in Chronico, & in expositione hebreomadū Danielis prophetæ. Isidorus item

non adeò contemnendus scriptor: Et hoc, inquit, certaminis tempus Olympiadem uocauerunt, quadriennio in una Olympiade supputato. Isaacius quoque in cōmentarijs in poëtam Lycophronē, quinquagesimo quoque mense Olympicum agonem celebratū prodidit. Hoc ideo pluribus recensui, quod uideo multos hac de re disceptare. Non me fugit uulgus & grammaticos quosdam aliter sentire, ut Lactantius Caelius in primo Theb. qui ita scribit: Quinto finito anno agon olympicus fiebat. quo loco quarto potius legendum puto, quibus & poëtae, si recte perpendantur, parum suffragantur. Quid. de Ponto ad Brutum:

*In Scythia nobis quinquennis Olympias aëta est,
Iam tempus lustrī transit in alterius.*

Seneca in Herc. furente:

*Qualis elæum cont ad tonantem
Quinta cum sacrum reuocauit æstas.*

Lustrum. Non enim de perfecto quinquennio agūt, sed iam incœpto. Ita etiam de lustrō intelligendum, quod ad penteteridis græcæ modum Romani celebrabant: ideoque sic uocabatur, ut ait Isidorus, quod censu per quinquennium in Repub. peracto, urbs Roma lustrabatur. Vel, ut scribit Varro, lustrū nominatum est à luendo, id est, soluendo, quod quinto quoque anno uestigalia & alia tributa per censores soluebantur. A Seruio uero, Tullio

Tullio ita institutum, ut quinto quoque anno censu ciuiū habito, lustrū cōderetur, sed nō ita à posteris obseruatū. Nam cum inter primum à Seruio rege conditum lustrum, & id quod ab Imperatore Vespasiano v. & Cæs. filio III. C O S S. factum est, anni interfuerūt paulominus DCL. lustra tamen per ea tempora non plura quàm LXXV. facta sunt, & postea planè fieri desierunt. Quod si uerum est non plura quàm LXXV. fuisse, nō uidentur continuata fuisse, id quod & uerisimile est, bellis præcipue ciuilibus impredientibus, cæterisque reipub. incōmodis. Rursus tamen annus idem magnus per Capitolinos agones, ut Censorinus scribit, cœptus est diligentius scrutari: quorū agonum primus à Domitiano institutus fuit, die XII. eius & Sergij Cornelij Dolabellæ consulatu. Verū cum apud Græcos hoc tempus ad solis tantūmodo cursum, nec ad lunę cōgruere uideretur, duplicatum est, & octoëteris facta, quę tunc *ἑννιάτης* uocitata est, quia primus eius annus nono quoque anno redibat: huncque circuitū uerè annum magnū esse magna pars Græcię existimauit, quod annis uertentibus solidis constaret, ut propriè in anno magno fieri par est: nam dies sunt solidi uno minus centum, anni que uertentes solidi octo. Hanc octoëterida uulgò creditum est ab Eudoxo Cnidio institutam ex disciplina Aegyptio-

rum Nectanabo tradente, ut Laërtius prodit. Huius anni apud Lucanum Pharsaliæ lib. x. est mentio, loquente Cæsare in conuiuium Cleopatrarum:

Non meus Eudoxi uincatur fastibus annus.

Tametsi Seruius in v. Aeneid. eum primum annum deprehendisse scribit, & post ipsum Hipparchus, de uertente intelligens. Sed hæc ipsam octoëterida Leostratū Tenedium primum ferunt composuisse, & postea alij aliter, qui mensibus uariè intercalandis suas octoëteridas protulerunt, ut fecit Harpalus, Nautelis, Menestratus, item alij in quibus Dioxitheus, cui in primis octoëteris Eudoxi inscribitur. Ob hoc multæ in Græcia religiones hoc interuallo temporis summa cæmonia cultæ fuere. Delphis quoque ludi, qui uocantur Pythia, post annum octauū olim cōficiebantur. Post has etiam quæ uocatæ fuerunt Dodecaëteres ex annis uertentibus. xii. cui anno Chaldaico nomen fuit, quem Genethliaci non ad solis lunæque cursus, sed ad obseruationes alias habebant accommodatū, quod in eo dicebant tempestates frugumque prouentus ac sterilitates, itemque morbos circuire. Præterea fuerunt & alij complures magni anni, ut Metonicus, quem Meton Atheniensis, non Lacon, mathematicus, ex annis uno de uiginti constituit, eaque causa Decaëteris, uel ut Suidas & Theophilus, *ἑκαῖ-
τερος*

*Annus Meto-
nicus.*

ἑκαῖτερος appellatur, & intercalat septies: in eoque anno sunt dies sex mil. & ccccxl. Huius anni meminit Cicero in epistolis ad Atticū: Quis erit, ait, cui credam? aut quando iste Metonis annus ueniet? Metonis meminit & Columella, eiusque anni: item Aristophanes in Auib. Theon uero, seu qui alius in cōmentarijs in Aratū poetam Metonis meminit, illumque numerorum rationem diligentissimè tenuisse scribit, dicereque solitum affirmat, paruum annum ad magni comparationem esse compositū: nō tamen illum, sed qui post eum fuere astrologos ait tabulas in urbibus constituisse de decem & nouē annorum solis anfractibus & circuitibus, ut iuxta unumquemque annū, qualis futura esset hyems, quale uer, qualis æstas, qualis uel autumnus, nosceret, & insuper qui uenti, aliaque pleraque mortaliū usui forent. De Metone quoque diuersa Callistratus, Euphronius & Phrynichus scripsere, eumque & medicum & astrologum optimum fuisse. De Metone iam satis. Fuit & Philolai Pythagorici annus magnus, ex annis lxx. in quo erant menses intercalares xx. & unus. Fuit item Calippi ex annis lxxvi. ita ut menses duo de xxx. intercalaretur. Fuit & Democriti annus ex annis lxxxii. cum intercalares essent xxviii. Sed & Hipparchi ex annis ccciiii. in quo intercalabat centies decies bis.

Hæc annorū magnitudo discrepat, eò quod inter astrologos nō cōuenit quanto uel sol plus quàm ccc l x v. dies in anno cōficiat, uel luna minus quàm x x x. in mense. Vnde usq; ad hanc diem, plurima licet sint tradita & quotidiè tradantur, nō congruere tamen planè, alio aliquid indies superaddente uel detrahente, ut iam etiam Ptolemæi tabulæ nedum Alphonfi regis sordescāt: qua etiam de causâ ingentia condita sint à plerisq; uolumina, de nostra aberrante ob id Domini- cæ (ut nostræ religionis uocibus utar) resur- rectionis solennitate. Verum quod restat a- gamus. Aegyptiorū magnus annus est, quē *μικτὸν* Græci, Latini canicularē uocant. Ni- hil hic ad lunā pertinet, propterea quod ini- tium illius sumit cum primo die eius men- sis quem uocant Thoth, quo caniculæ fidus apud eos exoritur. Caniculæ illi astrum *σὺν* uocant, *ἀστὴρ κοῦρνα* Græci, idq; principiū inter stellas tenere arbitrantur, ut scribit Horus Apollo. Idem annum effingebant deę Isidis imagine, muliebri scilicet specie, uel palmæ plantæ figura: idq; ea ratione, quod arbor hæc luna exoriente, unam gignat bain, quo modo xii. bais annum explet. Baiæ uero dicuntur folia uel ramuli palmarum. Porro annum suum magnum Aegyptij eodem au- tore lib. ij. quatuor annorū habuere, ita refe- rente Philippo, qui Horum ex lingua ægy-
ptiaca

ptiaca in græcam conuertit: Hominem, in- quit, qui perfectam ætatem uixerit, mortuæ cornicis imagine effingunt: hæc enim centū annos uiuere traditur: annusq; ægyptiacus quadriennij spacium perficit. hæc ille. Idem fateri uidetur Censorinus, qui scribit: Aegy- ptiorū annus ciuilis solus habet dies ccc l x v. sine ullo intercalari. Itaq; quadri- nio eo fit, ut annus m ccc c l x. diebus ad idem reuoluatur principiū. Hic annus etiā *ἡλιανὸς* à quibusdam dicitur, ab alijs *ἡλιαῖος*. Atq; hæcenus de annorū magnorū uarieta- te dictum sit, deinceps de seculo, de genea et indiçtione agendum, & post hæc de annis uertentibus differendi locus erit idoneus.

Seculum quidam idem esse existimarunt *Seculum.* quod græcè *τὸ αἰὼν*, quo pacto & sacra nostra scriptura. Sed de eo nos agimus prout est spacium temporis definitum. Est ergo secu- lum, ut Varro scripsit, spacium annorū cen- tum, dictum à sene, quod longissimum spa- cium senescendorū hominū id antiqui puta- runt. Alij uero à sequendo dictum putant; quod seipsa tempora sequantur: primamq; eius diçtionis syllabam producunt, quidam & diphthongo scribūt. Sanè, ut Censorinus ait, seculum est spacium uitæ humanæ lon- gissimum, partu & morte definitum. Quare qui annos triginta seculum putarunt, mul- tum uidentur errasse: hoc enim tempus Ge-

neam uocari Heraclitus & Zeno sunt autores. Sed de genea quæ in poëtarum historia prodidi, in hoc etiam paulò post breuiter repetam. Seculum autem quid sit, usq; ad sua tempora ad subtile non examinatū fuisse putauit Censorinus, qui ait poëtas multa incredibilia scripsisse, puta aurea secula, & argentea, aliq; ut Hesiodus & Naso. nec minus historici græci, quamuis à uero par nō fuit de cedere, ut Herodotus, apud quem se legisse ait Censorinus (nisi locus sit mendosus) Arganthonium Tartesiorū regem c & L. annorum fuisse, quod tamen ego apud Herodotum haud legi, quod meminerim. Idem tamen & Lucianus in Macrobijs, eundemq; citat Herodotum, & cum eo Anacreontem Lyricum poëtam. Sed Arganthonij ut longæui & Cicero & Valerius, itemq; Plinius, Aufonius, Silius, alij, cum Herodoto. Additur Ephorus, qui tradit Arcadas dicere, apud se reges antiquos aliquot ad c c c. uixisse annos. Verum hæc fabulosa prætereunda, nisi annos eorū trimestres intelligamus, ut alio loco referemus. Hoc loco mittā quæ Lucianus multa in eo libello de lōgæuis collegit. Hebræi quoq; suum seculum, quod illi Olam uocant, quinquagesimo anno definiebant, ut Hieronymus his propemodum uerbis scribit: In Hebræo, inquit, seculum, id est Olam, ubi Vau literam positā habuerit, æternitatem

nitatem significat: ubi uero sine Vau scribitur, annū quinquagesimū quem illi Iobeleū uocāt. ob hanc causam & ille Hebræus, qui propter uxorem & liberos amans dominū suum, aure pertusa seruitio subigitur, seruire iubetur in seculum, hoc est, in annū quinquagesimū. Sed ut hoc apud Hebræos ratū fuit, ita minus apud gentes: atque in primis nō cōuenit inter astrologos, qui in stellarū signorumq; motuum ratione, uerū se scrutari putāt. Nam Epigenes c & xii. annis longissimā uitam constituit, uel ut Plinius dicere uidetur, c xxii. Berossus uero, ut Censorinus scribit, centum & sex, ut Plinius c. & xvii. Alij ad c & xx. annos produci posse asseuerāt, quidam etiā ultra credidere. Fuerunt qui nō idem putarent ubiq; obseruandum, sed uariè per diuersas regiones, prout in singulis sit cœli ad circulum finitorē inclinatio, quod *κλίμα* dicitur. Sed licet ueritas in obscuro lateat, tamen in unaquaq; ciuitate quæ sint naturalia secula, Rituales Hetruscorum uident apud antiquos docuisse, in quibus scriptum accepimus initia sic ponenda seculorū: Quo die urbes atq; ciuitates cōstituerentur, de ijs qui eo die nati essent, eum qui diutissime uixisset, die mortis suæ primi seculi modulum finire: eoq; die qui essent reliqui in ciuitate, de ijs rursum eius mortem qui quam longissimā egisset ætatem, finem

esse secundi seculi: sic deinceps tempus reli-
quorum terminari. Sed & quod ignorarēt
homines portenta mitti diuinitus, quibus
admonerentur unumquodque seculum es-
se finitum: hæc portenta Hetrusci pro haru-
spicij disciplinæq; suæ peritia diligenter ob-
seruata in libros retulerunt. Quare in Thu-
scis historijs, quæ VIII. eorum seculo scri-
ptæ sunt, ut Varro testatur, & quot numero
secula ei genti data sint, & transactorum fin-
gula quanta fuerint, quibusue ostentis eo-
rum exitus designati sint, continetur. Ita-
que scriptum est quatuor prima secula an-
norum fuisse C. & V. Quintum CXXIII.
Sextum undeuiginti & centū. Septimū toti-
dem. Octauum demum agi, nonum & deci-
mum superesse, quibus transactis finem fo-
re nominis Hetrusci: quod & factum fuit:
Nisi & hoc demum tempore nouum inter
eos regnum, nescio quo fato, inauspicatum
illud quidem constitutum fuisset. Romano-
rum autem secula quidam ludis seculari-
bus putant distingui: cui rei si fides certa
est, modus Romani seculi est incertus. Tem-
porum enim interualla quibus ludi ij refer-
ri debeant, non modò quanta fuerint retro
ignoratur, sed ne quidem quanta esse de-
beant scitur. Nam ita institutum esse cente-
simo quoque anno ut fierent, id tum An-
tias aliq; historici autores sunt, tum Varro
cum

cum alibi, tum de scenicis originibus libro
primo ita scriptum reliquit: Cum multa por-
tenta fierent, & murus & turris, quæ sunt
inter portam Collinam & Exquilinam, de
cælo essent tacta, & ideo libros Sibyllinos
Decemviri adiissent, renunciauerunt, ut Di-
ti patri & Proserpinæ ludi Terentini in cam-
po Martio fierent tribus noctibus, & ho-
stia furuæ immolarentur, utq; ludi centesi-
mo quoque anno fierent. Sed quod ait Var-
ro portam Exquilinam de cælo tactam, a-
lij Sabiusam scribunt. Festus Terentum lo-
cum fuisse scribit in campo Martio, quo in
loco ara Ditis patris in terra occultabatur,
& propterea ludi Terentini dicti, Ausonius
Gallus poëta:

Trina Terentino celebrata trinoctia ludo.

Papinius in Syluis:

Aut instaurati peccauerit ara Terenti.

Val. Max. libro secundo memorabilium a-
liud tradit secularium ludorum initium, à
Valesio quodam uitæ rusticæ uiro locuple-
te, qui tribus liberis ut succurreret, oracu-
lum accepit ut Tarentum peteret. Huius po-
stea Val. Publicola exemplum secutus, apud
eandem aram trinoctio ludos fecit. Titus
item Liuius libro centesimo tricesimo se-
xto: Eodem, inquit, anno ludos seculares
Cæsar ingenti apparatu fecit, quos cen-
tesimo quoque anno (is enim terminus

seculi) fieri mos: utq; decimo centesimo quoque anno repetant tam cōmentarij Quinde cimuirorum, quā diui Augusti edicta testari uidentur, adeò ut Horatius Flaccus in carmine, quod de secularibus ludis cantatū est, id tempus hoc modo designauerit:

Certus undenos decies per annos

Orbis, ut cantus referatq; ludos,

Ter die clara totidemq; grata

Nasce frequentes.

Sed nos de seculo satis, nam de ludis secularibus Politianus in miscellaneis eruditè plura collegit. Nunc ergo ut polliciti sumus, de genea nos agamus. *γενεά* Græci uocant, quā Latini tum ætatem, tum seculum uerterunt: sunt & qui generationem, & præsertim in sacris libris: nam humanæ uitæ spacium cuiusq; geneam nuncupant. Verum autorum pleriq; septem annorum spacium significare cōtendunt, hoc est, quas aliās hebdomadas uocamus. Vnde & Hippocrates & ab eo medici, ante duas geneas pueris uenas incidi nō oportere præcipiunt. quo pacto fortaassis de Orphei uita apud Suidam intelligendum: nam si aliter exponere uoluimus, qui fieri poterit ut Orpheus xi. geneas uixerit? Atqui Plutarchus & Zeno, & non ignobiles quidam grāmatici, geneam spacium xxx. annorum existimauere, quo pacto etiam Hesiodus & Homerus, & qui ab his

ab his poëtæ Nestorem scribunt tres geneas uixisse, quas nostri tria secula & tres ætates uocauere. Lucianus quoq; in Macrobijs de Tiresia ita fermè scribit: Sed & Tiresian, inquit, uatem tragœdia ad sex usq; geneas uitam prorogasse prodit, id est, ad sex ætates. Xenophon in libello de æqui uocis, de ætate, hoc est, genea ita scribit: Aetas apud diuerfos diuersa metitur spacia, quia apud Aegyptios spacio xxx. annorum perficitur, & apud Græcos quartam centenarij partem, id est, annos v. & xx. cōtinet. Censorinus uero ita scribit: Qui annos, ait, xxx. seculum putauerunt, multum uidentur errasse: hoc enim tempus geneam uocari quidam uolunt, quia orbis ætatis in eo sit spacio. Orbem autem uocant ætatis, dum natura humana ad sēmentem reuertitur. Hoc quidem genæ tempus aliq; aliter definiuere. Heraclitus annos quinq; & xx. scribit dici genē, Zenon xxx. quibus uerbis uideat error inesse. Nam Plutarchus in eo, quo cur oracula defecerunt causas inquit, de ætatibus super Hesiodi uersibus, geneam ait ex Heracliti sententia xxx. annorum esse, ubi & pleraq; alia, tum illud, quod aliqui centum & octo annorum *γενεά* cōstituerint, quinquagintaq; & quatuor dimidium esse uitæ humanæ. Reliqua ab eo subtilius disputata misa facio. Aurelius Augustinus in cuiusdam

psalmi Dauidici cōmentario geneam existimauit xv. annum non excedere: quidam & xxix. ut est apud Phauorinū super Hesiodi uersu de Nestore. Alia præterea multa genea significat, quæ Theophilus & alij Græci enumerant: inter quæ & illud, quod genea non modò de hominibus dicitur, sed & de equis, & folijs, ut est illud Homericum, quo hominum uitam folijs similem dixit: *οἷον φύλλον γέννη* &c.

Monet me Christiana pietas, ut de anno Iubileo nonnihil & hic congerā. Annus Iobeleus fuit apud Hebræos duntaxat, & demum longo pòst tempore apud Christianos cōstitutus uidetur. Apud Hebræos quidem ex septem annorū hebdomadibus perfectis, hoc est, quinquagesimo quoq; anno celebra batur: etenim quadragesimus nonus annus perficit septimā hebdomada: quo quidē anno clarius ac sonoriū tubæ & buccinæ apud Hebræos resonabant, unde & uocabulum apud ipsos Iobeleus: Iobel enim Hebræi buccinam uocant. Eum annū interpretatur Hieronymus remissionis: in illo quippe iuxta legem ad omnes antiqua reuertebatur possessio. Huius anni Moses, & ab eo Iosephus, & ab eis Christiani, rationē tradidere, quos inter Isidorus, Iubileus, inquit, annus remissionis: est enim Hebraicus & sermo & numerus qui septē annorū hebdomadibus, id est,

id est, quadraginta & nouem annis textitur, in quo clangebat tubis, & ad omnes reuertebat antiqua possessio, debita absoluebantur, cōfirmabantur libertates. hunc numerū etiā in diebus pentecostes & nos ipsi celebramus, post domini resurrectionē, remissa culpa, & totius debiti chirographo euacuato, ab omni nexu liberi, suscipiētes aduenientē in nos gratiā spiritus sancti. Hæc uero uerba ab Isidoro ante nostrū Iubileum cōstitutum scripta sunt: eius enim omnino mentionem fecisset. Institutus autem Iubileus Christianorū uidetur ad Hebræorum similitudinem, si minus dicere liceat ad gentilis seculi rationē: quippe qui à Bonifacio viii. Romano Pontifice sit institutus centesimo quoque anno, quo tempore annus à uerbo corporato trecentesimus supra millesimū agebatur: dein à Clemente vii. Pont. ad quinquagesimum reductus, id poscentibus Romanis: mox à Paulo ii. ad xxv. redactus, quod hominis ætas egrè quinquagesimū attingat, simul ut largior cœlestium gratiarū, si non potius pecuniarum prouentus fieret, ut quidam argutè si non uerè scripsit. Celebratus iam bis mea ætate, primū Alexandro vi. Borgia Pont. Rom. m. d. anno: & iterum Clemente vii. Medice m. d. xxv. quo ego tempore Romæ eram cum Hercule Ragon. S. R. E. sanctæ Agathæ diacono.

Card. cuius pōst anno secūdo Roma ab exercitu Imp. Caroli V. Cæs. direpta est. Scribit Theodoricus Niemenfis in historia schismatica, uariatū fuisse tempore Urbani Sexti in Iubilei ætate: cum enim schisma irrepsisset in Christi ecclesia, is Pont. Urbanus nouissimo sui pontificatus anno, qui fuit M. CCC. LXXXVIII. Iubileū XXXIII. annorum indixit, qui & celebratus est, eo licet ipse tēpore decesserit. Et hæcenus de Iubileo.

Indictiones. Sunt & Indictiones hoc præsertim tempore in usu, cum primis apud publicos scribas & Notarios dictæ, ut nōnulli existimāt, ab eo quod Romani cum rerum potirētur, tributū a subiectis nationibus indicebant, etiam, ut aiunt, ante CHRISTI aduentū institutæ: quippe ut scribit Dionysius in suo calculo, tum quarta agebatur indictio, cum ipse natus est CHRISTVS, quod & Bedas reperit. Sunt qui Augustum Cæsarem scribunt indictiones primum instituisse, Olympiade CLXXXIII. anno eius primo, incipiente octauo calend. Octobris, hoc est, XXIII. Septembris, quo etiam tempore Olympiadum anni initium habere traduntur. Indictiones uero XV. annorum circuitu in sua semper uestigia reducuntur, quas antiqua Romanorum industria cōperimus ad cauendum errorem, qui de temporibus fortē oboriri poterat, institutas. Dum enim,
uerbi

uerbi causā, quilibet Imperator medio anni tēpore uita uel regno decederet, poterat euenire ut eundē annū unus historicus eiusdem regis adscriberet tēporibus, eò quod eius partē regnaret: alter uero historicus eundem successori illius potius adscribendū putaret, eò quod & hic partem æquē eius haberet in regno. Verum ne per eiusmodi dissonantiam error temporibus oboriretur, statuerūt Indictiones, quibus uterq; scriptor, imò etiam uulgus, omnem temporum cursum facillimè seruaret: quas pro facilitate quoq; calculi, XV. esse uoluerunt, ut planissimo numero ex denario & semis ad multiplicandum promptissimo, compendiosius transacti temporis status in memoriā possit reduci. Quidam autem putant, quia quondam in Repub. post censum quinto quoq; anno peractum urbs Roma lustrabatur, ad indicium ternæ lustrationis & census, Indictiones esse conditas. Fortunatianus Consultus Afer, cuius Hieronymus, & ab eo Sophronius meminere, qui rationem Indictionum conscribit, nullam huius rei mentionē facit. Mirum & Isidorū ne uerbum quidem de Indictione fecisset. Sunt tamen ex ecclesiasticis scriptorib. qui rem ita tradant: Romanos, aiunt, cum non facile ex longinquis regionibus possent nationes Romam uenire ad tributa soluenda, statuisse, quod singu
D

lis saltem lustris ea deferrent: & primo quidem lustro ferrum, secundo argentum, tertio aurum. Et quoniam semper ab auro ad ferrum redibant, ideo indictiones xv. annorum constitutas, qui circulus quasi quidam esset. Qua de re cum uetustos autores non habeam qui hoc tradant, eius rei fides penes sit scriptores ecclesiæ. Indictiones autem scribæ & tabelliones imperialis auctoritatis incipiunt ab viii. calend. Octobris, & eodem die terminantur, hoc est, xxi. Septembris. Qui uero Romanorū Pont. auctoritate nituntur, viii. calend. Ianuarij eas incipiunt, ut cōueniant cum anni natiuitatis Christi: ea autē ratione scribit Ambrosius, quod mensis Septembris apud plerosq; & in primis Aegyptios, anni sit principiū. Hoc autem argumento, quota sit in quolibet anno indictio, cognoscere possumus. Si annos sumemus à Christi ortu quotquot fuerint, puta M.D.xxxix. his tres adde, quia (ut diximus) natus est Christus indictione quarta, fiunt M.D.xlii. Hos partire per xv. uides quod xii. superāt: ergo is numerus, uidelicet xii. erit indictio: si uero nihil supererit, ipse xv. numerus erit indictio. Hoc quidē disticho tota hæc ratio breuissime continet:

Si tribus adiunctis domini diuiseris annos,

Ter tibi per quinos indictio certa patebit.

Nunc, ut exequamur ordinem, annus uertens

tens à nobis est describendus, qui ἔτος & ἑνὶ ἑνὶ αὐτὸς à Græcis dicitur: quinetiā & χρόνος uocatur, quem ita M. Psellus in lib. ἀστρολογικῶν ἀπορρήμάτων definit: χρόνος γὰρ ὅστις ἢ ἀπὸ τοῦ αὐτοῦ σημεῖος πρὸς τὸ αὐτὸ σημεῖον μίας ἡμέρας κατὰ τὸν οἰκονομῶμεν τῶ ἡλίου περιγίαν κύκλῳ σις. hoc est: Chronos est ab uno signo ad illud ipsum signum una atq; eadem secundum proprium cursum solis obliqua circuitio. Vitruuius uero lib. architecturæ ix. Sol, inquit, signi spacium, quod est duodecima pars mundi, mense uertente uadens transit: ita xii. mensibus xii. signorū interualla peruagādo, cum redit ad id signum unde cœperit, perficit spacium uertentis anni. Sed & hoc idem breuius Censorinus: Est, inquit, annus uertēs, dum sol percurrentes xii. signa, eodem unde profectus est redit. Hoc quidem tempus quot dierum esset, ad certum nondum astrologi reperire potuerūt, multa licet multi commenti sint. Nam Philolaus Pythagoricus annum naturalem dies habere existimauit cccxlxi. & dimidium. Aphrodis cccxlvi. & dierum duorum & uiginti partem undesexagesimam. Harpalus autem cccxlvi. & horas æquinoctiales xlii. Thales Milesius cccxlvi. dierum. At Hipparchus ab Alexandri morte anno cclxxviii. scribens, ex suis & Chaldaeorū obseruationibus minus quarta parte diei adijciendū supputauit: uerū quan-

tum illud esset quod deficeret, ad liquidū nō exegit. Noster autē Ennius ccc lxxvi. die rum spacio annū determinauit. Ptolemæus Hipparchus posterior, annis ccl xxxv. trecentesiā esse illam diei partem quæ superat existimauit. Claud. Galenus credidit annū constare diebus ccc lxxv. & particula quadam, quæ quadrante maior sit. Non tibi hoc loco Arabū opiniones afferam, Albaregni, Thebithi, cæterorum. Vectius Antiochenus in antilogiis annum definit ccc lxxv. dierum & unius septimæ. Nostri quidam diligentes hoc tempore astrologi, ccc quidem & lxxv. dierum annū constare contendunt, & horis quinque, minutisque xlix. adeo ut singulo quadriennio minutia xlii. superfluo intercalentur, quæ in centū & xxx. annorum spacio ferè diem unum conficiant, quæ res sit multi erroris causa. His adde & illud, quod uideo à plerisque pro comperto haberi, annos omnes nō æquales esse, quod citius interdum, interdum serius sol ad locum unde digressus erat, redit: quo fit ut sint qui omnino annū incomprehensibilem & innumerabilem esse existimarint. Sed certè maiores pro uero, quod ei proximum putabant, amplexi sunt. Sic antiqui, ut Plinius & Macrobius scribunt, Iani signū ira formabant figurabantque, ut dextra quidem ccc. sinistra uero lxxv. effingeret: et si qui-

quidā nō lxxv. sed iiii. & l. duntaxat frigidum quodam argumento perluadere conati sunt. Berosus quoque Babylonicus, cui in gymnasio, ut ait Plinius, Athenienses statuum inaurata lingua posuere, in antiquitatum libris scriptum reliquit, Noah Armenios & Scyrhas docuisse astrorum cursus, & annū distinxisse ad solis cursum, & xii. menses ad motum lunæ, & cætera quæ in eius lib. 3. leguntur. Igitur cum tanta fuerit inter doctissimos dissensio, quid mirum si anni ciuiles, quos diuersæ ciuitates rudes etiam tum sibi quæque statuebant, tam inter se discrepent, quàm cum illo naturali nō congruant? Nam ut est apud Plinium, annum alij æstate unum determinabant, & alterum hyeme. alij quadripartitis temporibus, sicut Arcades, quorum anni trimestres fuerūt. quidam lunæ senio, ut Aegyptij. Plutarchus quoque in Numa ita ferè de Aegyptiorū annis scribit. Aegyptijs, inquit, menstruus annus fuit, dein quadri-
mestris, ut aiunt: quare qui uel nuperrimè eam regionem incoluerunt, uetustissimi esse uidentur, annorumque incredibili multitudine in familiarū deductionibus differunt, quippe qui menses in numerū annorū collocent. Idem ferè Plinius & Augustinus, qui Aegyptij quoque sacerdotis annos ex Alexandri Magni epistola ad Olympiadē matrem, eadem ratione redarguit. Xenophon

*Aegyptiorum
annus.*

quoq; quisquis is est qui de æquiuiocis libellum composuit (neq; enim cōuenit cum Xenophonte Socratico) ita de Ægyptiorū annis scribit: Annus, inquit, diuersus est. Etenim Ægyptij utuntur anno quādoq; menstruo, sæpe bimestri, non raro trimestri, sæpe quadrimestri, nonnunq̃ solari. quę uarietas ex nostris qui ab eis literas habuerūt sapientes coëgit aberrare. Sed & Cenforinus ita inquit: In Ægypto antiquissimū ferunt annū bimestrem fuisse, pōst deinde à Pisone, uel ut rectius alij legunt, Pherone rege quadrimestrem factum: nouissime annū ad xii. menses & dies quinq; produxisse: id quod & lepidus carmine in Vrania etiam Pontanus ostendit:

Dicendum & uarijs fuerit qui gentibus annus.

Ægypti primum uetres fecere bimestrem,

Moxq; quater geminis complerunt mensibus, inde

Per bisseña pari duxerunt sydera tractu.

Quare mirū est Macrobiū ita scripsisse: Anni certus modus apud solos semper Ægyptios fuit. quod tamen & Herodotus scribit in ij. hist. Heliopolitanos, qui feruntur inter Ægyptios solertissimi, dicere solitos, Ægyptios ipsos primos annum statuisse, cumq; in duodecim menses distinxisse, idq; ex astris cōperisse diligentius q̃ Græci, quod Græci tertio quoq; anno intercalare mēsem introducāt: at uero Ægyptij tricenis lxx. diebus qui-

quibus xii. menses taxant, adijciūt quotannis quinos dies. Idem ferme Diodorus Siculus, qui Thebæis id tribuit. Idem scribit & Strabo. Hebræi uero annum, ut Theophilus & Suidas tradunt, numerāt ad lunę cursum. Scribit Iosephus, & pluribus disputat Aurelius Augustinus, apud Hebræos semper annum fuisse xii. mensium. Idem etiam annum xii. mensibus lunaribus metiūtur. Verum tertio quoq; anno xiii. mensiū annum constituunt, atq; ita per embolismū intercalationē mē adæquant tempora: nam & ipsi xii. habent mensiū uocabula, ut suo loco pluribus ostendemus. Sed cum intercalaris annus est, Februarium bis enumerant, priorem quidem Adar appellantes, secundū uero Veadar, quasi dicas, & Adar, hoc est, & etiam Februarius. Arcades autem in Achaia trimestrem annū primū habuisse, etiam Cenforinus dicit, & ob id προσέλλωσι uel προσέλλωσι appellant, ut Cic. in Fundaniana. Stadius: Arcades astris lunaq; priores. Pontanus: Arcades antè iam geniti q̃ luna suos ostenderit ignes. ut Seruium mittam & Lactantiū grāmaticos. Sunt qui scribant Hippum Rηγynū primū Arcadas hoc uocasse nomine, non, Cenforinus ait, ut quidam putāt, quod antè sint nati quā luna atrum in cælo esset, id enim ridiculum, sed quod prius habuerunt annum, quā is in Græcia ad lunę cur-

sum constitueretur. Sunt qui putent Horon trimestrem annum instituisse, eoq; uer, æstatem, autumnum, hyemem, *ω̄ps̄s*, & annum dici, & græcos annales *ω̄ps̄s*, & eorum scriptores horographos. Itaq; quatuor annorū circuitum in modum penteteris annum magnum dicebāt, id est, annum uertentem. Ad hæc Cares & Acarnanes semestrem annum habuerūt, ut Censorinus & Solinus tradūt. Scribit Xenophon in æquiucis, Iberis annum fuisse quadrimestrē ut plurimū, rarissimē solarem. Tum subdit: Chaldæi cum in antiquitate disciplinarū suarum utantur menstruo anno, in cæteris semper solarem se intelligere fatentur. Addit & inscriptionem columnæ Semiramidis, quam progenitoribus illa crexerat, idem comprobare. Persæ, ut Q. Curtius scribit, totidem dierum annū, quot nunc habemus, ad Alexandri tempora habuere. Nam Magi, inquit, proximi patrium carmen cantabant, & c c l x v. iuuenes sequebantur Punicis amiculis uelati, diebus totius anni pares numero, quippe Persis totidem dieb. descriptus est annus. Sed & Græcos ira habuisse non modò suprā ex Thalete Milesio, sed & Cleobuli illud ænigma ostendit, quod in ænigmatum libello ad Io. Th. Picum attulimus. Idem & significant Demetrii Phalerei quę dicatę fuere statuę c c c l x. nondum, ut ait Plinius, anno hunc dierum

nume-

numerus excedente. Reliqua Græcia c c c l i i i i. dierum annum proprium constituebat, quo pacto & Arabes etiamnum, ut Alphraganus eorum scriptor tradit. In Italia uero Lauinij x i i i. mensium annum habere, ut testis est Solinus, qui c c c l x x i i i i. diebus complebatur. Porro Ferentini annū alium habebant, alium Albani, aliq; alium, adeò ut ita hac de re Pontanus in Vrania cecinerit:

*Nanque alium primo Romæ nascentis in ortu
Instituit pater, & gyro breuiore coëgit.
Promouit spaciū Numa, nec Laurentibus idem,
Idem erat Albanis, alium qui Tyburis arua,
Quiq; Ferentina Cererem metit incola falce,
Et tenere suis habueręq; in urbibus orbem.*

Sanè nec illud nos ignorare oportet, Planetarum, hoc est, uagarum stellarū circuitus, *Planetarum annus.* cum scilicet certo loco in eundem locū redeunt, annū suum efficere. Nam Veneris annus & Mercurij penè solari pares. Martis uero annus ferè bienniū occupat. Iouis annus solares x i i. Saturni x x x. annorum solarium esse Astronomi ostendunt. Demū lunaris annus quadrifariā accipitur: primus est cum luna x x v i i. diebus & horis octo signiferū percurrēs, ad id signū ex quo egressa est reuertitur. Secundus est diebus duobus & horis quatuor prolixior, qui ex usu mensis appellatur, cum solem à quo noua digressa

est xxix . & xii . horis exactis, iam defecta repetit. Tertius, qui xii . mensibus huiusmodi, id est, diebus ccc l i i i . expletur, & uocatur annus cōmunis. Quartus est qui Interca-
 laris & Embolimus dicitur, id est, interiectus, & xiii . menses habet, & dies ccc l x x x .

Annus ciuilis. liii . Nec illud quoque ignorandū, annū ciuilem uocari, quē pro arbitrio populi seu gentes sibi statuere. Naturalem uero, qui siderū

Naturalis. cursu colligitur: qui & uertens, & solstitialis dictus est. Sed cum tanta sit anni ciuilis uarietas, omnes tamen ad uerū illum & naturalem annum intercalando quoquo modo corrigere studuerunt, de quibus nō multo post agemus. Nunc ad Romanorū annū trāsibo. Titus Liuius in primo ab Urb. cōd. Numam Pompiliū ait primū apud Romanos ad cursum lunæ annū in xii . menses descriptisse: quem, quia tricenos dies singulis mensibus luna nō expleret, decēssentque dies solidō anno qui solstitiali circumagitur orbe, intercalares mensibus interponendis ita dispensasse, ut xxiiii . quoque anno, uel xx . potius, ut castigati codices habent, ad metā tantem solis, unde orsi essent, plenis annorū omnium spacijs dies congruerent. Sed rem totā hanc copiosius Plutarchus in Numa, nos institutū sequamur. Annū uertentē Romæ Licinius quidē Macer, & postea Feneftella, statim ab initio xii . mensiū scripserūt: quibus
 astipu

astipulari alicubi uidet Plutarchus, qui, Romulo, inquit, regnante, præter rationē & ordinem mensibus utebantur Romani: alios enim menses neque dierū xx . alios quinque & xxx . nōnullos uero pluriū cōputantes: cognitionēque lunæ aut solis inæqualitatis nullam habebant, sed dies tantū anni ccc lx . obseruabant, mensibus scilicet xii . Hoc quidem in uita Numæ. Idem fermē repetit in quaestionibus, dum causam inquit, cur Ianuarius principiū sit anni, & December ultimus: Ex quo, inquit, nōnulli opinati sunt ueteres Romanos nō xii . sed x . mensiū annū cōpleffe. Mox subdit: Mutatū tantum anni principium, cum prius Februarius ultimus esset, ut is qui parentationibus dicatus esset. Sed magis Iunio Graccho, & Fulvio, & Varro, & Suetonio, alijsque, ait Censorinus, credendū est, qui x . tantūmodo mensiū annū putauerūt, sic à Romulo institutū. Ita & Ouid. poëta quoque narrationē Fast. exordit:

Tempora digereret cum conditor urbis, in anno

Constituit menses quinque bis esse suo.

ea uidelicet ratione, quod & mulieres totidem menses ferant, totidemque funeris luctus produceretur, & tot in manibus digiti. Romulum autem eum mensium numerū ab Albanis accepisse proditum est. Nam & ab Albanis orti sunt Romani: hi uero x . mensium annum habuere, hoc est, dierum ccc l i i i .

hoc modo: Martium dierum xxxi . April-
lem xxx . Maium xxxi . Iunium xxx .
Quintilem xxxi . Sextilem & Septembrem
 xxx . Octobrem xxxi . Nouembrem &
Decembrem xxx . Quorū quatuor maio-
res pleni, cæteri sex caui uocabantur. Et hæc
quidem fuit Romuli ordinatio. Verum cum
hic numerus neq̃ solis cursui, nec lunę ratio-
nibus conueniret: & nonnunq̃ usu ueniret,
ut frigus anni æstiuus mensibus, & cōtrā, ca-
lor hyemalis proueniret, quod ubi cōtigis-
set, tantum dierum sine ullo mensis nomine
patiebantur assumi, quantū ad id anni tem-
pus adduceret, quò cœli habitus instanti
mensi aptus inueniretur. Quod & Seruius
in Georg. his uerbis: Duo, inquit, mentes
propter rationem signorum anni intercala-
bantur, qui postea à Iano & Februo nomi-
nati sunt. Postea uero siue à Numa, ut uult
Fuluius nobilior & T. Lliius, siue ut Iunius
Gracchus à Tarquinio xii . facti sunt men-
ses, & luna xii . suis mensibus cccliiii .
dies tantū uideretur explere, placuit ut dies
unus abundaret: quod aut per imprudentiā
accidit, aut quod magis creditur, ea supersti-
tione, qua impar numerus quā par, plenus
ac magis faustus haberi etiam ex Pythago-
rę instituto creditum est: certē ad annū prio-
rem Romuli unus & l . dies accesserunt: qui
quia menses duos non implerent, sex ijs ca-

uis

uis mensibus sunt singuli detracti, & ad eos
additi factiq̃ dies lvii . & ex ijs duo men-
ses, Ianuarius undetriginta, & Februarius
duodetriginta dierum, atque omnes men-
ses pleni & impari dierum numero esse cō-
perunt, excepto Februario, qui solus cauius
& par, & ob hoc cæteris infauftior est habi-
tus. Sic annus habere quinq̃ & quinquagin-
ta & ccc . dies cōpit. Postmodum cum etiā
perspicerent temerē annum diuisum, & ap-
pareret solis meatum non ante ccclxv .
diem, abundante insuper quadrantis parti-
cula, Zodiaci cōficere decursum: ut quadrā-
tis particulā illam & dies x . adderēt, interca-
larium mensem xxii . uel xxiii . dierum al-
ternis annis addere placuit, ut ciuilis annus
ad naturalem exæquaretur in mense potissi-
mum Februario inter Terminalia & Regis-
fugium: qui mensis intercalarius diceba-
tur, & ita apud scriptores pronunciatum ui-
demus. Liuius lib. 7. de bello Macedonico,
cum de Scipionis Asiatici triumpho agit:
Triumphauit, inquit, mense intercalario pri-
die calend. Martias. Sic & cæteri scriptores.
Sed hic congruus locus uidet̃ ut de interca-
latione agamus, unde scilicet dicta, & quan-
do, & quomodo, & à quibus inducta, tum
demū qui hodie eius sit usus. Intercalo igit̃

Intercalo.

tur uerbum, à *καλῶ* uerbo græco, quo priscos
latinos usos esse uidemus, à quo & calend̃,

& curia Calabra deducuntur, & significat interuoco, uel intercino. Liuius: Ut intercalatæ pœnæ usuram habeant. Intercalabātur autē, hoc est, interuocabantur nominabanturue dies seu menses à Pontifice, qui anno essent adiñciendi, demendūue (uariē enim traditur) ut lunaris circuitus solari cōueniret. A qua similitudine & uersus intercalares dicuntur, qui in poëmatibus intercinunt, quales sunt Theocriti, Vergilij, Catulli, & Calphurnij, aliorumq̃. Sic dies uel menses interiecti, ut lunæ tempus soli cōgrueret, intercalares uocari, quos & Mercedinos dictos Plutarchus ait in Numa & in Cæsare, licet aliquādo perperam Mercedonios in peruulgatis græcis & latinis exemplarib. legatur. Alij intercalo, intersero uel interpono, alij eximo interpretantur, sed qua illi ratione uiderint: rei enim effectum potius, quā uerbi uim attendisse uidentur. Quando uero, & à quibus, & quomodo inductæ sint intercalationes, diuersa ac uaria diuersi, uarijs etiam de causis tradidere. Nam Aegyptij, ut ab his incipiam, tricenum dierum cum omnes habeant menses, ccc & lx. tantum anni dies habent: hinc explicitis xii. suis mensibus, id est, ccc. illis lx. diebus exactis, inter Augustum atq̃ Septembrem, hoc est, inter Mefori & Thoth, inter scilicet nouissimū anni suiensem, & sequentis primum, reliquos quinque

quinque dies solaris circuitus anno inferunt. Quarto insuper quoque anno, diem eodem loco intercalarem, qui ex quadrantibus cōfit, annectunt. Hæc ferme apud Macrobiū Horus, cui consonat Bedas: sed & Herodotus, & Diodorus, item Dion & Strabo. Hebræi quoque cum annum, ut iam dictum est, ad lunæ cursum habeant, tertio quoque anno mensem intercalant, & xiii. mensium annum constituunt, addito scilicet intercalari mense post Adar, quem nos Februarium appellamus, qui Veadar dicitur ab eis, quasi tu dicas, & Adar, hoc est, & Februarius. Non me præterit apud antiquos Hebræorū patres, aliam fuisse embolismi rationem ab hac longediuersam, quam ideo missam facimus, ut ad græcam & nostram properemus. Græci quidem, ut Solinus scribit, singulis annis xi. dies & quadrantem detrahebant, eosq̃ octies multiplicatos in annum nonum reseruabant, ut contractus nonagenarius numerus, in tres menses per tricenos dies scinderetur, qui anno nono restituti efficiebant dies cccxliiii. quos *ἑμβολισμοὺς* uel *ὑπερβάλλοντας*, uel, ut est apud Macrobiū, *ὑπερβαίνοντας* nominabant, hoc est, interiectos, superiectos, & superuenientes. Quidā et *ἑμβολίμους* et *ἑμβολιμαίους* dicūt, et *ἑμβάλλειν* et *περιεμβάλλειν* uerba, quæ intercalare et inserere significāt: et *περιεβολή* intercalatio,

ut nonnulli putant. De hac autem intercalandi ratione exactius scribit Macrobius, ut mihi quidem uidetur. Intercalabāt quidem, ut Glaucippus tradit, quem Macrobius & Theodorus sequuntur, ultimo anni sui mense, hoc est, ante solstitij mensem. Alium præterea apud Græcos intercalandi modum apud M. Tullium legimus, qui ita in iij. lib. in Verrem scribit: Est consuetudo, inquit, Siculorū cæterorumq; Græcorū, quod suos dies mensesq; congruere uolunt cum solis lunæq; ratione, ut nōnunquam si quid discreper, eximant unum aliquem diem, aut summū biduum ex mense, quos illi *ἐξαπρόσμους* dies nominant. Item nonnunq̃ uno die longiorem mensem faciunt, aut biduo. Hęc quidem M. Cic. totidem uerbis. Vocātur autem *ἐξαπρόσμους*, quasi tu dicas exemptiles. Sed & aliam Græcorum intercalandi rationem Herodotus ab his diuersam attulit, cuius & retro meminimus, in qua se plane Gaza non explicat. Quibus omnibus ex rebus conspiciamus, nō eandem semper fuisse apud Græcos intercalandi rationem: quod & Libanius docet in eius argumento orationis Demosth. quæ *κατὰ τὸν ἀπορίων* inscribitur. Idem & nostris contigit. Nam cum sæpe eueniret ut nundinæ modo in anni principem diem, modo in nonas inciderent, idq; uitium perniciosum Reipub. uideretur, remedium quo hoc auerteretur

teretur excogitatum est. quod intercalandi initium quando contigerit, & à quibus, uariè refertur. Macer enim Licinius intercalationis originem Romulo assignauit. Antias lib. 2. Numam Pompiliū sacrorū causa id inuenisse contendit. Iunius Seruiū Tullium regem primū intercalasse cōmemorat, à quo & nundinas institutas Varroni placet. Tuditanus refert lib. 3. magistratuū, Decemuiros qui decem tabulis duas addiderunt, de intercalando populum rogasse. Cassius eosdem scribit autores. Fuluius id egisse M. Consulē dicit ab urbe cond. anno DLXII. inito mox bello Aetolico. Sed hoc arguit Varro, scribendo antiquissimā legem fuisse incisam in colūna ærea à L. Pinario & Furio coss. cui mentio intercalaris adscribitur. Cum igitur incertum sit à quibus primū intercalatū sit, obtinuit tamen, teste Plutarcho & Liuiō, ut à Numa rege ferè credatur. Sed cum Græcorum ordinem Romanis imitari placuisset, frustra eis contigit: fugit enim eos, diem unum additum ad græcum numerum in honorem imparis numeri, cuius antè meminimus: quare per octennium cōuenire numerus atq; ordo non poterat. At cum nondum errorem comperissent, per octo annos xc. græco modo cōputabant dies, alternisq; annis binos uicenos, alternis ternos ac uicenos, atq; ita intercalationibus quatuor, xc.

numerum cōficiēbant. Verū octauo quoq; anno dies octo illi effluebant, qui additi fuerant ad græcum numerum: quem errorem cum cognouissent, ita emendarunt. Tertio quoque octennio ita intercalandos dies dispensabant, ut nō xc. sed Lxvi. dies intercalarent, compensatis xxiiii. diebus totidem annis superadiectis ad græcorū numerum. Iam uero monstrandum uidetur quī mensis intercalationi sit deputandus. quod cum in anni fine facilius fieri conspiciamus, ut etiam Aegyptios, Hebræos & Græcos intercalare solitos iam diximus, prisci Romani, quoniam annum à Martio inceptabant, Februarium intercalationi, quod is esset ultimus anni, deputarunt, inter Terminalia & Regisfugiū, ne scilicet sacra impedirētur. licet Ouid. Terminalia nono calend. & Regisfugium vii. calen. Martias cōstituere uideatur. Rectius ergo Bedas & alij qui hoc v. illa vii. calen. celebrata asserunt. Quare post xxiiii. Februarij diem intercalabant: deinde, ut & nos hoc tempore de bissexto die facimus, post intercalationem reliquos Februarij mensis dies, qui erant quinq; subiungebāt, uetere ea religione, ut Macrobius credit, ut Februarium omnino Martius sequeretur. Quam rationem cum & nostri pontifices hoc tempore per manus traditam obseruēt, Astrologi quidam negocium sibi fieri non

ri non paruum aiunt, cum Februarius amplius non sit anni finis: nosq; in Decembris fine potius intercalare debere. Sed tamen Rituales nostri antiquam malunt, quā horū normam sequi. Atque hactenus quidem de uetere intercalandi ratione. Verum, inquit Macrobius, tempus fuit cum propter superstitionē intercalatio omnis esset omissa: unde, ait Censorinus, Pontificib. datum esse negocium, eorumq; arbitrio intercalandi rationem permissam, ut delictū corrigeretur. Sed horum pleriq; ob odium, uel quō quis magistratu citius abiret, diutiusue fungeretur, aut publici redemptores anni magnitudine in lucro damno ue essent, plus minusue ex libidine intercalando rem sibi ad corrigendū mandatam uitiose deprauarūt: quod etiam Macrobius & Solinus affirmāt. Quibus autoribus planum fit, cur Cælius in familiaribus lib. 8. scribat: Leuissime Curio, quia de intercalando non obtinuerat, transfugit ad populū, & pro Cæsare loqui cœpit &c. Gallorum uidelicet captus spolijs, ut ait Lucretius, & Cæsaris auro. E diuerso in epistolis ad Atticum, M. Tull. Atticum rogat, ne sibi intercaletur quid: idq; nec semel facit, ne scilicet sibi prouincia prorogetur. Hoc autem intercalandi uitio adeo est aberratum, ut Cæsar Dictator coactus fuerit annos ad solis cursum singulos dirigere, adhibito, ut

scribit Plinius, Sofigene eius scientię perito:
& ea ipsa ratio postea comperto errore cor-
recta est, ut planius infra aperiemus, ita ut
xii. annis cōtinuis nō intercalaretur, quia
cōperat sidera annus morari, qui prius an-
tecedebat: & Sofigenes ipse tribus cōmenta-
tionibus, quanquam diligentior cāteris, nō
cessauit tamen addubitare ipse semet corri-
gendo, hęc Plinius. Macrobius uero ait, Cæ-
sarem ipsum omnē quidem hanc inconstan-
tiam temporū uagam & adhuc incertam, in
ordinē statutz definitionis cōgisse, sibi an-
nitente M. Flauio scriba, qui scriptos dies
singulos ita ad Dictatorem retulit, ut & or-
do eorum inueniri facillimē posset, & inuen-
to certus status perseueraret. Sed ut res pla-
nius constet Censorini uerba afferam: Adeo
aberratum est, inquit, ut Caius Cæsar Pont.
Max. suo tertio, & M. Aemylii Lepidi con-
sultu, quō retro delictum corrigeret, duos
menses intercalares dierum Lxvii. ut scri-
bit Dion in historia, licet alij uelint Lxviii.
uel ut alij legunt Lxiiii. in mensem No-
uembrem & Decembrē interponeret, cum
iam mense Februario dies lli. & xx. in-
tercalasset, faceret que cum annum dierum
cccxlvi. uel ut Macrobius scribere uide-
tur, cccxliii. qui & hunc ipsum annum
appellat confusionis. Solinus uero interca-
lares anni huius dies numerās ut exemptos
ex

ex anno, solū cccxliiii. dies habuisse ait.
Sed Suetonius xv. mensium hunc annum
fuisse scriptum reliquit, cuius uerba paulō
post referemus, utcunq; Caius Cæsar simul
prouidit, ut tradit Censorinus, in futurū ne
iterū erraretur. Nam intercalario mense sub-
lato, annum ciuilem ad solis cursum forma-
uit: itaq; diebus cccxlv. addidit x. quos per
septem menses, qui dies undetriceños habe-
bant, ita distribuit, ut Ianuario & Sextili &
Decembri, bini accederent: cāteris, hoc est,
Aprili, Iunio, Septembri & Nouembri, sin-
guli: eosq; dies extremis partibus mensium
apposuit, ne Nonarum aut Iduum religio-
nem, quę statuto erat die, nouella comperen-
dinatione corrūperet. Sed nec post Idus uo-
luit inferere, ne feriarum quarunq; uiolaretur
indictio. Quapropter cū in septem men-
sibus dies singuli & tricenī sint, quatuor ta-
men illi ita primitus instituti eo dignoscun-
tur, quod nonas habent septimanas, cāteri
omnes reliqui quintanas. Præterea pro qua-
drante diem, qui annū uerum suppleturus
uidebatur, instituit, ut peracto quadrienni
circuitu, dies unus, ubi mensis quondam so-
lebat, post Terminalia intercalaretur, quod
nūc bissextū uocatur. Quam omnē rationē
mirū est, quā solo disticho poëta ingenio-
sissimus lib. iij. Fast. cōcluserit: ita enim ait:

Is decies senos tercentum & quinque diebus

Iunxit, & è pleno tempora quarta die.

Hoc loco & illud addit Dion hist. libro xliij. Diem illum, inquit, qui ex quadrantibus conficitur, in quartum annum computauit, sic adeò, ut horæ nisi in minimo ac tantillo discordarent: nam in MCCCC. uno & sexagesimo anno, unus est duntaxat dies intercalandus. quam quidem anni correctionē, Cæsarem ipsum cōprehendisse ait, quod in Aegypto & Alexandria sit diuersatus. Ex hoc igitur anno ita à C. Cæsare ordinato, ad suā usq; memoriam, scribit Censorinus, Iuliani anni appellabantur, qui etiam si nō optimi, soli tamen ad annum naturæ adaptati sunt. De his & Tranquillus Suetonius in Cæsare: Fastos, inquit, correxerit, iam pridē uitio pontificum per intercalandi licentiam adeò turbatos, ut neq; mensium feriæ æstati, neq; uindemiæ autumnō competerēt: annumq; ad cursum solis accommodauit, ut CCCCLXV. dierum esset, & intercalario mense sublato, unus dies quarto quoq; anno intercalaret. Quo autem magis in posterum è calend. Ianuarijs nobis temporum ratio congrueret, inter Nouembrem ac Decembrem mensem interiecit duos alios: fuitq; is annus quo hæc constituebantur quindecim mensium cum intercalario, qui ex consuetudine in eum annum inciderat. Et hæc quidem Suetonius. In hoc uero Cæsar est imitatus Aegyptios, ut

ut Macrobius & Appianus ac Dion scribūt. Hoc loco illud iure in disquisitionē à plerisque trahitur, quas M. Cic. intercalares cap. significare uoluerit, cum in epistola ad Q. Ligarium scripsit: Ego idem tamen, ait, cum ad II. calen. intercalares priores rogatu fratrum tuorum uenissem mane ad Cæsarem. & reliqua. Quo loco etiam notandū est Ciceronem ad II. calend. dixisse, non pridie calend. ut grāmatici præcipiunt. priores uero intercalares dixit, quod duos menses intercalares Cæsar addiderit, ut ostendimus. Merula & in hoc elaborauit, sed parum se explicuit: quo fit, ut illud quod subdit, frigidū sit, & præcipuè cum Leonardum Aretinū taxat, qui in sua Ciceronis uita scripserit, quod accedente ad C. Cæsarem Cicerone dicturo pro Q. Ligario orationē, Cæsarem ad amicos conuersum dixisse: Reum quidem Ligarium damnare certum est, nihil tamen prohibet Ciceronē audire: quo mox agente causam, Cæsare propositū mutasse, Ligariumq; absoluisse &c. nam & hanc ipsam historiam non Aretinus tantum, sed & Plutarchus recitat. quare falsum id totum uidetur, quod in Leonardum Merula, & in ea parte epistolæ Ciceronis conscribit. Sic etiam cum Celsi Iurisperiti uerba in eodem loco exponit, quæ sunt de uerborū rerumq; signif. Cuius uerba ut hic adscribantur dignissima sunt:

Cum bissextus, inquit, calendas est, nihil refert priore an posteriore die quis natus sit, & sic deinceps VI. calendas eius natalis dies est: nam id biduum pro uno die habetur, sed posterior dies intercalatur, non prior. Ideo quo anno intercalatum non est, VI. calend. natus, cum bissextus calend. est, priorē diem natalem habet. Cato putat mensem intercalarem addititium esse, omnesq; eius dies pro momento temporis obseruat: extremoq; diei mensis Februarij attribuit Q. Mutius. Mens aut intercalaris constat ex diebus XXIX. Haftenus ille. In quibus uerbis Merula sicuti iure incesit Accursium, ita nō planē quā a Celso affertur Catonis sententiā est interpretatus, sicuti nec Scæuolæ Budæus: quorum ideo opiniones refellere ego hoc loco prætereo, quod eas nostræ ætatis Iurisconsultorū eruditissimus Andr. Alciatus, in suo eiusdem tituli cōmentario doctē exposuit. Porro quod a multis quæri uideo, quæ dicantur calendæ intercalares, etsi res frigida uideatur, quæ tamen ego obseruauī, hic paucis notabo. Calendæ igitur intercalares erāt eius mensis qui intercalabatur apud Romanos post mensis Februarij diem XXIII. hoc est, inter VI. & V. calen. Martij. Vnde cū Cæsar tres menses in confusionis anno intercalauit, hoc est, unum XXIII. dierum in mense Februarij, & reliquos duos inter Nouembrem

brem & Decembrē, omnes ipsæ tres calendæ intercalares fuerunt. quare patet neq; Martias, quod Budæus: neq; Februarias, quod multi putauere, intercalares fuisse. Vnde & hoc tempore apparet inanem eorum esse obseruationem, qui in scribendis epistolis cum bissexto annus est, ita scribūt: Sexto calendas intercalares priores. & altero die, sexto calen. intercalares secundas. qui scribendi modus, licet aliquando mihi arriserit, ut & ego scriberem tum priores & posteriores calen. cum tamen alter tantū, hoc est, secundus intercalaretur, satis esse uidetur calen. intercalares scripsisse de secundo. Ecclesiasticus uero mos simpliciter pronunciat, bissexto calendas Martias, unde & bissexti nomen est usurpatum. Sanē diem, mensem, & annū, intercalarem & intercalarium dicimus, sicut & bissextus & bissextum apud Celsum Iuriscons. Macrobiū & Censorinū. Ammianus Marcellinus diem bissexti infaustū esse in historia prodidit, & idcirco Valentinianus Imperator aliquando prodire in publicum noluit, ut ominosum illum euitans. Alij & bisextilem annum infaustum quoq; dixere: unde & hac tempestate fortæ mulieres, ut ominosum & noxiū expauescunt & execrantur. Quin etiā Macrobius scribit, quod quoties incurrente anno, dies cœpit qui adiectus est nundinis (ita enim ille scribit) om-

nis ille annus infaustis casib. luctuosus fuit, maximeq; Lepidiano tumultu opinio ista firmata est. Quam rem ut superstitiosam nostri nunc pontifices, ut ridiculam & inanem phyci damnare consuevere. Sed ut unde digressus sum redeam. Sic annis à Cæsare dispositis, per sacerdotes tamen uitium admissum est. Nam cum præceptum esset anno quarto ut intercalaret dies unus, & oporteret id quarto quoq; anno obseruare, anteq; quintus auspicaretur, illi incipiente quarto intercalarunt, non desinente: sic per annos sex & xxx. cum lx. dies tantū sufficere debuissent, xii. sunt intercalati. Quod erratū deprehensum Augustus reformauit, iussitq; annos xii, sine intercalatione decurrere, ut tres illi dies, qui ultra lx. necessarios temerè fuerant intercalati, hoc modo possent repensari: ex qua disciplina omnis postea temporum est fundata ratio, quæ ad æternam memoriam æreis tabulis incisa est: & posthac sunt anni Augustani, sicut Iuliani ab Iulio, nūcupati ab Augusto. Sed & Aegyptij suos habuere Augustanos, ut ait Censorinus, institutos, cum in potestatem ditionemq; Pop. Rom. uenerunt, qui tamen & alios habuerunt, quos Nestabareos uocitabāt, qui à primo anno imperij *Nixta bap̄us* regis numerabantur. Sanè, ut ne quid omittā, nostræ ætatis diligentiores astrologi, pro quadrante annuo

nuo intercalaris diei parte, nō sex, sed quinque duntaxat horas censent integras, & minuta circiter xlix. ut singulo quoq; quadriennio minuta xliiii. superfluo intercalent, quæ in spacio annorum centum & xxx. ferè diem integrum cōstituant, qui quidem nimio plus satis intercaletur. Quam rem & ex parte attingit Theodorus, cum ait, satius esse in quadriennio unum diem intercalarem, unumq; c c ferè anno facere: cōtra Plethronem & eos scribens, qui annum ad lunæ & solis cursum dirigere maluerūt, quod tamen diuersum uidetur ab eo, quod ex Dione historico antè notauī. Quibus ex rebus parū constare uidet, quod est in Chronico ab Eusebio proditum, uel ab Hieronymo: Manifestum est, inquit, luminibus antecedere lucē tribus diebus, in mundi scilicet exordio. Unde uidentur Aegyptij cæteræq; gentes hoc sequentes decretum, quatuor annis impletis diem integrū superfluum adijcere, quem etiam bissextū nominauere. Nam cum tres dies istos computare qui sint, atq; recogitare uoluerimus, unius anni centesimam uigesimamq; partē istam esse cognoscemus: centesima autem & uigesima dies inuicem computata, tertia pars esse anni dignoscitur. Tertia ergo addita parte, annuali quadriennio dies integer completur, atq; ad partium partes menses atq; anni superflui computantur,

quos Græci quidem embolismos uocare solent, Aegyptij autē exaltationes siderū, atq; stabilitates appellant: imò bissextū, ob rememorationē lucis atq; dierū & noctium, quæ luminibus triduum antecesserūt, ideo quod tres dies sine autore sole processerunt. Hæc quidem illi. Quæ ideo adscribenda duxi, nō quod rata putarem, sed ut ostenderem pios homines ac sanctos, quā argutē, quibusq; rationibus nos ad pietatem & religionē inducere conentur. Verum iam nos satis de intercalatione, ad cætera quæ restant accedamus. Principiū anni iam tum Romani à Numa usq; Pompilio ab Ianuario habuerunt, cum ab ipso Ianuarius & Februarius anno menses additi fuerunt, quæ cōmunis est opinio. Sed poëta Ouid. Fast. lib. ij. Ianuariū annum inchoasse semper dicere uidetur, & Februariū aliquando terminasse, his uersibus:

Sed tamen (antiqui ne nescius ordinis erres)

Primus ut est Iani mensis & ante fuit.

Qui sequitur Ianum, ueteris fuit ultimus anni.

Tu quoque sacrorum Termine finis eras.

Primus erat Iani mensis, quia ianua prima est.

Qui sacer est imis manibus, imus erat.

Postmodo creduntur spacio distantia longo,

Tempora bis quini continuasse uiri.

Decemuiros ergo hunc ordinē mutasse scribit Ouid. Plutarchus primum ait Ianuariū omnium numerari cœptū, quod primo huius mensis

mensis die, hoc est, calendis, primi c o s s. exactis regibus creati sunt. Hinc & postea Cōsules calen. ipsis Ianuarij magistratum inibant, festumq; diem agebant, ut uel Herodianus in hist. tradit. Nam cum Saturnus ab Ioue pulsus, ad Ianum in Italiam uenisset, ab eo hospitio susceptus latuit: unde & nomen est Latio datū, id quoq; testante poëta. Quocirca & Saturnalia ante Ianuarium agebantur, de quibus in primis Aurel. Macrobius pluribus disserit, ut alios mittam. Dein post Saturnalia anni statim principium celebrabant, unumq; quodammodo iungebant festum, atq; ideo biceps fuit eius dei imago, ut à quo inciperet, & in quem defineret annus. Nam quod etiam quadriceps formaretur, alia ratio est, à nobis ex uetustis autoribus aliàs relata. Cumq; antiqui inuicem muna missitarēt in Saturnalibus, idem quoq; in anni exordio factitabant: quod cum ab alijs scriptoribus, tum in primis in Cōmodi Cæs. uita ab Herodiano est proditum. quem morem in strenis dandis hodie quoq; obseruant nostri. Scribit & illud Plinius, primum anni incipientis diem lætis precationibus inuicem faustum ominari solitos antiquos: id quod & hoc tempore, in curia præsertim Romana, non modò in calend. Ianuarij, sed & in solennibus Christi celebritatib. adhuc obseruari uidemus. Non tamen id perpetuū

fuit qđ diximus, Cōsules calen. Ianuarij magistratū iniisse: nam ut apud historicos & precipuē Liuiū uidemus, aliquādo calen. Sextilibus, aliquando Idibus Martij & Maij magistratū iniisse legimus. Sed iam par esse uidet ut annorū uertentiū exordia inuestigemus, si modō id rectē ratione colligi potest. Nam cum annus ueluti circulus quidā existat, quī sua per uestigia semper uoluat: quæq; in orbem circūagunt, nihil suapte natura habent quod primū extremūue sit, nisi qđ uel lege, uel cōsuetudine aliqua cōstitutū sit: hac ergo causa alij aliud anni principiū sibi statuere. Sed tamen illi optimē uident annū, ut Plutarchus & Plethon aiūt, exordiri, qui cū solenouo, hoc est, cum ad brumā sol peruenit, nec ultra progredit, sed ad nos rursus regredi incipit: naturale enim id quodāmodo principiū: quo modo nos in primis Christiani, quibus cōtigit Christi nouæ lucis natalis dies. Romani quoq; ut modo dicebam, Numa instituente, annū incēpere. Pleriq; uero ab æquinoctio uerno, hoc est, à Martio mense, ut Albani, & Romani ante Numā. Item Hebręi, fatētes mundū à deo cōditore ea anni parte conditū. Scribit enim Bedas in lib. de nat. xii. calen. Aprilis primū seculi diem quosdam dixisse: alios quosdam viii. quod tamen incertū esse pluribus Picus Patruus in vii. lib. contra astrologos ostendit. Sed reuera

uera duo anni principia Hebręi habuere: alterum creationis mundi in autumno, alterum in lege à Mose descripta in uere: quam rem Hebræorum uernaculus Iosephus non ignorauit. Porro nōnulli annum inchoant à solstitio æstiuāli, ut Athenienses, qua in re Gaza laborat. Alij ab æquinoctio autumnali, ut Afiani, & nunc Græci. Hinc exorta est anceps quæstio quorundam mathematicorum, quale esset Olympiadum principium: quidam enim solstitio, quod id apud Græcos antiquiores esset anni exordium: alij autumno credidere. Sed certē estate ludi Olympici agebantur. Quin & Isaacus Argyrus, eodem autumnī tempore mundum conditum affirmat, hoc est, mense Septembri. Soli nus tamen ex Aegyptiorum sacerdotum sententia, mundi natalē fuisse scribit inter xiii. calen. Augustas & undecimum diem. Extat quidam græcus libellus Isaaci, cuius hic titulus: Isaaci monachi Argyri demonstratio, quod xxx. Septembris est propriē principium anni, & nō aliqua alia ad hanc ipsam: in qua & de solaribus & lunaribus periodis, quas & Cyclas plures uocant, methodica causæ ratio, hoc est, ut græcē legitur: *Ἰσαὰκου μοναχὸς τῷ ἀργύρῳ ἀπέδειξε, ὅτι ἡ ἂ τῷ σινημβρίῳ ὅστ' κυρίως ἀρχὴ τῶ ἔτους, καὶ ὅχ' ἑτέρα τις παρὰ ταύτην, ἢ ἡ καὶ περὶ τῶν ἡλιακῶν καὶ σεληνιακῶν περιόδων, ἀπὸ πλεῶσι κύκλος καλῶσι, ἐμμέθοδος αἰτιολογία. Sūt*

adhæc qui annum inchoent à Vergiliarum ortu. Alij ab earundem occasu, ut Censorinus docet, & pleriq; rerum rusticarum scriptores. Alij à Canis ortu, ut antiqui Aegyptij, qui stellam ipsam *σύνελω* uocabant, & ab eius exortu qualis futurus eo anno rerum euentus, edoceri putabant: qua de re & alia ab Horo Aegypto prodita sunt. Sed & de anni principio Simplicius philosophus diligens Aristotelis interpret, ita lib. v. physicae auscult. Nos, inquit, facimus anni principiū in solstitio æstiuale, ut Athenienses: uel in autumni æquinoctio, ut qui eam quæ nunc Asia dicitur incolunt: uel post brumā, ut Romani: uel in uerno æquinoctio, ut Arabes & Damasceni. Hanc quidem partem & Pontanus poëta in Vrania elegantissimè est executus cum de sole ageret:

*Hasq; uices pater ille deūm uoluentibus annis
Esse dedit, quas ipsa æterno fœdere seruant,
Tam certos elementa simul retinentia nexus.
Atque alij (horrendum) quæ brachia pandit iniqua
Parte poli, chelasq; audacius exerit ingens
Scorpius, hinc anni primos duxere meatus,
Et primam fecere uiam, cum partibus æquis
Dimidium luci atque umbris sol diuidit orbem,
Ac noctem paribus suspendit libra diebus.
Ast alij sæuæ post horrida frigora brumæ,
Cum premit auratos nephelæi uelleris artus
Phæbus, & imbris ferum redijt uer. Omnia quando*
Abia

*Alma parit tellus, quando omnis germinat arbor,
Cum uiret omne nemus, resonant cum frondea rura
Concentu uolucrum uario. Et paulò post:
Nec uero non è summo quoque culmine Cancrī,
Quæ regnat calor ipse, & equos sol sistit anhelos,
Extremum inuasens Ararēq; atque ultima Thules
Littora, carceribus positis, exordia prima
Hinc anni fecere, alacresq; egere quadrigas.
At Numa frigoribus sub iniquū tempus, ubi ingens
Declinat cælum. & cætera quæ poëtice ille est executus. His ita de anni principio à nobis expositis, nec illud prætermittendum uidetur, diuersa quoq; apud nationes numerandorum annorum fuisse initia. Nam Hebræi nunc à mundi exordio, nunc à magni Nochi cataclysmo, nunc ab Aegypti exitu, demum uel à templo Solomonis cōdito uel instaurato, annorū principium agunt. Nos quoq; Christiani uario initio utimur. Nam plerique, ut Romana curia, à natali Christi: alij à saluratione Virginis, id est, conceptione: alij à passione: alij, quæ plurima pars est, à calen. Ianuarij: alij aliter, ita ut olim Romani ab Vrbe cond. uel ab exactis regibus: Athenienses, & omnis ferme Græcia ab Olympiadibus: alij à Troicis, hoc est, Troiæ excidio: alij ab Heraclidarum descensu: Sarraceni uero & Arabes à Magmane, id est, Mahomete, quæ Mahometis Albigna sua uoce dicitur: quæ, ut Campanus prodit, anno Christi*

F

DCXXI. fuit, duodecim diebus post conceptionem Christi, ita ut inter Christi conceptionē, & hāc ipsam Mahometis, profluxerint bis centies uiceties sexies mille, & nōgeties tricies & duo dies, hoc est, $\overset{M}{CC} \& \overset{M}{XXVI}$ DCCCC XXXII. Id est, 226932. Quo uero anno hęc ego prodebā, annus agebat à mūdi creatione septies millies quadragies VII. hoc est, septimus millesimus quadragessimus VII. uel ut aliq̃, LII. à Christo uero nato M. D. XXXIX. Ista autem temporū exordia à scriptoribus Christianis æra uocantur. Latinum uocabulum esse dicere non ausim: ea tamen dictione nō modò diuus Leo usus est in epistolis, aliq̃ eius classis scriptores, sed & apud Ptolemęum & Theonem inuenitur: utuntur & Chronographi & Astronomi. Sunt qui gram dictā existiment ab ære. Nam cum Augustus Cæsar orbem iussit ad censum faciendum primū describi, æs populo Romano dari imperatum est, unde aiunt illi nomen. Aera, inquit Nonius Marcellus, numeri est nota. Lucilius lib. xxix. Hęc est ratio peruersa, æra numeri est subducta improbè. Aera, ait Isidorus lib. vi. singulorum annorū cōstituta est à Cæsare Augusto, quando primum censu excogitato, Romanū orbem descripsit. Dicta autem est gra ex eo, qđ omnis orbis æs reddere professus est reipublicæ. Et de æra hactenus. Fuit & mos ille Ro-

Romanis antiquus anni signandi per clauum fixum in parietibus sacrarum ædium, cuius est mentio apud historicos, & Liuium præsertim, qua dere sic Festus: Clauus, inquit, annalis appellabatur qui figebatur in parietibus sacrarum ædium per annos singulos, ut per eos numerus intelligeretur annorum. Sed satius est ut particulam ex T. Liuiio adscribamus, qui lib. vii. ab Vrbe cond. rem hanc omnē elegantissimè exponit. Repetitur, inquit, ex seniorum memoria dicitur, pestilentiam quondam clauo ab Dictatore fixo sedatam, eaq̃ religione adductus senatus, Dictatorem clauī figendi causa dici iussit, dictus L. Manlius Imperiosus, L. Pinarium magistrum equitum dixit. Lex uetusta est prisca literis uerbisq̃ scripta, ut qui prætor maximus sit, Idibus Septembribus clauum pangat. Fixus fuit dextro lateri ædis Iouis opt. max. ea parte qua Mineruæ templum est: eum clauum, quia raræ per ea tempora literæ erant, notam numeri annorum fuisse ferunt, eoq̃ Mineruæ templo dicatam legem, quia numerus Mineruæ inuentū sit. Volscinjs quoq̃ clauos indices numeri annorū fixos in templo Nortia: Hetruscæ deæ comparere, diligens talium monumentorū autor Cintiū affirmat. Hęc quidem Liuius, qui & plura scribit, sed hęc ego tantum pro re & tempore. Nomina uero temporū, hoc

est, καιρῶν ὀνόματα καὶ χρόνους, quæ à Græcis anxie colliguntur, non hic attuli, quandò sibi quisq; prout occasio tulerit, statuere poterit: ut, sesquiannus, biennium, decennium, similia. Illud iam dicendū succurrit, antequā de mensibus agamus, annum uidelicet uerentem à Græcis in has partes diuidi, ἐς ἑκαμῖνς τὸ ἔτος, καὶ πρῶτος τὸ ἔτος, καὶ νῆς ἔτος. Item μὲν οὖν τὸ ἔτος & ἀκμάζοντος, & demum παυσανός, καὶ λήγοντος ἔτος. Diuiditur etiā & in quatuor tempora quæ uocantur à nostris. Hinc poeta in Georg.

Temporibusq; parem diuersis quatuor annum.

Hæc Græci tum καιρὸς, tum ὥρας uocant: nōnunquā & τροπὰς, quibus sol per diuersa cœli spacia discurrens temperat orbem, unde & tempora dici uident: uel quia cōtemperata uoluunt, hyems, uer, æstas & autumnus. Quorū temporū principia uariè tradūtur. Quidam enim hyemem incipere 1 x. calen. Decembris, aliq̃ vii. Idus Nouembris. Quidam uer octauo calen. Martij, aliq̃ vii. Idus Februarij. Aestatem aliqui 1 x. calen. Iunij, aliq̃ vii. Idus Maij. Autumnū nonnulli esse uolunt x. calend. Septembris, aliq̃ vii. Idus Augusti. Qui rem subtilius uestigant, ipsa quatuor tempora à signis cœlestib. meriuntur. Cardo, inquit Plinius, temporum quadripartita distinctione cōstat. per incrementa lucis augetur, hoc est, à bruma, & æquatur nocti

noctibus uerno æquinoctio in diebus xc. tribus horis: deinde superat noctes ad solstitium diebus xciiii. horis xii. usq; ad æquinoctium autumnī: & tum æquata die procedit ex eo ad brumā diebus lxxix. horis tribus. Sol quidē ipse has quatuor differentias facit, bis æquata nocte diei, uerno & autumnō in centrū incidens terræ, octauis in partibus Arietis, ac Libræ, bis permutatis spacijs in auctum diei. Bruma in viii. parte Capricorni, noctis uero solstitio totidem in partibus Cancrī. Nec desunt qui tempora distinguant à Vergiliarum matutino uel uespertino ortu uel occasu, earundemq; meridiano uel nocturno: illis enim hyemē & æstatem, his uer & autumnū designari asserunt. Alij, teste Polluce, à fructibus, ut uindemiæ tempus, mæsis, & sationis uel sementis tempus: hoc est, ut ille scribit, τρυγητὸς καιρῷ, καὶ ἀμὲ τοῦ καιρῷ, καὶ σπόρος καιρῷ. Et aliter aliquādo, ut à uentis flantib. Fauonio, Etesijs, alijsq;: tum etiam interdū à reliquis stellis. Sed quid nos uetat hoc loco addere quā Damascenus lib. ij. sententiarum attulit Christianis hominibus horum quatuor temporum descriptionem? Ait em̃ uer, hoc est, ἱαρινὴν τροπὴν, extendi à xxi. Martij ad usq; xxiiii. Iunij. Aestatem uero, hoc est, θερινὴν τροπὴν, à xxiiii. Iunij ad xxv. Septembris. Autumnū autem, hoc est, μετεωρινὴν τροπὴν, à xxv. Septembris

ad Decembris usq; xxv. tum demū hyemē,
id est, ut ille ait, χειμερινὴν τροπὴν, à xxv. De-
cembris usq; ad xxi. Martij extendi. & cete-
ra quæ ille scribit. Pythagoras has quatuor
anni partes, quatuor hominū ætatibus com-
parabat: uer pueritiæ, ætatem adolescentiæ,
autumnū iuuentuti, hyemem senectuti, ut
Laërtius scribit, & in xv. Metamorph. Oui-
dius. Alij cœli quatuor partibus adscribunt.
Ver quippe orienti datur, quia tunc ex terra
omnia oriātur. Aestas meridiei, eò quod ca-
lore æstuq; pars ea sit flagrantior. Hyems se-
ptentrioni, quod frigoribus & perpetuo ge-
lu torpeat. Autumnus occidenti, quod gra-
ues morbos habeat, unde & folia ex plantis,
ut ait Isidorus, defluant. Sanè hæc quatuor
tempora in ternos menses discreta, ita nomi-
nantur. Primo quidem mense, uer nouum,
secundo adultum, tertio præceps, quo modo
usus est Sallustius. Ita noua ætas, adulta, præ-
ceps uel extrema. Idem de reliquis, ut, extre-
mæ sub casum hyemis. Dicimus & appeten-
te uere, & ineunte: item alijs multis modis.
His utiq; quatuor anni temporibus nostra
religio per summos pontifices trium dierū
ieiunia instituit, quibus & ad sacros ordines
prouehimur. Sed de his iam satis: deinceps
non minori studio ac diligentia de mensi-
bus agendum.

De mensibus quoniam apud Græcos le-
gimus

gimus & Callimachū Cyrenæum gentium
& nationum appellationes & uocabula scri-
psisse, & Lyfimachiden de Atheniensium men-
sibus, item Io. Philadelphēū: idem ego quo-
que de Latinis subtilius diligentiusq; agen-
dum mihi sum ratus. In primis ergo in menses
à mensura dicti, quod eadem omnes fuerint
mensura: uel, ut ait M. Cicero, quia mēsa spa-
cia conficiant: uel à græca dictione potius,
quæ est *μήν*, hoc est, luna: unde & menses ipsi
μήνες uocantur, quod uidelicet ad cursum lu-
næ antiqui menses agerent. Hebræorū quo-
que lingua à luna uocati sunt, teste Hierony-
mo: unde & naturalis usus nationum exte-
rarum, ut scribit Ambrosius, lunas pro die-
bus appellat, ut apud Hebræos xiiii. luna,
& similia. Sed & eodem modo Hesiodus &
Vergilius, ut nunc alios mittam. Eustathius
etiam in cōmentarijs in Homerum, mensem
bouem uocatum tradit, à lunæ cornibus.
Mensis uero principium *μόσχοι*, id est, uitu-
lum uocat, aitq; Orpheum *μονοκέραια μόσχοι*
uocasse, rationemq; affert subobscuram: qua
eadem de re & cōmentaria in Hesiodum a-
gunt. Mensium quidem in primis duo gene-
ra sunt, naturales alijs, quos uertentes Victru
uoluit uocat: alijs ciuiles. Naturalium species
duæ, quod partim solis, partim lunæ esse di-
cuntur. Secundum solem fit mensis, dum sol
unumquodq; in Zodiaco orbe signum per-

Mensis etymon.

Mensium duo genera.

currit. Lunaris autem temporis quoddam spacium à noua luna ad alteram nouam lunam, quo spacio XII. permeat signa. Vnde Ouidius in Fastis:

Signaq; quæ longo frater percenseat anno,

Ire per hæc uno mense sororis equos.

Ciuiles uero menses sunt numeri quidã die rum, quos unaquæque ciuitas suo instituto obseruat, ut nos à calendis ad calend. Naturales menses sunt & antiquiores, & omniũ gentiũ cõmunes. Ciuiles posterius sunt instituti, & ad unãquãq; pertinet ciuitatẽ. Qui solis sunt menses seu lunæ, non peræquẽ inter se pares sunt, nec dies habent totos: quippe sol moratur in Aquario circiter dies undetriginta, in Piscibus ferè xxx. in Ariete unum & xxx. in Geminis propè xxxii. & sic in cæteris nõ æquali spacio. Sed usque adeo non totos dies in singulis, ut annũ suũ, id est, dies cccLxv. & portionem nescio quam, adhuc, ut Censorinus ait, astrologis inexploratam, in XII. suos menses diuidat: tamen si nostræ ætatis astronomi ea de re multa subtiliter tractant, in ijs qui de motu stellarum & cœli libris inscribuntur. Luna autem singulos suos menses conficit diebus undetriginta circiter & dimidiato: sed & hos inter se dispares, alios longiores, alios breuiiores, adeo ut uerum uideatur quod à Plutarcho scribitur: Sed certissimũ, inquit, dierum nume

numerũ exequi non oportet, nõ ex eo quod parum abest à calumnia, quandoquidẽ uel hoc tempore, quo ad summũ astrologiẽ peruentum est, inæqualitas tamen temporum, mathematicorũ peritiã uincit, & corũ numeros ac calculos sæpissimẽ fallit ac fugit. Hęc ille. At ciuitatũ menses uel magis numero dierũ inter se discrepant, sed dies ubiq; habent totos. Apud Albanos Martius erat sex & xxx. dierũ. Maius xxxii. Sextilis duode triginta. September xvi: Tusculanorum Quintilis dies habebat xxxvi. October xxxii. Idem October apud Aricinos xxxix. Minimẽ uidentur errasse, ait Censorinus, qui ad lunæ cursum menses ciuiles accommodarunt, ut in Græcia pleriq;, apud quos alterni menses ad xxx. dies facti sunt. Maiores quoq; Romani idem sunt æmulati, cum annum dierũ cccLx. haberent. Sed diuus Iulius cum uideret hac ratione nec ad lunam menses, ut oportebat, neq; annum ad solem conuenire, maluit annum corrigere, ut sic menses lunares cum solaribus, etsi nõ singuli, tamen uniuersi ad anni finem concurrerẽt. Nunc iam mensiũ nomina inuestigemus. Nomina decem mēibus iam tum primò Romulum fecisse Fuluius & Iunius autores sunt: & quidem duos primos à parentibus suis nominasse, Martiũ à Marte patre, Aprilem ab Aphrodite Venere, unde ma

iores eius oriundi dicebantur. Hinc et Mars pater, qui & Marspiter, & Venus genitrix in sacris, teste Macrobio. Hinc & Lucretius Romanus suum carmen exorditur. Proximos uero duos menses idem Romulus à populo nuncupauit, Maium à maioribus, Iunium à iunioribus: quia, ut ait Seruius, antea Pop. Rom. in centurias iuniorum & seniorum diuisus erat. Cæteros autem menses ab ordine, quo erāt singuli, uocauit, hoc est, Quintilem &c. ad Decembrē usq;. Varro tamen à Latinis Romanos nomina mensium accepisse arbitratus est: docet enim Martiū mensem à Marte quidem denominatū, non quia Romuli pater fuerit, sed quod gens latina bellicosa. quod idem scribit & Festus, & his uersibus Ouidius:

Mars Latio uenerandus erat, quia præsidet armis,

Arma feræ genti remq; decusq; dabant.

Sanè sciendum & alias urbes latinas Martium mensis nomen habuisse, sed non anni primum, quod his uersibus manifeste ostendit Ouidius:

Quod si fortè uacat peregrinos inspicere fastos,

Mensis in ijs etiam nomine Martis erit.

Tertius Albanis, quintus fuit ille Phaliscis,

Sextus apud populos Hernica terra tuos.

Inter Aricinos, Albanaq; tempora constat,

Fastaq; Telegoni mœnia celsa manu.

Quantum Laurentes, bis quantum Aequicolus acer,

A tribus

A tribus hunc primum turba forensis habet.

Et tibi cum proauis miles Peligne Sabinis

Conuenit huic genti quartus utriq; Deus.

Romulus hos omnes ut uinceret ordine saltem,

Sanguinis auctori tēpora prima dedit. hæc poëta.

At uero hoc mense matronæ seruis conuiuia proponebant, uti in Saturnalibus domini, quod Solinus & Macrobius scribunt. Calendæ etiam huius mensis matronarū dies festus erat, quod in Horatium Porphyrio notat super eo Sapphico,

Martij cælebs quid agam culendis.

Martias calendas, inquit Festus, matronæ celebrabāt, quod eo die Iunonis Lucinæ ædes coli cœpta est. Idem & Ouid. pluribus. Seruius in viij. Aeneid. Ideo ait, quod eo die pacem inter Romanos & Sabinos raptæ Sabinæ fecerūt. Idem & poëta. Martij insuper prima die ignem nouū Vestæ aræ accendebāt, ut incipiēte anno cura denuo seruādi nouari ignis inciperet, ut Macrobius & Solinus tradūt. Eodem quoq; ingrediēte mense tam in regia curijsq;, q̃ in Flaminū domibus laureæ ueteres nouis laureis mutabant. Hoc eodem mense publicè ac priuatim ad Annam Perennā sacrificatū ibaī, ut annare & perennare cōmodèliceret. Hoc etiā mense mercedes exoluebant magistris, quas cōpletus annus deberi fecerat. Comitia auspicabantur, quæ partim ex Solino & Macrobio, partim

ex Ouid. alijsq; collegimus. Nec hoc mense nubere bonū fuit, donec ancilia conderent. uel, ut Porphyrio tradit, quod in hoc mense de nuptijs inter Martem & Mineruam habitum fuit certamen. Mars uictus, Minerua obtenta uirginitate, Nerine est appellata.

APRILIS autem dictus est, non ab *ἄρρην*, id est, spuma, quasi Aphrilis, unde orta Venus creditur, ut pleriq; tradunt, & pluribus uersibus contendit Ouidius, & Plutarchus in Numa: sed ab aperiendo, quod tunc ferē cuncta gignantur, & nascendi claustra aperiat natura. Idem tradit & Cintius in libro quem de Fastis reliquit: Nullus, inquit, dies festus, nullumq; sacrificiū in signe Veneri hoc mense institutum est. Sed ne quidem in carminibus Saliorum, Veneris ulla ut ceterorum cœlestiū laus celebratur: quin nec sub regibus apud Romanos uel latinū uel græcum nomen fuit Veneris. Cintio & Varro consensit, ut Macrobius docet. Verrius tamen Flaccus nō negat, hoc die postea constitutum, ut matronæ Veneri sacrum facerent.

MAIUM tertium mensem Romulus posuit, de cuius nomine inter autores lata dissensio est, quam eruditè Macrobius est executus. Nam Fuluius, inquit, nobilior, in Fastis, quos in æde Herculis Musarum posuit, Romulum dicit postquam populum in maiores iunioresq; diuisit, ut altera pars consilio,

lio, altera armis tempus tueret, in honorē utriusq; partis, hunc Maium, sequentē Iuniū mensem uocasse. Sunt qui hunc mensem ad nostros fastos à Tusculanis transisse cōmemorent, apud quos uocabatur deus Maius, qui est Iupiter, à magnitudine scilicet & maiestate dictus. Cintius mensem nominatum putat à Maia, quam Vulcani dixit uxorem: argumentoq; utitur, quod flamen Vulcanalis calendis Maijs huic deæ rem diuinam faceret. Sed Piso uxorē Vulcani Maieſtam, nō Maiam dicit uocari. Ouidius Maieſtatē Honoris & Reuerentiæ filiā, mensi nomen dedisse canit. Contendunt alij Maiam Mercurij matrem mensi nomen dedisse, hinc maxime probantes, quod hoc mense mercatores omnes Maiæ pariter Mercurioq; sacrificarent. Quinetiā mensem ipsum scribit Plutarchus Mercurio sacrum fuisse. Affirmant quidam, quibus Corn. Labeo cōsentit, hanc Maiam cui mense Maio res diuina celebrabatur, terrā esse, hoc adeptam nomen à magnitudine, sicut & mater magna in sacris uocabatur: assertionemq; existimationis suæ etiam hinc colligunt, quod sus prægnans ei mactaretur, quæ hostia est propriè terræ. Et Mercurium ideo illi in sacris adiungi dicunt, quia uox nascenti homini terræ cōtactu datur. Scimus autem Mercurium uocis & sermonis potentem existimatū. autor est Cor.

Labeo. Huic Maiæ, id est, terræ, ædem calenti
dis Maijs dedicatā sub nomine Bonæ deæ,
& eandem esse Bonā deam & terrā, quod ex
ipso ritu occultiore sacrorū doceri posse cō-
firmat. Hæc fermè totidem uerbis Aurel. Ma-
crobius. Hoc mēse nec nubere bonū fuit, qđ
& Plutarchus & Ouid. ostendunt, & Por-
phyrius in ultima Horatii epist. cū inquit:
Lemures dicti quasi Remures, à Remo, cu-
ius cum occisi umbras frater Romulus pla-
care uellet, Lemuria instituit, id est, parenta-
lia, quæ mense Maio per triduum celebrari
solebant, ante additū anno mensem Februa-
rium: ob quam rem Maio mense nubere fuit
religio. Sanè quod nō à maioribus Maius di-
catur, præter ea quæ recitauimus, illud quo-
que argumento est, quod ante Romā con-
ditam, autore Festo, Maij mensis nomen e-
rat. Certè & Mefius hic mensis Osca lingua
appellatus est, ut idem ait Festus.

I V N I V S. Hic quoque mensis habet du-
bias in nomine causas, ut Naso canit:

Quæ placeant, positis omnibus ipse canam.

Quidam enim ab Iunone potius, quàm ab
iunioribus dictū uolūt, quod illo mense Iu-
noni maximi haberentur honores. Quine-
tiam Iunonius appellabatur, ut ait Cintius
apud Latinos: diuq; apud Aricinos & Præ-
nestinos, aliosq; hac appellatione in fastos
relatus fuit, adeo ut ita scribat Ouidius:

Inspi-

Inspice quos habeat nemoralis Aricia fastos,

Et populus Laurens, Lauiniumq; meum.

Est illic mensis Iunonius, aspice Tybur,

Et Prænestinæ mœnia sacra deæ.

Et sicut Nisus in cōmentarijs Fastorū dicit,
apud maiores quoq; Romanos hæc appel-
latio mensis diu mansit, sed post detritis quē-
busdam literis, ex Iunonio Iunius dictus
fuit. Sed & ædem Iunonis Monetę calendis
Iunijs dedicatā fuisse legimus. Festus etiam
ait: Iunium mensem dictum putant à Iuno-
ne: idem ipsum dicebant Iunonium & Iu-
nonialem. Agrætius uero inter antiquos
grammaticos annumeratus, ab Iuuenta dea
scribit, quæ Hebe græcè dicitur, Herculis u-
xore, Iunium mensem appellatū se in libris
priscorum legisse. Idem & poëta Ouidius in
Fastis, qui & hanc quoq; opinionem attu-
lit, uocitatum scilicet mensem hunc ab con-
iunctis & unitis Sabinis & Romanis rege
Romulo & Tatius. Ita enim ille:

Et lare communi generos socerosq; receptos,

His nomen iunctis Iunius inquit habet.

Nonnulli & à Iunio Bruto denominatū pu-
tant, qui primus Romę consul factus, calen-
Iunijs pulso Tarquinio rege sacrum Carnæ
deæ in Cælio mōte uoti reus fecit: quæ dea
uitalibus humanis præesse credebatur ab
eaq; petebatur, ut iecinora & corda, quæq;
intrinsecus sunt uiscera, salua conseruaret.

Alia, ut puto, fabulose addit Ouid. Huic uero deę pulte fabacia Marido sacrificabatur, & calendę ipsę Iunię, Fabarię dicebantur.

QUINTILIS dictus fuit, quod loco fuerit apud Latinos quinto. Item SEXTILIS, ac deinceps ad Decembrem, suis numeris ant appellati. Sed de Quintili & Sextili, hoc est, Iulio & Augusto, paulo infra dicemus.

SEPTEMBER in tutela Vulcani fuisse legitur. Huius mensis secunda factum esse bellum nauale inter Cæsarem Aug. & M. Antonium, Dion in hist. scribit, ab eoq; die numeri eius monarchiam cœpisse.

OCTOBRIS quoq; nomē, ut aliorū, perseverat. In Martis uero tutela esse existimabatur, unde & huic deo equus immolabatur, de quo sic in cōmentarijs Festi legimus: October equus appellatur, qui in campo Martio mense Octobri immolatur quotannis Marti bigarum uicttricum dexterior, de cuius capite nō leuis contentio solebat esse inter Suburranenses & Sacrauienses, ut hi in regio pariete, illi ad turrim Mamiliam affigerent. De capite huius equi idem alibi: Panibus, inquit, redimebant caput equi immolati Idibus Octobris in campo Martio: & id sacrificium fiebat ob frugum euentum. Et equus potius quā bos immolabatur, quod hic bello, bos est frugibus pariendis aptus. Eiusdem quoq; equi cauda tanta celebritate

ritate perferebat in regiā, ut ex ea sanguis destillaret in focū participandę rei diuinę gratia, quas hostias hic quidam Marti bellico sacrari dicunt, non ut uulgus putat, quia uelut supplicium de eo sumatur, quod Romani Ilio sunt oriundi, & Troiani ita effigie equi sunt capti. Hęc Festus, qui & illud ait, a multis gentibus equos immolari solitos, ut a Lacedæmonijs, Rhodijs, & Salentinis, & ut canit poëta:

Placat equo Persis radijs Hyperiona cinctum.

Quibus ex rebus Plutarchi codices tum grecos tum latinos problematū rerum Romanarum inemendatos uidemus, ubi huius celebritatis causam inquirat: non enim Decembres Idus, sed Octobres legendum.

NOVEMBER in tutela fuit Dianę. Apud antiquos hoc mense claudimaria dicuntur, quod etiā scribit Vegetius: & ut Plutarchus in Marcello tradit, inferię Gallis & Gręcis defossis fiebant. Hoc mense & Ioui epulum celebrabatur. quo eodem mense, si coniecturę locus datur, putamus Vacunalia quoq; celebrata: quippe Vacuna dea fuit quę pręesse uacantibus & ociosis credebatur, cui a laboribus cum uacarent agricolę, post perceptos fructus, & agrorum cultus, per hyemem sacra faciebant. Ouid. vi. Fast.

Nam quoq; cum sunt antiquę sacra Vacunę,

Ante Vacunales stantq; sedentq; focos.

G

Vacuna dea.

Huius deę meminit & Horatius in epistolis:

Hęc ego dictabam post templum putre Vacunę.

Quo loco Porphyrio: Vacuna apud Sabinos plurimū colitur dea, quę est sub incerta specie formata: quidam Mineruā, alij Dianam putauerunt, nonnulli & Cererem esse dixerunt. Sed Varro in primo rerum diuinarum Victoriā ait, & ea maxime eos gaude re qui sapientia uincunt.

DECEMBER in Vestę tutela fuit, Saturnoq; sacer, ut post alios pluribus Macrobius docet. Et Saturnalia celebrabant, quibus bellum sumere nefas, à nocente pœnas exigere piaculare: apud maiores primū uno die instituta, alij tribus tradūt, ad xiiii. calen. Febr. sed postquā C. Cæsar huic mensi duos dies addidit, xvi. calen. celebrari cœpta. Macrobius quidē antiquissimū esse scribit vii. diebus celebrari, idq; Nouio, Mumio & Pomponio Attellanarum probatissimis poëtis adstruit. Cæterum IANUARIUM & Februarium post Romulum additos diximus, sed nominibus iam ex Latio sumptis. Ianuarium quidem à Iano, cui attributus, nomen traxisse legimus, cui deo primò supplicabāt uelut parenti, à quo rerum omnium factum putabant initium. Dictus uero est, ut ait Sext. Pompeius, ab hiare, detracta aspiratione, uti chaos, ex eo quod χάωεν hiare. Chaos enim Hesiodus appellauit confusio-

nem

nem quandam ab initio, unitatem hiantem patentemq; in profundum: unde & pater à Latinis quibūdam dictus est, & Ianus ipse Patulcius. Sed hęc satis: plura Naso poëta statim in Fastorum principio. Sanē & Aconarium Ianuarium appellatum testes sunt Theophilus & Suidas, qui & illum à Longino interpretatum tradunt, quod scilicet pater sit τῶν αἰώνων, hoc est, seculorum.

FEBRUARIUS autem à Februo dicitur. Februum quidem Plutonem nuncupatū ait Isidorus. Sed Cenforinus, Februum, inquit, est quicquid expiat expurgatq;: & Februamenta, purgamenta: item Februare, purgare, & purum facere. Februum autem nō idem usquequaq; dicitur: nam aliter in alijs sacris februabatur, hoc est, purgabāt. In hoc quidem mense Lupercalibus cum Roma lustraretur, salem calidum ferebant, quem Februum appellabāt: unde dies Lupercalium proprie februatus, & ab eo porro mensis Februarius uocitatus, ut Cenforinus & Plutarchus scribunt. Sext. autē Pompeius: Mensis, inquit, Februarius dictus, quod tum, id est, extremo mense anni populus februareī, hoc est, lustraretur ac purgaretur: uel ab Iunone Februata, quam alij Februalem, Romani Februlam uocant, quod ipsi eo mense sacra fiebant, eiusq; feriæ erant Lupercalia, qua die mulieres februabantur à Lupercis amiculo

Iunonis, id est, pelle caprina, à quarum pelli-
cularum crepitu, Crepi Luperci dicti sunt,
quam ob causam is quoque dies februatus ap-
pellabatur. Quæcunque denique purgamenti
causa in quibusque sacrificiis habebantur, fe-
brua appellabantur: id uero quod purgatur
dicitur februatum. Sed cur non lepidissimi
poeta ex ij. lib. Fastorum uersus adscribo: ita
enim ille canit:

Februa Romani dixerè piamina patres,
Nunc quoque dant uerbo plurima signa fidem.
Pontifices à rege petunt et flamine lanas,
Quæ ueterum lingua Februa nomen erat.
Quæque capit lictor domibus purgamina certis,
Torrida cum mica farra uocantur idem.
Nomen idem ramo qui cæsus ab arbore pura,
Casta sacerdotum tempora fronde tegit.
Ipse ego Flaminiam poscentem Februa uidi,
Februa poscenti pinea uirga data est.
Denique quodcunque est quo corpora nostra piantur,
Hoc apud intonsos nomen habebat auos.
Mensis ab his dictus, secta quia pelle Luperci,
Omne solui lustrant, idque piamen habent:
Aut quia placatis sunt tempora pura sepulchris,
Tunc cum færales præteriere dies.
Omne nephas, omnenque mali purgamine causam,
Credebant nostri tollere posse senes.
Atque hætenus poeta. Historiam Suidas, si non
potius fabulam, recitat, quam me apud aliū
quempiam legisse haud memini. Ait enim Ca-
millum

millum ab æmulo Februario Consule ur-
be Roma eiectum fuisse: postmodum urbe à
Breno & Gallis capta & à Camillo liberata,
Camillum tum populū docuisse, quàm ini-
quas in se Februarius iniurias exercuisset,
quam ob causam Februarius scirpea tegete
circūtectus, ab urbe neruis pulsatus eiectus
est, ac mensi illi cognomini dies ablatis. Hu-
ius historię fides sit penes autorem. Horum
autem XII. mensium, duorum tantū nomina
mutata perseverant. Nam Quintilis Iulius
cognominatus est C. Cæsare v. & M. An-
tonio coss. anno Iuliano secundo, ut scri-
bit Censorinus, M. Antonio legem ferente,
ut ait Macrobius. ut uero Festus, ideo Iulius
dictus est, quod eo mense natus Iulius fue-
rat. Qui uero Sextilis fuerat, C. Marco Cens.
C. Asinio Gallo coss. in Augusti honorē di-
ctus est Augustus, anno Augustano xx. ut
est apud Censorinū. Legit & hodie Senar.
cons. qd hic ex Macrobio placet ascribere:
e v m. Imp. Cæsar Augustus mense Sextili
& primū Consulatum inerit, & triumphos
tres in urbem intulerit, & ex Ianiculo legio-
nes deductæ, secutæque sint eius auspicia ac
fidem, & Aegyptus hoc mense in potestatem
Pop. Romani redacta est, finisque hoc mense
bell. ciuilib. impositus sit, atque ob has causas
hic mensis huic imperio felicissimus sit ac
fuerit, placuit Senatui ut hic mensis Augu-

Mensibus uaria à diuersis nomina indita

stus appelletur. Item plebiscitum factum ob eandem rem, Sext. Pacuuius Trib. plebem rogante. Hæc igitur duo mensium nomina, Iulij scilicet & Augusti, ad nostram permanent memoriã. Postea etiam multi principes eodem exemplo uocabula quædam mensium mutauere, suisq; uel alienis nūcupando nominibus, quæ aut ipsi postmodum mutauerunt, aut post obitum eorū illa nomina pristina suis sunt reddita mensibus, quorū hic aliqua uisum est subsignare. Tiberius quidē Cæsar post Iulium & Augustum sequentem mensem Septembrem à se Tiberium, & Octobrem Liuium appellauit. Tum Nero Aprilem Neronem, Maium Claudium, Iunium Germanicum, ut partim ex Suetonio, partim ex Corn. Tacito didicimus: atq; ideo Iunium mensem ait Tacitus transmissum, id etiam testificante Orphito, qui id censuerat, quod duo iam Torquati ob scelera interfecēti, infaustum Iunij nomen fecissent. Domitianus item Septembrē Germanicū, & Octobrem Domitianum uocauerat, qui menses mox Senatus decreto, ut omnis eius memoria, aboleri mandati sunt, omnib; uel ære uel saxo eradi. Præterea Senatus, ut Capitolinus scribit, in honorem Antonini Pij & Faustinae, Septembrem & Octobrem Antoninum & Faustinū appellandos decreuit. Post hæc adulescentes in Cōmodi honorē, ut est à Lampridio

pridio proditum, pro Augusto Cōmodum, pro Septembre Herculem, pro Octobre Inuietum, quem postea ipse Aelium nominauit: pro Nouembre Exuperatoriū, pro Decembre Amazonium, à nomine ab eo dilecti scorti Martiæ, quam in Amazone pictam diligebat: quapropter & ipse habitu Amazonico in harena Romæ aliquando processit, & eius demum arte è medio sublatus est. Sed enim Eusebius Septembrem Cōmodum appellatum innuit, cum Platyna Decembrem dicat. At uero Suidas XII. à Cōmodo menses scribit ita nuncupatos: Amazoniū, Commodum, Augustum, Herculeum, Romanū, *Ἐκπεπρωτα*, id est, Exuperatoriū: *ἀνίκητον*, hoc est, Inuietū: *δυσίχην*, hoc est, Pium: *ἀτυχήν*, id est, Fælicē & Fortunatū. Tum Lucium, Aelium, & Aureliū. Ex quibus uerbis facilius intelligimus uerba historiographi, quæ sunt in uita Cōmodi: Nominatus, inquit, Cōmodus inter Cæsares IIII. Iduum Octobrium, quas Herculeas postea nominauit, Pudente & Pollione c o s s. Appellatus Germanicus Idib. Herculeis Maximo & Orphito c o s s. Assumptus est in omnia collegia sacerdotalia sacerdos XIIII. calen. Inuietas, Pisone & Iuliano c o s s. Profectus in Germaniam XIII. calen. Aelias (ut postea nominauit) iisdem c o s s. Togam uirilem accepit, cum patre appellatus Imp. V. calen. Exuperato-

rias, Pollione iterum & Apro c o s s. Trium-
phauit x. calen. Ianuarias ijsdem c o s s. Ite-
rum profectus iiii. Non. Cōmodias, Orphi-
to iterum & Ruffo c o s s. Datus in perpe-
tuum ab exercitu & Senatu in domo palati-
na Cōmodiana cōseruandus xi. calen. Ro-
manas, præsente iterum c o s. Tertio medi-
tans de profectioe à Senatu & populo re-
tentus est. Vota pro eo facta sunt Nonis Pij
Fusciano iterum c o s. Haftenus ille. Memi-
nit Herodianus in historia, sed mensium no-
mina non adscripsit. Idem, inquit, Commo-
dus mensium uocabula cōmutauit, proq̃an-
tiquis nominibus noua de suis cognomini-
bus adhibuit, & ad Herculem in primis refe-
rebantur, cuius ipse sibi cognomē adopta-
set. Tacitus quoque Imperator mensē Se-
prembrem Tacitum de suo nomine appella-
ri iussit, quod eo mense & natus & factus es-
set Imperator, ut Vopiscus in eius uita pro-
didit. Legimus & Carolum Magnum Imp.
nomina mensibus imposuisse, quæ ideo nō
adscripsimus, quod barbarum quiddam &
teutonicum sonant. Si quis tamen ea deside-
ret, legat Eginardum eius olim ab epistolis,
qui & hoc, & eius uitam utcunq; literarum
monumentis mandauit. Sanē etiam legi-
mus antiquos mensibus singulis sua præfe-
cisse numina. Siquidem Ianuarij tutelam, uel
ut dicunt, pontificium habere Iuno crede-
batur:

batur: Februarij Neptunus, Martij Miner-
ua, Aprilis Venus, Maij Apollo, Iunij Mercu-
rius, Iulij Iupiter, Augusti Ceres, Septem-
bris Vulcanus, Octobris Mars, Nouembris
Diana, Decēbris Vesta. xii. enim hos deos
antiqui penates & patrios, & ut putat Varr.
Urbanos uocabant, quos Apuleius & Mar-
tianus Ennij hoc disticho cōmemorant:

Iuno, Vesta, Minerva, Ceres, Diana, Venus, Mars,

Mercurius, Iouis, Neptunus, Vulcanus, Apollo.

Sed & xii. hi dei celebrabant à græcis scri-
ptoribus, apud quos eorum crebra adeo est
mentio, ut superuacaneū sit de his plura di-
cere: unde & ara duodecim deorum.

Quoniam de Latinorū mensiū interpre-
tatione, & unde nomen acceperint, abunde
me dixisse sentio, nō nihil & hoc loco de A-
theniensium mensibus agendum uidetur, ijs
operæ preciiū facturis, qui transmarinæ eru-
ditioni operam libenter nauant, uel quibus
nō adeo ocium supererit ex uarijs autoribus
hæc ipsa colligere. Primū igitur Athenien-
sium mensē Hecatombæona dicimus, qui
in nostrum Iunium ut plurimū cadit, sic, ut
Hyperides & Harpocration aiunt, appella-
tus, quod in hoc mense plures Hecatombæ
(genus id sacrificij) fierēt. Sunt qui sacra hæc
Ioui dicata tradant à centum, uel certē à plu-
rimis bobus dicta. Hecatombæa uero ipsa ce-
lebritas uocabatur. Sunt qui hunc mensē

*Hecatombæon pri-
mus Atheniensium
mensis.*

Soli dicatum uelint, propter solstitiū quod in eo fieri soleret, & magnificum eius Atheniensium sacrificiū. Sunt qui *ἡρόνιον*, hoc est, Saturnium hunc eundem nominent, quod, ut dixi, Ioui sacer sit, ut est apud Plutarchū. Alij tamen diuersum faciūt, ut Cæcus in Hesiodi cōmentarijs, quē nihil ideo uidisse putat Gaza. Plutarchi interpretes in Theseo Aprilē hunc mensem falso credidit. Dæsius, Iunius à Macedonibus dictus, ut Suidas, Pselus, Theophilus et Plutarchus in Aristide scribunt. *Metagetnion*. Metagetnion secundus fuit Atheniensium mensis, qui nostro ferè Quintili respondebat. Hic, ut idem ait Hyperides in oratione quæ pro Xenippo dicta est, à sacrificijs nomen accepit, quæ in Apollinis Metagetnii honore celebrabantur, *μεταγέτνια* uocitata, ut Lyfimachides ait in libro de Atheniensium mensibus, & Plutarchus in lib. de exilio, item Suidas. Hunc mensem Bæotij & Macedones *πένιμον* seu *πένιμιον*, utrūq; enim legimus, uocabant. Hic idem Carnius à Syracusanis dictus est, tametsi in Nicia Plutarchi interpretes Maium mensem nostrum crediderit. Hinc & Sacra Carnia, & *καρνεία* Apollo, ut planè in Deorum cognominibus ostendimus. *Boëdromion*. Boëdromiona tertium Atheniensium mensem uocitatū legimus, qui Augusto nostro cōueniebat, à Boëdromijs nuncupatus, quæ celebritas erat cuidam ueluti

excur

excursionem similis, quæ cum acclamatione fieret, unde & uocabulum deflexū uidetur, à uoce scilicet & cursu. Meminit in Philippijs Demosthenes. Philochorus & Harpocration in Ionem Xuthi filium hoc referūt, quod is multo studio opem Atheniensibus tulerit aduersus Eumolpum pugnantibus, Erechthei regis tempore: & *βοηδρομίον* aiunt significare opem præstare, & ad pugnam currere. Idem ferè Suidas. Sunt qui scribant Apollinem cognominatū *βοηδρομιον*, cuius & in Bæoticis Pausanias meminit. Plutarchus ex Hellanico Boëdromia tum instituta fuisse scribit, cū Amazones Arhenas Thesei tempore inuasissent: quo in loco interpretes deceptus, Boëdromiona existimat Iunium esse apud nos. Quarta huius mensis instantis, legimus à Græcis Persas superatos, quæ dies secundum Bæotios, 1111. Panemi desinentis fuisse testis est in Aristide Plutarchus, qui hanc ait huius uarietatis causam neminem mirari debere, cum eos, inquit, qui diligentissimè astrorum rationem tenere hoc tempore profitentur, aliud alij mensis principiū & exitū agant. Hæc quidem ille. Gaza quoq; ex Plutarcho in uita Camilli scribit, xx. eiusdem mensis Athenis mysteria celebrari solita: quod ut uix credam Galeni uerba faciūt quæ sunt de Elates, id est, abietis semine: Quod, inquit, tempus uocatur à Romanis

September, à nobis autem Pergami Hyperberetæus, Athenis mysteria. In quibus quidem Galeni uerbis nō mediocris inesse uidetur confusio: nam & Augustum in Septembrem, & Septembrem in Hyperberetæū cōmiscet, qui October potius est, ut paulò pōst ostendā. Sed & Demosth. in Olynth. ait mysteria Boëdromione mense celebrari. Plutarchus uero in Demetrii uita, mysteria distinguit in magna & minora, ab Atheniēsisibusq; illa celebrari mense Boëdromione, hæc uero Anthesterione. Idem quoq; Plutarchus in Phocionis uita: Vigesima, inquit, die Boëdromionis custodia inducta est, quo scilicet die magnorū mysteriorū Athenis agebātur solennia, & Iacchus, id est, Liber pater in Eleusinē ex urbe trāsmittebatur. quo in utroque loco interpretes, Donatus uidelicet Actiaiolus & Lopus Florētinus, decepti sunt: & cum his Guarinus quoq; qui in Alexandro ait, Iunio mensemysteria peragi Athenis solita. Atq; hæc ideo copiosius, ut ostenderem quanta esset uarietas inter scriptores. Sanē T. Liuius mysteriorū dies, initiorū dies dixit, lib. primo de bell. Macedonico. Mesori uero ab Aegyptiis dictus Augustus est, qui Harpocrati deo sacer erat, ut Plutarchus in lib. Isidis & Osiridis scribit: quo etiam loco ait ipsum deum symbolum habere silentiū, in eiusq; mensis celebritate cani solere, γλώσσα
τυχῆ,

τυχῆ, γλώσσα δαίμων. hoc est, lingua fortuna, lingua dæmon. quanquam in exemplarib. Plutarchi pro Harpocrate Carpocras perperam legatur. Sed & Harpocratis Latini meminere Catullus, Varro, Seneca & Cassiodorus. Mæmaçterion quartus est Atheniensium mensis, ut pluribus Gaza cōtendit, Septembremq; nostrum ut plurimū complectitur. quidam Augustum putant. Plutarchus in Aristide à Bærotijs ait Alaleomeniū uocatum fuisse, huiusq; xvi. die à Plataensibus Græcis parentari, qui cōtra Persas pugnando occubuiissent. Val. tamen Harpocraton Mæmaçteriona quintū mensem facit, à Mæmaçteq; cognominari ait, quo nomine Iupiter est cognominatus. Scribit Lyfimachides in lib. de mensib. Atheniensium, μαμάκτηρ furore correptum ac turbidum significare, qd hyems hoc mense & aër turbari incipiat & mutationē capere. Vlpianus uero in iij. Demosth. Olynth. hunc hyemis & pluuiarum mensem uocat, unde & nostri Septembrem dicūt, quia septimus est à Martio, & imbres habet. Aliqui tamen Octobrem esse existimauere. Suidas etiam ineptius, & eum secutus Nucerinus præsul, Ianuariū interpretantur. September ab Aegyptiis Thoth dictus, quocodem nomine & Mercurius uocatur. Huius quidem xix. Aegyptij, ut Plutarchus autor est, ipsi Mercurio rem sacrā faciebant,

Mæmaçterion.

melleq; & ficu uescebantur, illud identidem dicentes, γλυκὺ ἢ ἀλγίστα. Plin. lib. 27. nat. hist. cap. xij. Tradūt, inquit, Aegyptij mensis quē Thiatin uocant die xxvii. Augusto mense incurrente &c. Quidam eo loco putant Plinium Thoth mēsem intellexisse: ego quomodo non uideo, si rectē perpendantur quæ de Aegyptiorū mensib. paulò pōst referemus.

- Pyanepsion.** Pyanepsion sequitur, qui mensis est quintus, hoc est, October. A pyanis uero fabis Apollini sacratis dictus est, unde & Pyanepsia celebritas. ipsa, quā ceteri Græci Panopsiam uocant. Hæc viii. huius mensis die Apollini, ut Apollonius & Suidas tradunt, agebatur. Pyanepsia tamen ipsi potius uocanda, quā Panopsia putant: pyana enim coquuntur, & Eresione plectitur, ut ait Harpocration. Erat autem Eresione ex sacra olea ramus alba lana coronatus, ut ait Plutarchus: nam ἑριον lana est. Historiam copiose in Theseo Plutarchus est executus, quo in loco interpretēs hallucinari uidet: ubi enim ὁ γδοὺ ἱστῶ μιν πυανῆσιν legebatur, ipse nonas Iulias reposuit, nam eo die Theseus cum adolescentibus ē Creta in urbem se recepit incolumis: quo & eodem mense Oschophoria, quasi dicas Ramalia, celebrabantur. Idem tamē Plutarchus in lib. Isid. & Osirid. ait, quod Arhyr apud Aegyptios est, qui Pyanepsion ab Atheniensibus dicit, & a Boeotijs Demetrium.

cx

ex quibus uerbis October cum Nouembri confunditur, eadem ratione qua paulò antè in Boëdromione recitauimus. Porro πυανῆσιν etiā Pyanepsia dicebantur, quoniā πυανῆσι prius dicebant fabæ quā πυανῆσι, ut est apud Phauorinum. Anthesterion secundum ordinē Gazæ sextus est mensis, qui nostro Nouembri ex parte respondet, dictus, ut pleriq; autumant, quod prata floribus priuantur, παρὰ τὸ ἀνθος τερῶν. Quidā & anthesterida Dionysia & Bacchanalia interpretantur. αὐθυσία quidem Theophilus scribit Dionysia dici: sic enim, ait, ea Athenienses uocāt: & Anthesteriona mēsem, quoniā tunc terra florescere incipiat: uel quod in ea celebritate flores inferri solerent, unde & prouerbum emanauit βίρασι καὶς, ἐν αὐθυσίᾳ. hoc est, foras cares, non anthesteria. quasi dicat, Ite foras cares, nō anthesteria sunt. Notissimum & illud est, Hædera post anthesteria. Thucydides in ij. ait, Limnis Baccho sacra fieri x. huius mensis. Suidas χόρι hoc ipso mense xii. celebrari prodidit. Apollodorus omnem ipsam celebritatem Bacchi anthesteria uocari ait, per partes uero pithægia, choas, & chytran. Val. autem Harpocration ita scribit: Anthesterion octauus est Atheniensium mensis Baccho sacer, sic uocatus, ut Hister in ij. Synagoges ait, quod plurimū ex terra tum flores nascantur. Quod si uerū

Anthesterion.

est, nescio quo pacto procedat ratio Gazæ, qui autumnalem mensē hunc constituit: plures uernalem, ut Macrobius & Philostratus, cui, ut sophista, parum Gaza fudit. Idem tamē Philostratus in iiii. de Apolloniæ Thyaneæ uita, cum in eo ait Dionysia celebrari, autumnalem facere uidetur. Certē Plutarchus in Syllæ uita in hunc propē modum scriptū reliquit: Calēdis Martiis, qui dies ad Anthesterionis mensis exordiū coincidit, quibus ex rebus omnibus, mihi planē non liquere pronuncio. Possideon, & Possideon à Græcis aliquando enunciat, à Neptuni & Palладis certamine dictus. Hyperides, ut est apud Harpocrationem, septimū hunc Atheniensium facit, quem secuti Suidas & Theophilus, Decembrem nostrum interpretantur. In hoc mense solstitium brumæ fieri scribit Plutarchus in Cæsare, & pluribus ostendit Gaza, qui & illud ait, quod quoniam hoc mense Alcyoniæ dies sunt, ab aliquibus auis ipsa Alcyon Possideonis appellata est. Apellæus à Macedonibus, ait Suidas, dictus est, & Chæac ab Aegyptiis. Iosephus quoque lib. xi. antiquit. nec semel ait mēsem Casleu Hebræorum, Apellæum esse apud Macedonas. Non ferendo errore Græci quidā aguntur & Latini, qui hunc ipsum Elaphobolion crediderūt. Porro & in hūc cadere Ianuariū testis est Plutarchus in Cæsare: Instabat,

bat, inquit, solstitium brumale, in mense Ianuario instante, qui est Possideon Atheniensibus. Gamelion à Iunone uocatus, quæ nuptiis præerat. Hinc & Gamelia solennitas nuptialis, consentiunt & in hoc Demosthenes & Isæus, teste Harpocratione, & Harpocrationem secutus Suidas. Didymus Grammaticus in cōmentariis in Isæum reprehenditur, quod parum rectē de hac re obserauerit: nam quem citat Phanodemū eius rei mentionē facere, apud eum nihil inuenitur. Idem Didymus in ijs quæ in Demosthenem scripsit, Gamelion ait esse τῶν ἐς τοὺς φράτορας ἡσαγωγῶν τῶν γυναικῶν, hoc est, mulierum inductionem ad sodales & contribules: nullam licet eius quod exponit demonstrationē afferat. Hic mēsis, ut ait Suidas, nostro Ianuario responder, à Macedonibus eodem teste Audyngeus, & νυχίω dictus. Elaphebolion dictus, quod ceruorum in primis uenationi sit aptus. Elaphebolia quoque hoc mense celebrantur. Sūt qui putent quod hoc mense cerui Dianæ sacri Elaphebolio sacrificarentur, quod Phauorinus scribit. Gaza de huius mensis ordine plura ex Thucydide & Aristotele. A Macedonibus Peritius uocatus, teste Suida & Iosepho. In nostrum Februarium cadit. Hunc, si modò Februario aptare uelimus, tribus annis xxviii. dierum erit: quarto uero, hoc est, intercalari, xxxi. die-

Munychion. bus constabit. Munychion à Munychijs Dianæ sacris dicitur, & Munychia Diana ipsa nuncupata est. Hyperides in oratione Xenophili decimum hunc mensem facit, ut ait Harpocraton. Suidas tamen hunc secundum autumat, magno, ut mihi uidetur, errore. Hoc mense, ut Plutarchus scribit xvi. Lyfander Athenis potitus est. Qui Munychion & Nychion eosdē putauere, falsi sunt: nam hic quidem Ianuarius est Macedonū, ut iam dixi, Munychion uero Martio ferē nostro congruit, & à Macedonibus Distros dicitur, ab Aegyptijs Phamenoth: quod cū liquebit ex his quæ paulō pōst trademus, planius quoque fit ex Anatolij uerbis in lib. de Pascha, ubi ait: Est ergo in primo anno initium primi mensis, quod est xix. annorum circuli principium, secundū Aegyptios quidem mensis Phamenoth xxvi. die, secundum Macedones Distri mensis xxii. secundum Romanos uero xi. calen. Aprilis &c. Quibus ex uerbis uidemus nobiscum cōuenire Macedones in mēsis principio, hoc est, ut idem principium Martius & Distros habeant: ab his uero iiii. diebus Phamenoth euariat. Thargelion mensis dictus est, qđ iam terra calescat, quasi *θερεῖ γῆ*. unde & Thargelia sacra Apollinis & Dianæ, quorum meminit Hyperides in oratione pro Polyucto, & Harpocraton. In his scribit Suidas, olla

seminum

seminum & sacro iure plena fructuum primitias decoqui solitas. Aprili hic nostro ut plurimū conuenit. Delij Apollinē affirmāt Thargelionis vii. natū esse. Idem Laërtius in Platone, &, ut idem scribit in Socrate, eiusdem priore, hoc est vi, Dianā. Sedenim mensem hunc auspicatissimū Græcis fuisse legimus, ut pluribus esteorum historijs cōprobatum. Nam & sub huius finem, hoc est, *ὀγδόῃ φθίνοντος*, Ilium captum affirmant, ut ex Halicarnasseo Dionysio, Ephoro & Plutarcho disputat Gaza. Quare mirum est Plutarchi interpretem deceptum in Camillo, Thargeliona putasse nostrum Februarium. Apaturia insuper sacra hoc ipso mense celebrari solita prouerbiū innuit, quod tale est, *ἀπώρ* *ἰς ἀπαύρια ἡ πανήγυς διαρχηλαῖνα*. hoc est, In Apaturia ingressus, rediit Thargeliona. Miror uirum doctum in hoc prouerbio Maium putasse. Thargelia quoq; in Pericle Plutarchus unā Hyadum fuisse ait, sed hoc nihil ad nos.

Apaturia.

Scirophorion porro ultimus est Atheniensium mensis, qui in Maium nostrum cadit, dictus à Sciris, id est, umbraculis, quod hic mensis ædificationibus aptus sit. *σκήρα* etiam celebritas fuit apud Athenienses, quam ex nostris quidam perperam in xii. Martij cadere existimarunt: à qua celebritate, ut plerisque placet, mensis uocatus est. Sanè qui de mensibus Atheniensium, eorumq; festiuita-

Scirophorion.

tibus scripserunt, *σκήρον* aiunt umbraculum fuisse, quod ex arce, hoc est, Acropoli, delatū est in locum Sciron etiam nuncupatū, unde dicata Mineruæ mulier, & item Neptuni sacerdos & Solis prodibant. Deferebant uero qui Eteobutadæ uocabantur: ij nobiles fuisse Athenis illustres, à Bute sacerdote prognati, ex qua familia sacerdotes seligi solebant. Erat autē symbolon hoc ædificandi, & tempus ad id instare idoncum. Colebant ad hæc Athenienses Sciriada Mineruam, quam Philochorus in i. Arthidos ait nuncupatam à quodam Sciro Eleusinio uate. Praxion uero in ij. Megaricorū à Scirone. Alij celebritatem hanc in ipso caloris & æstus uigore celebratam tradūt. Sunt & qui aliam historiam afferant, quod Theseus ab occiso Minotau-
ro reuersus, Mineruam ex *σκήρον*, id est, terra uel gypso fecerit: nam sic quidam terram albam uocant. Alij à Sciro quodam Salamina inhabitante. Inuenio & pelles uictimarū ex sacrificijs Iouis Milichij & Ctesij seruari solitas, quibus in umbraculorū pompa uterentur. græcè autem ex pelles *διὸς κνώδρια* uocatae sunt. Sed de ipso nomine iam satis superq̃ attulimus. Demosthenes in oratione *κατὰ μεδίας*, decimū hunc mensem facere uidetur: ut etiam notat Vlpianus, licet corruptum exemplar existimē: nam idem scribens Suidas *δωδεκάτην* legit, id est, duodecimum.

Atq̃

Atq̃ hætenus de xii. mensibus Atheniensium, in quibus plurimū laborauit Theodorus Gaza, ut ad hunc ordinē redigeret. Nūc de alijs quibusdā subiungemus: nam de cunctis qui fieri posset, in tanta præsertim uarietate scriptorū? Lenæon mensis à Baccho dictus, qui Lenæus uocatur. De quo mense Theophilus & Ioannes Grāmaticus, super ea Hesiodi uerba, *μῆνα δὲ ληναιῶνα*, Mensem autem, inquit, poëta Lenæona Ianuarium uocat, qui Lenæus ab Ionibus dictus est, quoniam Pithægia sacra illo mense fiebant: uel quoniam Dionysij celebritas eo mense agebatur, quæ Ambrosia diceretur: sed Brumalia, inquit, uocant Romani, qui & Bacchum Brumum uocant. Fuit cum ego putarē Bromium legendum esse. Proclus uero Diadochus in eodē Hesiodi loco ait à Bæotijs Lenæona uocari, cum sol in Capricornū ingreditur, idq̃ ex Plutarchi sententiā: suspicaturq̃ ipsum Bucæron dicere, quod in eodem uersu *βόδορα* ait, q̃d scilicet plures boues eo mense intereant. Vel Hermæon, inquit, intelligit, qui post Budura est mense Gamelione, in quo ab Atheniensibus Lenæa celebrabant. Iones quidem, ut idem Proclus scribit, Lenæona uocant. Tum & aliam sententiā subdit, Lenæona uidelicet à Bæotijs sic nuncupari, q̃d in eo mense uina inducantur uel colligantur: hic enim mensis principiū est hye-

Lenæon mensis.

mis. Alij autem sic dici existimant, quod lenæa, hoc est, uellera ouium uel caprarū pelles sic uocentur: uel quoniam Baccho hoc mense festū faciebant, quod, ut diximus, Ambrosiam uocabant. Porro & antiquum in ipsum Hesiodum scholium Lenæona Decembrem mensē esse asserit, quē Aegyptij Chœac, in quo quam diximus celebritatem antiqui peragebant. Atq; perinde de Lenegone haftenus. **Xanticus.** Xanticus qui uocatur à Macedonibus, Aprilis noster esse creditur, ab alijs Martius. In hoc mense, ut Socrates scribit in historia, Antiochenes sanctum Christi pascha celebrabāt: ab Aegyptijs Pharmuthi uocatur, teste Plutarcho in Theseo, & Suida. Iosephus quoq; ita in ij. antiquit. Præcepit, inquit, Moses ut sacrificium paratū haberent, essentq; instructi à prima die Xantici mensis usq; ad xiiii. qui apud Aegyptios quidem Pharmuthi, apud Hebræos autē Nisan uocatur, Macedones uero Xanticū eum appellant. Hæc ille. Sunt tamen qui hoc nomen cum afflatu scribāt, hoc est, Xanthicus, & Xanthica ipsa celebritas. Ab aliquibus quoq; hic mensis Hippodromion dictus est, sed hi meo iudicio falluntur: quippe si Plutarcho credimus in Camillo scribēti, à Bœotijs sic uocatur noster Iunius. **Hyperberetæus.** Hyperberetæus etiam mensis, ut alij pleriq; uariè refertur: quidam enim, ut ostendemus, Octobrem

brems esse statuunt, eumq; Macedonum mensē, ut Iosephus & Suidas: qui & inde prouerbiū factum ait de procrastinantibus moramq; trahentibus, quod Hyperberetæus ultimus sit Macedonū mensium, & anni finis: quæ enim eo mense proueniūt, serotina sunt, & post legitimū tempus. Zenobius quoque Hyperberetæa eadem ratione, qua Suidas, prouerbium cōmemorat, hoc est, de ijs quæ serotina sunt. Galenus tamē apud Pergamā patriam suam ait Hyperberetæū Septembrē esse. In Decretis uero, xviij. dist. de Concilio Antiocheno hæc uerba recitantur: Secundū inquit, Conciliū Idibus Octobris habeat, qui dies apud Græcos Hyperberetæi mensis decimus inueniūt. Quæ uerba ita exponas, qd Idus Octobris cadūt intra secundā decada, id est, post decimā diē. Omnis enim mensis ut ostendemus, in tres decades diuiditur, & secunda propē decas dicitur. Bedas in lib. de natura rerū: Et canones, inquit, qui dicuntur Apostolorum, idem antiquioribus literis edocuere, ubi duodecima dies mensis Hyperberetæi, quarto Idus Octobris esse memoratur. Hæc ille. **Physius** seu Bysius mensis dicitur à Delphis, teste Plutarcho in græcis problematis, quæ græcè inscribuntur *κισαλίωρ καταγραφὴ ἰλλωικῶρ*, sed quis sit non declarat, tantum dicit septima eius natum Apollinem. Dies ipsa *πολύφθ* appellatur, & eadem

oraculum editum. Cum ergo ex eius uerbis parum constet quinam sit is mensis, eum tu Februarium, hoc est, Thargelionem, de quo paulò antè diximus, cognosces ex Diogene Laërtio, qui statim in Platonis uitæ initio ita ait: Nascitur Plato, ut testis est in Chronicis Apollodorus, LXXXVIII. Olymp. VII. Thargelionis, qua etiam die natum Apollinem Delij putant. Idem Laërtius in Socratis uita: Nascitur, inquit, Socrates, ut ait Apollodorus in Chronicis, sub Apsephione, LXXVII. Olymp. anno IIII. Thargelionis mensis VI. quo die lustrant Athenienses ciuitatem, Dianamq; natam Delij tradunt. Hęc ille. Notissimū uero est Dianam ante Apollinem in lucem æditam, quin & matri Laronæ obstetricis munus exhibuisse dum Apollinem æderet. Atq; de his hætenus.

Supereſt, ut postquam de Romanorū & Atheniensium mensibus egimus, uarias quoque gentium nomenclaturas afferamus, ut saltem ex ipsa nominū uarietate nonnihil le gentes oblectemus, cum tot nationum, uno quasi intuitu, mensium uocabula comprehenderint. A Græcis uero primū exordiemur, apud quos tanta confusio, ut planè nō liquere etiam Græcorū doctissimi fateantur. quæ in re desolis Atheniensium mensibus adeò Theodorus Gaza uir cum græcè tum latinè eruditissimus elaborauit, ut eorum ordinē

osten-

ostenderet: id quod an rectè effecerit, ego temerè nihil statuo, quidam certè ambigunt. Sed neq; ille de alijs tot Græcorū prouincijs insulisq; quicquam attulit. Causas quidem ego tantarum uarietatum eas in primis esse crediderim, quod uarijs in locis & regionibus autores cum scriberent, non semper Atticis mensibus usi sunt, nec eorum insuper ordine, uarijs scilicet nationibus & prouincijs uaria nomina & mensium ordines habentibus, ut in Italia quoq; cum & eorū quidam menses à lunæ, quidam à solis cursu metirentur, ut quibus nō paruū est discrimen, ut hodie quoq; inter nos & Hebræos. Varia præterea annorū principia, ut à nobis iam planè antè patefactum est, uarietatem induxerūt. Aliam refert Theodorus causam, quæ & mihi quidem satis arridet: Romanos scilicet imperio potitos in causa fuisse, ut ordines & uocabula mutarentur: quin & pleriq; Romanis usi sunt nominibus, atque adeo magis hac tempestate. Nam in quotquot eorum, quæ mihi uidisse cōtigat, *μηνολογίας*, hoc est, ut nos loquimur, Calendarijs, id est, Fastis, non eos alijs uti nominibus quàm nostris cōspexi. Hoc quidem loco nomina ipsa ut in græcis plerisq; codicibus etiā uetustis distinctos offendi, tanquam in tabellis afferam. Sanè nostræ religionis qui græcè scripserunt, Macedonū potius mensibus usi sunt,

quod ea tempestate magis uulgati essent, & iam uidebantur Atheniensium menses antiquati, quod & ex Synodis & Cōcilijs, & quidem antiquioribus, colligitur, Apostolorū scilicet, Niceni & Antiocheni. Macedonum igitur mēses ego inprimis recitabo. Sunt au-

*Macedonum
menses.*

tem hi: αὐθιῶς, qui perperam ab aliquibus αὐθιῶν⊙ dicitur: περιτι⊙, δύσρος⊙, ξανθικός, siue ut alij scribunt ξανθικός, ἀρτιμίσιος, δέσι⊙, qui & uocatur δάσιος à Plutarcho in Alexandri uita. πάνιμ⊙, qui & πάνιμιος, λῶς, γορπιῶν⊙, ὑπερβριτῶς, διος, ἀπιλλῶς. Sunt qui eos ita cōmemorent, & à Decembri exordium sumūt, ob Christi uidelicet diē natalem: ἐλαφβολιῶν, πυγίων, βαργηλιῶν, δύσρος, ξανθικός, ἀρτιμίσιος, δέσιος, πάνιμιος, λῶς, γορπιῶς, ὑπερβριτῶς, διος. Psellus & Theophilus alijq; nonnulli Macedonum menses esse hos aiunt, qui sunt à XII. signis Zodiaci: αἰγώνιος, ὑδροχόος, ἰχθύς, κριός, ταῦρος, δίδυμος, καρκίνος, λιὼν, παρθένος, ζυγὸς, σκόρπιος, τοξό-

Atheniensium.

της. Atheniensium uero menses à Theodoro Gaza hi feruntur, eosq; à solstitio æstiuo numerare incipit: ἐκατομβαιῶν, μεταγεινιῶν, βοηδρομιῶν, μαμακτηριῶν, πυανειῶν, ἀνθηστειῶν, ποσειδῶν, γαμψιῶν, ἐλαφβολιῶν, μινυχιῶν, βαργηλιῶν, σκεφοριῶν, quos hoc ordine Gaza cōnumerat ex Aristotelis, Theophrasti, Thucydidis, Demosthenis, Aeschinisiq; & Plutarchi sententia, laboratq; nimis ut conueniant. quo loco & illud uerissimè scribit, difficillimū esse hoc ad

scē ad Romanorū menses posse referri, id qđ & causa est, ut inter autores differentia saepe nō parua esse uideat: singuli enim Atheniensium menses inter binos Romanorū interserunt, hoc pacto: Hecatombæon Iunij partē extremā, & Iulij priorē attingit. Sic Metageinion, Iulij & Augusti. Boëdromiō Augusti & Septēbris: & sic per ordinē de cæteris. Sed & hoc planē nō perficit, quin & illi occurrūt diuerforū loca scriptorū, ex quibus minus solida ac rata cognoscit doctissimi hominis diligentia: quo fit ut hoc loco lectorē admonendū operæ precii duxerim, rem omnino difficillimā esse, Græcorū menses Romanis coaptare, ut scilicet planē cōueniant, ut etiā Aegyptiorū. Totius enim, mea quidē sententia, cōfusionis causa à solis & lunæ differētia pendere uidetur. Nam quotquot ego id tenasse uidi, hallucinatos magis minúsue fuisse cōspexi. Quare meā hac in parte diligentia requiri summopere non desidero, tantū recitabo quæ uaria ac diuersa legendo comperi. Sed, ut ad institutū redeam, alij inter Græcos hos potius menses complectuntur, atq; hoc ordine afferunt: ἐκατομβαιῶν, λυαίων, κρόνιος, βοηδρομιῶν, πυανειῶν, μαμακτηριῶν, ἀνθηστειῶν, ποσειδῶν ἢ ποσειδιῶν, γαμψιῶν, ἐλαφβολιῶν, μινυχιῶν, ἀκφοριῶν. At uide quæso quanta sit Græcorum confusio. Sunt & alij qui ita distinguunt, ut Pyanepsiona dicant Ianuarium

nostrum esse, Elapheboliona Februarium, Munichiona Martium, Thargeliona Aprilium, uel à floribus Anthesteriona, Scirophoriona Maium, Hecatombæona Iunium, Metagetniona Iulium, Boëdromiona Augustum, Mæmacteriona Septembrem, Hyperberetæum Octobrem, Gameliona Nouembrem, Posideon Decembrem. Addamus & aliarum nationū mensium nomina, quæ in Pselli aliorumq; libris inuenimus, in pri-

Cypriorum *mensēs.* *αφροδίσιος, απογονι*

Bithynorum. *αφροδίσιος, ιώνιος, καισαρείου, σιδασός, αυτοκρατορ*

Cappadocum. *αφροδίσιος, πλουτοπατρίου, αρχιεπισκόπου, ιωνίου, ρωμαίου.* Bithyni uero hos suos menses enumerant: ἥριος, ἔρμος, μήριος, δίδυμος, ἡράκλειος, διος, βερδιδίος, στρατήγιος, ἄρειος, περιώπιος, ἀφροδίσιος, ἀμύριος. Cappadoces quoq; hos suos habent menses: τρηξ, ματά, ξανθηρί, μυρί, ἀπομηνάμαθ, ἀρθρά, τεθρσία, ὠμονία, σκεδάρ, ἀρτακίμ, ἀργόθητα, uel ut in aliquibus exemplaribus comperi, ἀρτακίμ.

Aegyptiorum. Sunt & Aegyptiorū menses hi, quos obseruauimus: τυβί, μεχίρ, φαμηνώθ, φαρμυθί, παχών, παύνι, uel ut aliq, παύρι, επηφι, μισσορί, θώθ, πασοφι, uel ut alia est lectio, φαυθί, ἀβύρ, χυάκ, uel ut aliq, χιὰχ, uel potius χοιάκ. Certe hos Aegyptiorū menses Isaacus Argyrus, & Aëtius medicus uiri doctissimi qui Alexandriae uersati sunt, hoc modo cōmemorant, ille in demonstratione quam & alibi citauimus, hic in xi. suæ medicinæ uolumine, sic à Septembri exordientes:

dientes: Thoth, Phaophi, Athyr, Chæac, Tybi, Mechir, Pharmenoth, Pharmuthi, Pachon, Payni, Epiphi, Mefori. Quo eodē modo & Bedas uir multæ lectionis, qui & ipsos ita nostris mensibus coaptat: Aegyptiū, inquit, propter ocyorem lunę discursum, menses ad solis cursum, quod tardior sit, reduxerunt. Thoth, inquit, 1111. calen. Septembris. Phaophi 1111. calen. Octobris. Athyr 1111. calen. Nouembris. Chæac 5. calen. Decembris. Tybi 5. calen. Ianuarij. Mechir 5. calen. Februarij. Phamenoth 5. calen. Martij. Pharmuthi 5. cal. Aprilis. Pachon 5. calen. Maij. Pauni 5. calen. Iunij. Epiphi 5. cal. Iulij. Mefori 5. cal. Augusti, quæ 10. cal. Septembris die terminant, residuosq; quinque dies *ἐπαγόμηνες* uel intercalares, siue additos uocāt. quibus etiam quarto quoq; anno diem sextū, qui ex quadrantibus conficitur, annectunt. Et hæc cōsonant his quæ antè de intercalatione docuimus. Porro si accuratè hanc Bedæ descriptionē obserues, facile quædam emendabis, quæ sunt in epistola diui Ambrosij ad Aemilię episcopos de ratione paschatis, ubi & perperam inuersa sunt nomina quædam mensium Aegyptiorum, & alterum pro altero. Græca etiā Arati cōmentaria aliquando parum rectè respondent, ut cum scribunt, Epiphi Augustū esse, cum alibi Iuliū tradiderint, Extat uero græ-

cum epigramma incerti auctoris, in quo hoc modo mensiū nomina referunt, & quid quoque mense apud Aegyptios agat xii. uersib. declarat, quod lib. i. epigrammatum legitur *ἡ πόσις καὶ ἡ πόσις*. Sic autem habet, ut meis uerbis referam. Incipit uero à Septembri:

Primus Thoth docuit falces inferre racemis.

Capturamq; Phaothi dabit piscantibus amplam.

Pleiadum sed Athyr uergentia tempora monstrat.

Chœac cultarum segetum mox gramina pandit.

Tybiq; purpureum consultum uestibus ornat.

Nauigijsq; Mechir signat percurrere marmor.

Ostendit Phamenothe dum fera prœlia Martis.

Sed Pharmuthi rosis uernis prœnuncius extat.

Florentesq; Pachon campos iam falcibus urget.

Nuncius autumnus & fructus solet esse Payni.

Vuam pampineus retinens maturat Epephi.

At Nili Mesori fecunda exuberat unda. Hos ego, nō ut cum Græcis certarem, à quorum uenere quantum absim, nō ignoro, sed ut ignaris utcunq; opem ferrem, latinos feci.

Hebræorum
menses.

Iam uero ad Hebræorū menses accedamus, quos illi patria uoce Hodes nomināt: nec minorē in his colligēdis uarietate offendimus, quā in Græcis uel Aegyptijs. Exordiūtur autē illi bifariā, uidelicet à Martio, seu potius Aprili, seu, ut uerius alij dicūt, à uerno æquinotio: secundū legē laram à Mose, uel secundū mūdi creationē in æquinotio autūnali, ut antē docuimus. Nos hoc loco Mosis &

legis

legis ordinē sequamur. Primus igitur mēsis est Nisan, tum Hiar, Psethoan, Thamne, Ab, Elul, Therfi, Murionan, Casleu, Tebethi, Sabbath, Adar. In alio uero peruetusto codice ita cōscriptos offendi: *νισάν, σισγάρ, ἰβραάδ, θερσί, ἀλδύ, σαφάρ, ιαι, θαμνέ, ιούλ, μισρό, τυμβί, ἰλάμ*. Be das quidem ipse hanc esse Hebræorū mensiū uocabula prodidit: Nisan, Iar, Siuan, Thammul, Elul, Therfi, quem ob collectionem fructuum & celeberrimas in eo festiuitates annum nouum appellat, caditq; in nostrū fermē Octobrem, & ut quidam magis uolunt, in Septembrem: idcirco scribit Hieronymus post collectionē frugum & torcularia, quando decimæ deferebantur in templum, Octobrem fuisse primū mensem, & Ianuariū quartum. Tum sequit̃ Maresuan, Casleu, Tebeth, Sebeth & Adar. Comperio tamen apud auctores Adar Syrorum lingua Sabe uocari, sicuti Iar, Zio uel Zin, hoc est, Aprilem à florum splendore. Legimus & Chaldæorū, & Babyloniorū ac Hebræorum menses ita uocari, parum uoce deuia ab iam cōmemoratis: Tisri, Marthesuan, Chisleu, Teueth, Seuat, Adar, Nisan, Hyar, Siuan, Tamuz, Ab, Elul. Sed & uulgò hoc modo à Septēbri, & dierum anni & mensis numero addito, commemoratur: Tisrim primus, qui & Tisri, dies xxx. Tisrim secundus, qui & Marthesuan, xxxi. hoc est anni lxi. Remiz primus

xxx. hoc est, xci. Remiz secundus xxxi. hoc est, cxii. Sabbath uel Scebarh xxxi. hoc est, cliii. Adar xxviii. hoc est, clxxxi. Nisan xxxi. hoc est, ccxii. Idar uel Iar xxx. hoc est, ccxlii. Naziran xxxi. hoc est, cclxxiii. Tamus uel Tamuz xxx. hoc est, ccciii. Abh uel Au xxxi. hoc est, cccxxxiiii. Eyul uel Elul xxxi. hoc est, anni summa cclxv. cum tamen secundū legem & antiquos ritus ccliiii. dies eorum annus habeat, & xii. lunas, hoc est, lunares menses. Anno uero intercalari, qui tertio quoque anno celebratur, xiii. contingunt lunares menses, bisque Adar numeratur, & prior quidem simplici uoce Adar, hoc est, Februarii: posterior uero Veadar, hoc est, & Februarius, uocatur. Sanē & Nisan, & Nouorū mensem uocatum uidemus, & paschatis ceremonijs dicatum, de quo & Hieronymus in Iezechiele, & Ambrosius ad episcopos Aemiliæ de Niceni concilij institutis agens: Ipsum, inquit, mensem Nouorum recte custodierunt, quia in Aegypto hoc primo mense noua secantur frumenta. Hic autem mensis & primus est secundum Aegyptiorū prouentus, & primus secundum legem, & octauus est secundum consuetudinē nostrā: Indictio enim Septembri mēse incipit. Octauo igitur mense calendæ Aprilis sunt. Incipit autem mensis non secundum uulgarem usum,

usum, sed secundum consuetudinē peritorū ab æquinoctio, qui dies est xii. cal. Aprilis, & finitur xi. cal. Maij. Hæc Ambrosius. Huius igitur mensis spaciū, ut ait Beda, propter multiuagū lunę cursum, nūc in Martiū, nūc in Aprilem cadit, nunc aliquot Maij dies occupat: sed nostrō Aprili sæpius deputatur, quia semper in eo uel incipit, uel definit, uel etiam totus includitur. Hoc autem tempore propter æquinoctij anticipationē, quam uocant Astrologi, cum nostro Martio concurrat. Porro qui Thamul, rectius Thamuz dicendus, quem aliqui sine afflatu proferunt, Tamuz: sic enim Hebræi & Syri Adonin uocant, qua de re Hieronymus: Quia, inquit, iuxta gentilem fabulam in mense Iulio amasius Veneris & pulcherrimus iuuenis occisus, & deinceps reuixisse narratur, eundem Iulium mensem eodem appellāt nomine, & anniuersariam ei celebrant solennitatē, qua plangit à mulieribus quasi mortuus, & postea reuiuiscens canitur atque laudatur. Et quia eadē gentilitas huiusmodi fabulas poetarum, quæ habent turpitudinem, interpretatur subtiliter, interfectionē & resurrectionem Adonidis plāctu & gaudio prosequēs, quorum alterū in seminibus quæ moriuntur in terra, alterū in segetibus quibus mortua semina renascuntur, ostendi putat. Hæc tenus Hieronymus: atque hæc ideo ego, quo

niam quidam, ut uidisti, Iunium, Hieronymus Iulium Tamul seu Tamuz appellant. Scribit & idem Hieronymus, Tebeth decimum Hebræorū esse mensem, qui apud Aegyptios Tybi, apud Romanos Ianuarius. In Zachariæ uero prophetia xi. mensis Sebeth dicitur, qui in Ianuariū caderet, si à Martio annus exordiat. Sed attende quæso quantita sit uarietas. Innuere quoque uidetur Iosephus lib. antiquit. i. cap. 5. alia fuisse mensium uocabula antequam, ut ostendimus, sic ordinata essent: ita enim ille scribit ubi de cataclysmo agit: Contigit, inquit, hæc clades d. c. anno natiuitatis Noë, mense secundo, qui à Macedonibus Dyo nuncupatur, ab Hebræis autem Marachath seu Amarfuane: sic enim in Aegypto annū constituerunt. Moses autem Nisan mensem, qui est Xanticus, primū in festiuitatibus definiuit, in quo ex Aegypto Hebræos eduxit. Nusquā enim Marachath seu Amarfuane mensium nomina cōperi, licet ideo multa uolumina euoluerim, nisi fortè pro Marthesuan, seu Marchesuan, seu Marcusuan sit positus. Idem etiā Iosephus lib. antiq. 4. ait Aarona uita functū mense Hebræorū Sebeth. Ita enim scribit: Aaron mortuus est secunda luna mensis, qui apud Athenienses quidem Hecatombæona, alij Mæmaeteriona, apud Macedones autē Loos (nō Lochos ut habent exēplaria uulgata) apud Hebræos uero

uero Sebeth, apud Romanos appellatur Augustus. At nostri scriptores Aaronis diē obitus calen. Quintilis fuisse scribunt: & si quis contenderet, Sebeth uel Seuath, qui & Sabath, nomen esse mensis, hoc est, Ianuarij, multo teneretur errore. Idem Iosephus lib. ij. aduersus Appionem: Nam duodecimus, inquit, mensis, qui apud Iudæos Adar, apud Macedones Distros uocatur &c. Sed huiusmodi uarietates quomodo accidant, nunc haud satis quisquam prodere potest. Addam & hic breuissime Hebræorū celebritates. In primo igitur mense legali, hoc est, Nisan, Pascha celebratur, & septem azymorum dies, quos incipiunt xiiii. die mensis uesperis. In secundo mense nulla est præcipue festiuitas. In tertio uero Pentecostes celebratur septimo die, in honorem legis acceptæ. In quarto mense ieiuniū fractarū tabularum obseruatur. In quinto ieiunium desolationis urbis sanctæ & templi: quæ eodem die contigisse quidam scribunt, sub Nabuchodonosore, & postea sub Vespasiano: unde in septimo apud Iosephum de bello Iudaico, quidam legendum putant Hau pro Augusto. In sexto mense nullam præcipue celebritatē legimus. In septimo, qui nunc Septembri, olim Octobri congruebat, propter iam allatam rationem, prima dies festum tubarum & buccinarum propter Isaaci liberationem & arietis immo-

*Hebræorum
celebritates.*

la: ionē. Decima uero dies, expiationis est celebritas, quādo scilicet deus ignouit populo Hebræo uituli idololatriā. xv. autē dies festum est scenopegiæ, id est, tabernaculi, per septem dies. xxii. eiusdem mensis festū est cœtus & collectæ, in quo colligebant pecuniæ pro sacrificijs. Item tertia die Godoliæ ieiuniū. In viii. mense nullum peculiare est festum. In nono, xxv. festum celebrat Enceniorū. In decimo mense, Ieiuniū quo Nabuchodonosor urbem obsedit, decima mensis. In undecimo mense nullum habetur festum. In duodecimo ieiunium Hester sortis uel urnæ, die xv. Lege historiam Hester. Et hucusque de Hebræis & Chaldæis & Babylonijs sit dictū. Nunc addam & Arabum, & Saracenorū menses. Annum hi habent ccc l i i i i. dierum, præter intercalarios, qui in xxx. eorum annis xi. sunt & lv. dierum, & rursus redeunt ad primū ordinē. Habent uero mēses triginta dierū sex, & xxi. alteros sex, qui alternis succedūt. Et qui xx. sunt dierū, perfecti ab eis menses dicunt: qui xxi. imperfecti. Incipiūt autē annū ab Almuhammo, hoc est, Septēbri, qui est xxx. dierū, & perfectus. Ab eo secundus est Saphar, qui xxi. est dierū, & imperfectus: qui anni dies sunt l x. Tertius est Rabe primus, qui xxx. dierum est, & perfectus, & anni sunt dies lxxxix. Quartus Rabe secundus

xxix.

*Arabum & Sarra-
cenorū annus &
menses.*

xxix. dies habet, & imperfectus est, & anni dies perficit c x viii. Quintus mensis est Gemedi primus, qui xxx. dies habet, & perfectus est, & anni dies complet c xl viii. Sextus est Gemedi secundus, xxi. dierum est, & imperfectus, & anni dies constituit c lxx vii. Septimus mensis est Rage, qui xxx. dierū est, et perfectus, anni uero dies cc vii. cōficit. Octauus mensis est Sahaben, qui est xxi. dierum, imperfectus, & anni dies c c x x x v i. perficit. Nonus Ramadan xxx. dierum est, & perfectus, & anni dies c c l x v i. exigit. Decimus mensis est Sael, qui xxi. est dierum, imperfectus, & anni dies complet c c x c v. Undecimus mēsis est Dulchida, xxx. dierū, perfectus, anni dies c c c x x v. explet. Duodecimus Dulcheya mensis est, & xxi. dies habet, & imperfectus est, & totius anni numerū cōficit, hoc est, c c c l i i i i. Porro nec illud ignorandum est, primam horam nascentis lunę mensis eorum initium haberi.

Post quā in hæc barbara diuertimus, cur non & Persarū menses, & uocabula, numerūq; dierum subiungimus? Eorum quidem annus c c c & l x. dies continet, & a Septembri sumit exordiū. Singuli menses xxx. sunt dierū. Primus est Phordimechus Secundus Ardaimechus. Tertius Cardaimechus. Quartus Zirmechus. Quintus Mar-

*Persarum menses,
uocabula, dierumq;
numerus.*

daynus. Sextus Sarembemechus. Septimus Maheramechus. Octauus Ebenmehus. Nonus Idramechus. Decimus Dimechus. Vndecimus Behmemechus. Duodecimus Azfirdamechus.

*Indorum men-
ses & annus.*

Indorum uero mensium & annorum rationem hanc Q. Curtius prodidit: Menses, inquit, in quinos denos descripserunt dies. Anni plena spacia seruantur, lunæ cursu notant tempora, non ut plerique cum orbem fidus impleuit, sed cum se curuare cœpit in cornua: & idcirco breuiiores habent menses, qui spacium eorum ad hunc lunæ modum dirigunt. Hæc Curtius. At Bedas ira de Indis: Apud Indos, inquit, ubi est alia cœli facies, alij sunt ortus siderum, binas ætates in anno binasque messes habere perhibent, media inter illos hyeme Etesiarum flatu, nostra uero brumali: lenes ibi auras, & mare nauigabile narrant. Traduntur & his ferme similia hoc demum tempore à Lusitanis nautis, & qui in nouum, ut dicunt, orbem nauigant. Sanè par etiam est credere & alias nationes, alia & habuisse, & nunc habere mensium uocabula. Scribit enim Strabo lib. xij. à Pharnace rege mensem denominatū, cui & templum cōstructū fuit in Ponticis regionibus. Idem & Arcæi mensis sacerdotiū cōmemorat, his uerbis: *ἡ δὲ ἑρταῖα καὶ ἱεροσύνη τῆς μηνὸς ἀρκάου.* Idem & mensis Carit templum ait magna ueneratione

neratione cultum apud Laodiceam & Caruros populos. Scribunt in Nemeon Pindari expositores, apud Aeginetas Delphiniū Apollinem cultum, & ab eo Delphinium mensem cognominatū, in quo Hydrophoria ludi celebrabātur. Ex recitatis his colligimus sacros etiam fuisse menses aliquos. Atque hactenus de uaria mensium appellatione, nunc de mensium diuisione subiungam.

Menses, ut à nostris incipiamus, in tres partes diuiduntur, in Calendas, Nonas, & Idus: idque lunæ ratione fieri autor est Plutarchus: nam singulis mensibus omnino tres lunæ mutationes fiunt. Prima cum penitus occultatur, soli cōgressa. Dein cum solis radios ac lumen elapsa ab occasu incipit apparere. Postremo cum solaribus radijs illustrata, plenilunium efficit. Hæc quidem & alia Plutarchus in causis. Sed alia est exquisitior lunæ diuisione, quæ etsi huic rei parum cōgruit, cognitioni tamen non indigna est. Est ergo quadriformis, *μηνος διῆ, διχότομος, ἀμφίκυρτος, & πανοικλή*, hoc est, cornicularis, diuidua, gibbifera, & plena, quæ à Pindaro in Olymp. *διχόμηνος μίον* dicitur. Sed & ab hac mutatione Græci lunam *μίσση* nuncupatā uolūt, quod in una figura nunquam permaneat, hoc est, ut illi scribūt, *μὴ ἔνι σχήματι μίσην*. Alij quod minuat, *παρὰ τὸ μειῖναι*, quod Socrati placet apud Platonem: nam & interdum *μῆς μὲν*

*Mensium
diuisione.*

*Lunæ di-
uisione.*

videtur dicitur. Alij *παρὰ τὸ μῆος μελὼ*, & per syncopeν *μῆμ* mensem uocant. Quare uero *σελῶν* dicatur & *σελῶναι*, in Cratylo Plato docet. Porro plenilunium magna superstitione antiquis colebatur, unde & prouerbium *ἐν τῇ πανσελῶν*, de cunctantibus & procrastinantibus. Scribit Plutarchus & mulieres partu facilius in plenilunio leuari. Lucianus in libello de astrologia, Lycurgum ait Lacedæmonijs legem tulisse, in plenilunio ne præliū inirent. Sed hæc ferè præter institutum, ad nostra redeo. Primus igitur mensis dies à nostris calendæ dicuntur, & Iunoni sacer erat, ut Festus ait, & in Fastis canit Ouidius:

Vendicat Ausonias Iunonis cura calendæ.

Et ideo, ut Varro docet, Laurètes Iunonem appellabant calendarē. Plutarchus in quaestionibus, mensem quidem Iunoni sacrum, annū autem Ioui, suis quibusdā argumentis affirmat. Sed nō modo à Romanis calendæ colebantur, sed & numeniæ à Græcis & Hebræis, ut Isidorus obseruat. Dicuntur uero calendæ *παρὰ τὸ καλῶ*, quod est uoco, uel potius quod antiqui, ut in primo de Viris patrum ait Varro, calendis calabātur, id est, uocabantur: etsi aliter perperam apud Noniū legitur. Nam priscis temporibus antequam facti à Cn. Flauio scriba inuitis patribus in omnium notitiam proderentur, Pōtifici minori hæc prouincia delegabatur, ut nouē lunæ

næ primū obseruaret aspectum, uisamq; regi sacrorum nunciaret: itaq; sacrificio à rege et minore pontifice celebrato, idem Pontifex calabat, id est, uocabat in Capitoliū plebem iuxta curiā Calabram, & quot numero dies à calendis ad nonas superessent, pronuntiabat: & quintanas quidem dicto quinquies uerbo, Calo Iuno nouella: & septimanas eandem, repetito septies eodē uerbo, Calo Iuno nouella, ut ait Varro: atq; ideo, quod eodie calarentur, calendæ nuncupatæ, & curia ipsa Calabra locus nūcupatus ubi id fieret. Plutarchus tamen in quæst. nō à uerbo *καλῶ* calendæ ait uocatas, sed à particula latina quæ est clām, quod tum luna clām esset, id est lateat: qua in re & Theodorus Gaza est eum secutus. Sanè idem Plutarchus in libello, qd non oporteat fœnerari: Numeniæ uel calendæ, tametsi dies sacratissimi existunt, nefandi tamen & execrandi ab usurarijs redduntur &c. Sed quod usuræ calendis & in noua luna persoluerentur, & poëtæ innuunt, ut Aristophanes & Hesiodus, & noster Horatius. Porro cum Græci calendis carerent, Augustus Cæsar cum mutuum nunquam reddituros significare uellet, ad calendæ græcas soluturos dicere solitus erat, ut tradit Suetonius, id quod & post ad alia prouerbij loco usurpatū est. Atq; de calēdis hætenus.

Nonæ nulli deo dicatæ sacræ ue fuere, ita Nonæ

in Fastis canente poëta : Nonarū tutela deo caret. Dictæ uero Nonæ, quod *via* esset luna, hoc est, noua. Sedenim nostri Nonas dictas uolunt quasi nouæ initium obseruationis, quod scilicet post uisam nouam lunam Nonæ ipsæ pronunciarentur. Et ideo quidem minor pontifex dierum numerū qui ad Nonas superessent calando prodebat, qđ post nouam lunam oportebat Nonarum die populares qui in agris essent ad urbem cōfluere, accepturos feriarum causas à rege sacrorum, ut quid eo mense faciendū esset scirent. Alij, ut Varro scribit, Nonas dictas arbitrantur, quod à Nonis nouē dies essent ad Idus. Sed Tuscos tamen legimus Nonas plures habuisse : nono etenim quoq; die Tusci regem suum salutabant, & de proprijs negocijs cōsulebant. Et de Nonis hætenus.

Idus. Iduum porro nomē ab iisdem Tuscis acceptum quoq; legimus. Itis enim, ut Macrobius: ut Varro, Itus illi dicebant. Itum uero Iouis fiduciam interpretabantur: quam opinionem parū receptam uideo. Alij à uidendo deriuant, quod eo die plenior luna uideri soleat, *ἀπὸ τοῦ ἰδῆναι*, quod uidere significat: uel *ἀπὸ τοῦ ἰδύς*, quod plenam speciem luna demonstraret: quam sententiam Plutarchus sequitur. Sunt etiā qui existiment Idus ab oue Iduli uocitatas, quæ omnibus Idibus apud Hetruscos à flamine immolabat. Istius certē Idulis

Idulis & Festus et Macrobius meminere: ipsi tamen Macrobio magis placet, quod idus ab iduando uerbo deducantur. Est autem Iduare apud Hetruscos idem quod diuidere: is enim dies mensem diuidere uidetur: unde & uidua mulier dicitur, quasi à uiro diuisa. Idus quidem omnes Ioui dicatæ fuere, ut calendæ Iunoni, ut diximus. Hinc poëta in Fastis:

Idibus alba Ioui grandior agna cadit.

Quot uero dies, quot Nonas & Idus quilibet mēsis habeat, et si planius post dicemus, hoc loco tamen inconditos hos uersus pro canone adscribam:

Ter denos September habet, totidemq; Nouember,

Julius, Aprilis: reliquis superadditur unus.

Iunius

Sit nisi bissextus, uicenos Februus octo.

Prima dies mensis cuiusq; est dicta calendæ.

Sex Maius nonas, October, Iulius & Mars:

Quatuor at reliqui. tenet Idus quilibet octo.

Inde dies alios omneis dic esse calendas,

Quas retro numerans dices à mense sequenti.

Atque hæc quidem de Latinorum mensium diuisione: nunc & Græcorum addamus.

Græci utique alio modo suos menses diuidunt: quāquam enim & ipsi in tres partes distribuunt, non nostro tamen more. Nam cum lunā sequant, mēsem in tres decades ducunt, & primā quidem appellant mensem consistentem: secundam uero, ad decem,

uel medium: tertiam, deficientem uel terminantem. Sic enim illi, *μῶδς ἰσαμῆνς*, & *ἐπὶ δέκα*, uel *μισθῶντος*, tum demum *φθίνοντος* uel *ἀφγόντος* *μῶδς*. Has quidem tres mensis partes Philochorus & Proclus Mineruæ sacratas fuisse prodiderunt. Prima mensi dies dicitur his nominibus, *πρῶτη*, uel *πρῶτη μῶδς*, uel *ἱερομῶδς*, à nostris nouiluniū et calendæ. Secunda uero dies usq; ad decimā, à numero nuncupatur, *ἰσαμῆνς* addito, ut, *δουτέρη ἰσαμῆνς*. Decima autem *δεκάτη* dicitur. Vndecima quidem dies *πρώτη ἐπὶ δέκα*, uel *πρώτη μισθῶντος μῶδς*, usq; ad *xxi*. diem addito numero dicitur: ipsa uero decimanona *ἑννιάτη ἐπὶ δέκα*, uel *ἑννιάτη ἐπὶ δεκάτῃ* dicta est. Tum sequitur tertia decas, id est, uigesima dies, quæ *ἑκοστή* dicitur uel *ἑκάς*. post quam sequitur *xxi*. dies, quæ *πρώτη ἐπὶ ἑκάδῃ* uel *δεκάτῃ φθίνοντος*. Qui modus numerandi in Solonem philosophum refertur à quibusdam, qui ut luna sensim minuitur, ita et numerū definentis mensis minuebat. Vnde et Macrobius cum de antiquorum Latinorum numerandi consuetudine ageret: Latij, inquit, ueteres incolg, quia nihil iam tum discere ab Aegyptijs licebat, ad quos nullus illis cōmeatus patebat, morē Græciæ in mensum numerandis diebus secuti sunt, ut retrouersum cedente numero, ab augmento in diminutionem computatio resoluta desineret: ita enim nos decimū diem, deinde nonum

num, et postea octauū dicimus, ut Athenienses *δεκάτῃ καὶ ἑννιάτῃ φθίνοντος* *μῶδς* soliti sunt dicere, et reliqua, id quod uidemus obseruari ab Aristophane in Nubib. Et ut propositū nō deferam, numerant Græci utroq; modo, ut dicebamus, usq; ad *xxix*. diem mensis, quæ *ἑννιάτη ἐπὶ ἑκάδῃ*, uel *δουτέρη φθίνοντος* dicitur. Porro trigessimus dies *τριακὰς*, uel *ἑν καὶ τρία* ab Atticis uocatur, hoc est, uetus & noua, scilicet luna. Verū ab hoc numerandi modo nō nihil euariat Pollux. In hac autem *ἑν καὶ τρία* exactiones debitorū et usurarum fieri solebant, ut antè docuimus. Nec illud prætereundū, hac eadem die, *ἑν* uidelicet *καὶ τρία*, antiquitus *xxx*. prætereuntis mensis diem & sequentis primam uocitatā fuisse, hoc est, tempus illud quo delitescit luna, quod Latini tum silentem lunam, tum intermestrem, tum interluniū, uel intermenssem, uel intermenstruum & coitum lunæ dixere. Græci astrologi *σύνωδιον* uocant, ut Ptolemæus, alij. Varro: Intermensis quidem dictus, quod putabant inter prioris mensis senescentis diem & nouam lunam esse diem, quem diligentius Attici *ἑν καὶ τρία* appellarūt, ab eo quod ea die potest uideri extrema & prima luna. Gaza: Cum, inquit, hoc tempore exoleuerit ut ad lunæ rationem menses dirigantur, nihil nos prohibet dicere ultimā mensis diem *ἑν καὶ τρία*, cum primam *τρία* & nouilunium dica-

mus. Plethon philosophus patrum memoria celebratus *ϕημι* x x i x . mensis, *ϕημι* uero *η* *θία* x x x . putauit, id quod non esse dissonum suo instituto ait Gaza: qui & illud scribit, Athenienses in lunæ ratione parū recte in numeris cōuenire. Vnde & poëta Comicus ipsam lunā ideo Atheniensib. irasci in fabula inducit, qđ ad suum ipsius cursum nō recte dies metirent, & susq; deq; cōfunderent. Scribit ad hęc Polemon, quod hanc ipsam diem Græci aliquādo uocauere Demetriada, ob memoriam scilicet Demetrii regis. Meminit & Harpocraton. Vlpianus rhetor in quadā Demosthenis oratione ait Athenienses solitos numerare usq; ad x i i . mensis diem, hoc est, *ἐν δεκάτῃ καὶ δωδεκάτῃ*. prætereaq; x i i i . *ῥήτῃ ἐπὶ δέκα*, & deinceps minorem numerū præponentes maiori ad x x . usq;: qđ tamen nō usque adeo seruātū uidemus: ipsamq; x x ut dictum est, uocari *ἐνάδα*, post quam *πρώτη ἐνάδα*, & cætera, ut ante propositū est, usq; ad x x x . diem. Sanè animaduertendum apud poëtas, & in primis Hesiodum, non planè obseruatas has numerandi figuras: quippe quod in media secunda decate ita fit solitus numerare Hesiodus, *τρεῖς δὲ μέσῃ καὶ ἑκτῇ μέσῃ*, hoc est, mediam quartam & sextā mediā, pro eo quod est, decima quarta luna & sexradecima: id quod etiā Pollux, & in ipsam poëtam uulgata cōmentaria obseruāt. Protu-

Protulit et idem poëta alia nōnulla licentia poëtica, quæ hoc tempore parū usitata sunt nisi penes poëtas. Idem et aliquādo facit Homerus, sed parcius: id enim illi nō ex professo, ut Hesiodo, accidit. Pollux & Plethon & aliam mensis diuisionē attulere: in quatuor enim partes ita discernūt, *ἡς τὸ μὲν ἰσχυρὸν, τὸ δὲ μεσοῦν, τὸ δὲ φθίνοντα, καὶ τὸ δὲ ἀπὸ μὲν ἢ ἐπὶ μὲν*, hoc est, instans, medium, præceps & recedens. Sanè ut ad nostram normā menses reducerent Græci, ita statuerunt, ut Possideon, Gamelion, Munychion, Scirophorion, Metageinion, Boëdromion, & Pyanepsion undecim dies haberent deficientes, hoc est, *φθίνοντας*, quia unum & x x x . dies habent ad nostram consuetudinem, & propterea græcè à Gaza *ἐν δεκάφθινοι* uocantur. Reliqui uero decem tantū *φθίνοντας* habēt, quia x x x . diebus numerantur, & ideo *δεκάφθινοι* ab eodē Gaza dicunt: præter Elapheboliona, qui octo duntaxat *φθίνοντας* habet, & quarto quoq; anno, hoc est, Embolimo & intercalari, nouē: atq; ideo *ἐνδεκάφθινος* & *ἑννέαφθινος* dictus est, ut apud nos Februarius. Porro & Aegyptios eodem modo quo Græci, menses numerasse obseruauimus, id qđ cū ex alijs, tum maxime ex Plutarcho uidemus, apud quē tum in Vitis, tū in lib. Isidis & Osiridis legimus, *ῥιανὰ δὲ τὸ ἐπὶ μηνός*. & in eodē, *τῇ ἡμέρᾳ φθίνοντος τοῦ φαιφί*. Nō me præterit hoc tēpore aliū ordinē habere, sicuti

& in Armenia maiore: nam ut Indus Iosephus scribit, Armenij annum in XII. menses ut nos, diuidunt, similemque intercalarem habent diem: sed diē ipsum in horas suas LX. partiuntur, easque ad solis aspectum interdiu cognoscunt, noctu uero intuitu siderum, & stellarum. Sed quid cum nubilum est? an eo tempore sunt sine horarum cognitione? Et quidem hæc de uaria mensium obseruatione sufficiant.

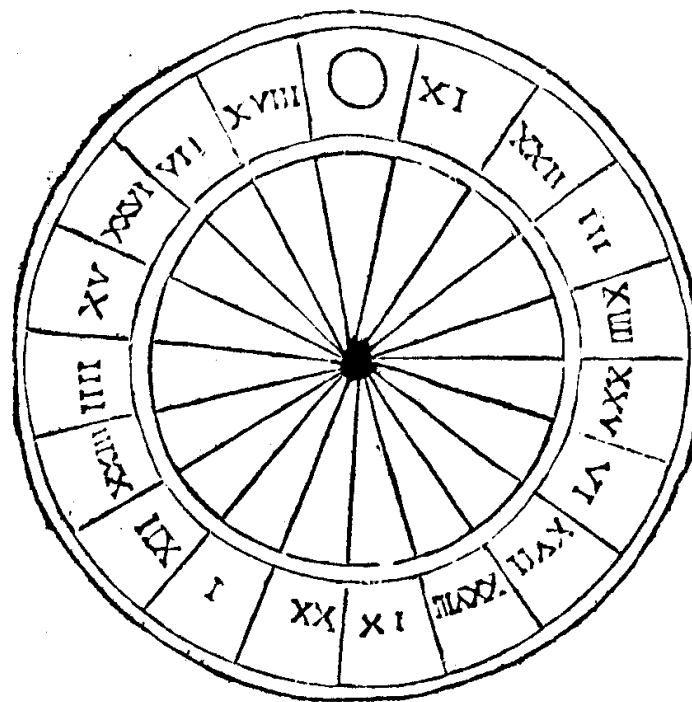
Epacta. Nec à præsentī negotio fortè alienū fuerit, si de Epacta hoc loco aliquid adscripsero, quā Fortunatianus Consultus & Isidorus adiectionem uocant. *ἐπακτα* quidem græcum est uocabulū, quo & nostri iam ut suo utuntur. *ἐπαγε* enim inducere est: nam lunari superexcedens solaris cursus numerus, id est, undecim, inducitur & superagitur, ut sol luna conueniat. Epactas ait Isidorus per undenarium numerum usque ad tricenarium in se reuolui, quas ideo Aegyptij adiecere, ut lunaris emensio rationi solis æquetur. Luna enim iuxta cursum suū XXXI. semis dies lucere dinoscitur, & sūt in annum lunarem dies CCCLIII. remanēt ad cursum anni solaris dies XI. quas Aegyptij adijciunt: unde & Epactæ, & adiectiones uocantur. Absque his non inuenies lunam quota sit in quolibet anno & mense & die. Continentur autē circulo decemnouenali: sed cum ad XXXI. epactas

Epactas peruenerunt, qui est circulus decemnouenalis, iam sequenti anno nō addes super XXXI. undecim, ut decem annumeres detractis XXX, sed inde reuerteris, ut undecim pronuncies. Hactenus fermè Isidorus. Sedenim ut facilior huiusce Epactæ ratio tibi sit, & quo pacto inuenias ac utare, sic est agendum. Anni à Christi die natali per numerum XXXI. diuidantur, nam totidem annis suum conficit luna circuitum: quibus sic diuisis, unitas addenda est, quoniam eo quo Christus natus est tempore, luna unum sui circuli annum iam peregerat, ut Mathematici docent. Ergo cum præsens annus, quo nos hæc scribimus, millesimus sit D. XXXI. ab ipso Christo nato, sic, ut diximus, si sit diuisus, nullo superabundabit: ideoque XI. erūt Epactæ. At uero quoties numerus superat, is per undenarium dispertiatur: quo comperito, & per tricenarium diuiso, quotquot super extabunt, Epactæ numerum cōstituent. Cum uero XXXI. contigerit, quo modo anno superiore, quoniam is numerus, id est, XXXI. parum abest à XXX. pro integro mense reputatur, nulla Epacta ideo in eo esse dicitur, quando etiam ad primum annū lunæ cursus reditum est, in quo nulla Epacta est, & prima Martij nouilunium est. Cum igitur Epactæ numerum habueris, ipsum cape, illique addas mensis numerum, id est, quotus

Epactæ inueniendæ ratio.

is sit à Martio: tum etiam addendus eius mensis dies, cuius uis nosse lunam. Quod si inde confectus numerus nō xxx excesserit, hic quantuscunq; sit, erit dierū Lunæ numerus, à noua scilicet Luna. Quam rationem ut planiorē faciā, huius instātis anni exēplo ostendam, cuius Epacta xi. Si ergo quæris quotā hodie habeamus lunam, qui dies est Idus Octobr. id est, xv dies mensis, assume xi Epactæ numerum, dein adde numerū quotus sit Octob. à Martio, qui octauus est, ipsum cum xi cōiunge, fient xix, superadde mēsis dies, quindecim uidelicet, quæ summa conficiet xxxiiii, quatuor supra xxx uides: ergo quatuor dies Lunæ habemus hoc ipso die xv Octobris. Age hoc idem monstremus altero exemplo. Si quota Luna futura sit xxx eiusdē Octobr. die, hoc est, tertio KL. Nouēbris, nosse uelis, Epactæ numerū xi, quē diximus, concipe, tum mensis numerū, quotus sit à Martio, adde, hoc est, viii, qui numerus cū Epacta xix cōficit: addito insuper xxx numerū dierū mensiū, qui xlix cōplet, semoue xxx, tum reliquus numerus, hoc est, xix, erit Lunæ dies. Sed ne te fortassis, ut sit interdum, Epactæ numerus effugiat, hic tibi cycli figuram effinxi, qua quotannis, quota futura sit Epacta edoceberis. Huius igit anni quo hæc ipsa cōmentamur M.D.XXIX. Epactæ numerus est xi.

His

His ita de mensibus, curiosius fortasse exposiris, reliquum est, ut de die, eiusq; differentijs ac partibus agamus. Dies quidem dictus est à Deis, à quibus nō Romani modò, sed & aliæ gentes nominauerunt, planetis sideribusq; dicauerunt. Vel dies dictus à *dies*, quod dici Iupiter rector existimatus est: *dies* inquam, cuius rector in numero pluriū est *dies*.

ut ostendit in primis Plutarchus ita scribēs:
ἡμεῖς οὐ πολλοὶ δὲ ἡμεῖς ἡμεῖς ἡμεῖς. Sunt ex nostris
 qui dicant, quod Dei dies opus sit. Certè M.
 Varro, Ex Deo, inquit, dies. Et alio loco: A
 Deo dies appellat. Alij à dio defleēt, dium
 uero sub cælo lumen uocāt, ut cum sub dio
 dicimus, quod sub diuo dici rectius docti
 quidā affirmāt. Festus diem inquit dici qđ di
 uini sit operis, siue qđ aēr diurnus dehiscat
 in cādorē. Diē Græci *ἡμέραν* uocant, qđ ut ait
 Plato, *ἡμέραν*, id est, hominib. desiderantib.
 gratulantibusq; è tenebris lumē emicuit. Et
 propterea antiqui, ut idem scribit, prius *ἡμέ-*
ραν dixerunt, posteriores *ἡμέραν*, & demum
ἡμέραν, alijs tamen quasi *ἡμέραν*, hoc est, mitem
 & mansueram, dictam putauere. Dies autē,
 ut mensis & annus, partim naturalis est, par-
 tim ciuilis. Naturalis dies est tempus ab exo-
 riente sole ad solis occasum. Atq; ideo, ut pu-
 to, diem, hoc est *ἡμέραν*, Pindarus in Olymp.
 Solis filium appellat. Nox uero ab occasu so-
 lis est ad ortum, appellata quidem quod no-
 ceat, uel quod græcè *νύξ* dicitur. Ciuilis dies,
 quem legitimum Isidorus uocat, tempus id
 est quod uno fit cæli circumactū, quo dies
 uerus & nox continetur, ut cum dicimus ali-
 quem dies xxx. tantum uixisse, tunc enim
 etiam noctes intelligimus. Græci uoce com-
 posita *νυκθήμερον* uocant, & sic à M. Psello in
 astronomicis definitur: *Νυκθήμερον δ' ὅστις ἡμέρα*

Dies naturalis.

Ciuilis.

πάλιν

πάλιν ἡμεῖς αὐτὴ τοῦ μεγάλου κύκλου φορά. Nycthe-
 meron, inquit, est una rursus & ipsa magni
 circuli latio, seu transitus. Huiuscemodi ue-
 ro dies quatuor modis definiuntur. Alij à so-
 lis exortu ad exortum eiusdem astri statue-
 rūt, ut Babylonij, & uulgus omne. Alij à mè-
 ridie ad meridiem, ut Vmbri, & qui Astrolo-
 giam profitentur. Alij ab occasu ad occasum
 solis ipsius, ut Athenienses, & nunc Arabes.
 Alij à media nocte ad mediam noctem diem
 existimarunt, ut Romani sacerdotes, item
 Aegyptij, & Hipparchus, ut scribit Plinius.
 Apud Romanos quidem, ut ait Censorinus,
 indicio sunt sacra publica, & auspicia magi-
 stratum, quorum si quid ante medium no-
 ctis actum esset, diei qui præterierat adscribe-
 batur. Si quid autem post mediam noctem
 & ante lucem factum fuisset, eo die gestum
 dicebatur qui eam sequeretur noctem. In
 his horis quatuor & uiginti qui nascuntur,
 eundem diem habent naturalem: qua dere
 ex Varronis lib. humanarum, quē de diebus
 scripsit, multa quidem Gellius & Macrobius:
 sed plura Plutarchus in quæst. capitum Ro-
 manorū, dum causam inquit: ita enim post
 allatas rationes cōclufit: Quare, inquit, cum
 ob dictas causas ortus diei & occasus princi-
 pium difficilimè capi possit, relinquit ut me-
 dium diem, aut mediam noctem (quas par-
 tes *μισοιρανῶν*, & *ἀντιμισοιρανῶν* uocat) diei

principium statuamus: potius autē secundū,
hoc est, medium noctis. Fertur enim à nobis
à meridie ad occasum: à media uero nocte
ad orientem ad nos redit. & hunc ipsum, in-
quit Gellius, Romani ciuilem appellarunt,
qui à sexta noctis hora oritur. Nostri quoq;
quidam Christiani, inter quos Isidorus &
Bedas, in eo qui est de nat. rerum, hanc prin-
cipij diei rationem ita perscribunt: Hebræi
autē & Chaldæi & Persæ diem à mane ad ma-
ne deducunt, umbrarū uidelicet tempus lu-
ci supponentes: at contra Aegyptij ab occa-
su ad occasum. Umbri & Athenienses à meri-
die ad meridiem dies computabant. Hæc Be-
das. Porro hoc tēpore Galli Germaniq; eosq;
sequentes nationes, à meridie ad mediam no-
ctem, & à media nocte ad meridiem dies di-
stinguunt, hoc est, XII horis, & alteris XII
horis æquinoctialibus. Sanè ante repertas ho-
ras apud Romanos, dierū diuisionem varijs
modis factā esse legimus, quos breuiter subsi-
gnabimus. Scribit Censorinus nusquā XII.
tabulis horas nominatas ut in alijs postea le-
gibus, sed ante meridiē & post meridiē, quod
uidelicet bifariā diem meridies discernebat.
Alij diem quadripartitū censebant, & noctē
similiter, quam rem militaris similitudo testa-
tur, in qua dicit, prima uigilia, item secunda,
& tertia, & quarta, quo modo & à Græcis
πρώτη φυλακή, δεύτερα φυλακή, καὶ τρίτη, καὶ τετάρτη.
uel ut

Noctis diuisio.

uel ut Homerus ait, *πρώτη μοῖρα, & πρῶτος ὕπν.*
Sūt & alia & diei & noctis tēpora, proprijsq;
discreta nominibus, quæ apud ueteres tum
poetas, tum historicos, aliosq; scriptores in-
uenimus: ea ut rectius potero ordine suo ex-
ponā. Incipiā uero, ut Romani, à nocte me-
dia, quod tempus principij & postremū diei
fuerat, Græci *μεσονύκτιον* uocāt, & Homer. *ἀμολ-
γόν*, ut notāt grāmatici in iij. ody. T. et si alij ali-
ter. Tempus uero qd huic proxin. f. fuerat, de
media nocte uocabat, uel ut ait Macrobius. me-
diæ noctis inclinatio. Hoc sequebat gallici-
niū, cum galli canere incipiunt: hoc à Græcis
ἀλεκτροφωνία uocat, uel ut scribit Pollux, *πρὶ
ἀλεκτρονύων ᾠδῆς*, uel *ἀλεκτρονύων ἀδόντων*. Tū post
erat ὑπὸ τὸν ὠδὸν ὄρνιθας, & qd nostri conticinij
dixerūt, cum uel galli, uel, ut alij tradunt, om-
nes mortales silent. Plautus in Asin. Redito
conticinio. Ingeniosus poeta Ouid. 7. Meta-
morph. partem hanc noctis muta silentia uo-
cat, de Medea agens his uersibus:

Egreditur testis uestes induta recinctas,
Nuda pedem, nudis humeris, infusa capillos,
Fertq; uagos medice per multa silentia noctis
Incomitata gradus.

Tum est ante lucem, & sic diluculum uoca-
tur, id est, ut inquit Macrobius, cum incipit
dignosci dies: hoc tempus id esse uidetur,
quod Græci dicūt ὑπὸ τὸ λυκαργίς, & Homerus
ἀμπιλύκη νύκτα. Mane dicit cum lux uidetur, *Mane.*

Gallicinium.

Conticinium.

Diluculum.

dictum, ut Varro ait, quod tum manat dies ab oriente: nisi potius, quod bonum antiqui dicebāt manum. Ad cuiusmodi religionem Græci quoq; cum lumen affertur solent dicere *φῶς ἀγαθόν*, qui mos & apud nos ad hanc diem perseverat. Macrobius mane ait dictū, quod ab inferioribus locis, id est, à manibus exordium lucis emergat: uel quod Lanuuii in Latio mane pro bono dicebant. Hanc partem Græci communiter *ἑσπρος & περιόρρου* dicunt, & *πρωὶ & ἑως*. Sole postea exorto, ad meridiem dicebāt, hoc est, ad mediū diem. Tum meridies, quæ ipsa est mediæ diei pars, ad quā partem nostro tempore æra turrium sonant. Sunt qui meridiem dictum putent quod merus sit dies, id est, purus: nam meridies purior est diei pars, quia sol in medio cælo rutilat, & omnem orbem pari illustrat claritate: hanc partem Græci *μισοῦσος ἡμέρας, καὶ περὶ μεσημβρίαν* dicunt, & *ἡλίου ὑπὲρ κεφαλῆς ἰσχυμένον*, hoc est, sole supra caput cōsistente. Post hæc de meridie dicebatur, ut Censorinus ait. Macrobius tamen, inde, ait, uocatur tempus occiduum: & quod Græci *δελτινὸν καιρὸν* uocāt. Dehinc est suprema dies, quæ & serum diei dicitur: quamuis plurimi supremam post occasum solis esse existimant, quia in xii. tabulis scriptū sit, Solis occasus suprema tempestas esto. De hac eadem sic Macrobius scribit: Suprema tempestas, hoc est, diei nouissimum

Ad meridiem,

Meridies.

Suprema dies.

num tempus, sicut expressum est in xii. tabulis. Sed postea, ut ait Censorinus, M. Plethorius Trib. Pleb. scitum tulit, in quo scriptum fuit: Prætor urbanus qui nūc est, quique posthac fuerit, duos lictores apud se habeto, isq; supremam ad solis occasum ius inter ciues dicit. Meminit & hac de re Varro: Suprema, inquit, summum diei, id est, à supremo: hoc tempus xii. tab. dicunt occasum esse solis. Sed postea lex prætoria id quoq; tempus iubet esse supremum, quo prætor in comitio supremam renunciat populo. Dicitur & prima uespera, cuius Plaut. in Gurgul. me Prima uespera. minit. Post uero supremam dicitur uesper, ante ortum scilicet eius stellæ, quam Plautus uesperuginem, Ennius, Vergilius & Catullus uesperum appellant, quia Græci *ἑσπερον*, quæ stella ante solem Iubar uocatur, teste Varrone, quod sit iubata. Pacuuius: Pastor exorto iubare, Noctis decurso itinere. Vergilius: Tum iubare exorto. Eadem à Græcis *φῶσφορος*. Inde porro crepusculum est, ut ait Crepusculum. Censorinus, sic fortasse appellatū, quod res incertæ creperæ dicuntur, idq; tempus noctis sit an diei incertum est. Id uocabulum sumptum ait à Sabinis Varro: Vnde, inquit, ueniunt Crepusci nominati Amiterno, qui eo tempore erant nati, hoc est, crepusculo, ut Lucij prima luce. Ab hoc tempore prima Prima fax. fax dicitur, ut Macrobius docet, quod lumina

accendebantur. Hanc diei partem Liuius primas tenebras uocat, ut cum ait: Hannibal obuersatus eo die in foro auertēdæ suspicionis causa, primis tenebris, uestitu forensi, ad portam cum duob. comitib. ignaris consilij est egressus. Sed quoniā in mentionē de accensis luminib. incidimus, non nihil ea de re, ex obseruariis nostris afferre uisum est, quando eius rei frequēs est mentio apud autores. Videtur autē id sumptū à tabernarijs, qui circū plateas, iam uesperascente, lumina in tabernis accendunt. D. Hieronymus contra Luciferianos: Dum audientiā, inquit, & circulū, lumina iam in plateis accensa soluerent. Dionysius item Halicarn. lib. 7. & 11. accensio-
num luminū meminit. Item Herodotus cum alibi tum in Polymnia, hoc est, lib. 7. & cum his Censorinus. Horat. uero Flaccus epist. lib. 2. prima lumina hanc diei partem appellauit, hoc ad Florum uersu:

Lento Samnites ad lumina prima duello.

De quo Samnitum prælio & sic Ennius:

E queis de manibus nox intempesta diremit.

Fuit & apud Aegyptios celebritas, quæ lucernarū accēssio dicebat, cuius ab Herodoto lib. 2 fit mētio, his propē uerbis: Vbi uero ad Saim urbē ad rem sacrā faciendā cōuenerūt, noctu sub diuo uniuersi circū mœnia frequētes lucernas accēdūt, imbutas sale, & oleo plenas, cum multo ellychnio, qđ tota ardeat nocte:
cui

cui festo nomē impositū est accensio lucernarū. Ad hunc cōuentū quicūq; Aegyptiorū nō iuerint obseruātes sacrificij noctē, & ipsi lucernas accēdunt, neq; id in Sai modo, sed etiā per uniuersam Aegyptū. Sed & apud Hebr. fuit lucernarū festum. Vnde Persius Flaccus:

Herodis uentre dies, unctaq; fenestra

Dispositæ pinguem nebulam uomuere lucernæ.

Quo loco Probus seu Cornutus, seu quisquis ille fuit qui Persium est interpretatus: Obseruāt, inquit, Iudæi & sabbatū, quo die lucernas accensas & uiolis coronatas in fenestris ponūt. Christiani quoq; in plerisq; locis hoc moris habēt in quibusdā celebritatib. ut uesper lucernas in fenestris & eminētiorib. ediū partib. collocēt. Id Romę frequētissimū. Aliā præterea gentiliū celebritatē lucernarū designat Anne Seneca in lib. de beata uita: Cū laurū, ait, linteatus senex & medio lucernarum die proferēs cōclamat iratū aliquē deorū, cōcurritis. Eadē de re meminit Septimius Tertull. Cur die lēto, inquit, nec laureis postes obumbramus, nec lucernis diē infringimus? Idem alibi: Quis, inquit, philosophum sacrificare, aut deierare, aut lucernas meridie uanas proferre cōpellit de Christianis agēs in Apolog. qui ad hęc cōpellebant. Sed & Apuleius lucernā in sacris Isidis describit, hoc modo: Sacerdotū primus, inquit, lucernā claro præmi-
cātē porrigebat lumine, nō adeo nostris illis

confinilem, quæ uespertinas illuminant epulas, sed aureum cymbium in medio sui patore flamulam suscitans largiorem. & reliqua, ne longius uager. Fuit & antiquis lampadarum celebritas, quæ Athenis præcipue agitabatur in Ceramico, qua currentes inuicem lampada tradebant. qua de re Grammatici plura. Quidam à Prometheo rem iniriū sumpſisse tradunt: hinc & Prouerbiū factū, Lampada tradere. Vide prouerbiorum scriptorem. Nunc in uiam rediens reliquas diei partes afferro. Sequitur quam primam facem diximus, quod concubium appellatur, cum itum est cubitum. Ennius in annalium vii. cōcubiam noctem uocauit, ut docet Seruius apud Macrobiū:

Concubium.

Qui Galli furtim noctu summa arcis adorti

Mœnia concubia, uigiliq; repente cruentant.

Intempeſta nox.

Sic & Cicero & alij. Exinde est intempeſta, id est, multa nox, quia nihil agi est tempeſtiuum. Aelius: Intempeſtū est, inquit, cum tempus agendi est nullum, quod alij concubium appellarunt, quod ferè omnes tunc cubarēt. Alij ab eo quod ſileretur, ſilentium noctis dixerunt. Dehinc ad mediam noctem dicitur, & sic media nox. Atq; hætenus de diei & noctis partibus, quas & Iulius Pollux in primo græcè deſcripſit.

Media nox.

Nunc est à nobis afferenda longitudinis & breuitatis dierum cauſa, undè uel ſolſtitiales &

les & brumales dies, unde & æquinoctiales: quæ licet ijs qui in aſtronomicis periti ſunt notiſſima uideantur, breuiter tamen minus in ijs uerſatis, & ne quid præſenti lucubrationi deeſſe uideatur, hic colligenda duximus. Sunt igitur dies uel naturales uel artificiales: & naturales quidem omnes ubiq; gentium xxxiiii. horarum, quos hic in præſentia nō quærimus, an id xxxiiii. horarum ſpaciū aliquando excedant, ut philoſophi quidam & aſtologi ſubtilius faciunt. Artificiales uero, quos & ciuiles & uulgares quidam nominant, longiores uel breuiores fiunt ex recto uel obliquo ortu uel occaſu: rectè enim quàm obliquè oriens ſignum diutius aſcendendo morari naturali ratione dicitur. Signum autem rectè oriri aiunt, quo cum maior pars æquinoctialis circuli, qui æquator ab Aſtologis uocatur, oritur: obliquè uerò ſeu pronè oriri, quo cum minor pars eiufdē circuli oritur. Ergo ſingulis artificialib. diebus hiſ ſeu longis ſeu breuib. ſex ſigna oriuntur, & noctu totidem, quæ dierū & noctium moram uel longiorem uel breuiorem faciunt. Atq; ut à ſolſtitio exordiamur, ſole in Cancro exiſtente menſe Iunio, dies hac ratione longiſſimos fieri eſt manifeſtū, quod interdiu ſex rectè ſigna oriant, quæ ſunt iſta: Cancer, in quo eſt Sol, & Leo, & Virgo, & Libra, & Scorpius, & Sagittarius: quæ ſigna

cum plurimum temporis in ortu consumunt diem extendunt, longumque efficiunt. Nox uero eodem tempore minima est, quoniam sex reliqua signa obliquis ascensibus oriuntur: ea quidem sunt, Capricornus, Aquarius, Pisces, Aries, Taurus, & Gemini. At uero e contrario causa est ut dies brumales breuissimi sint, quod sole in Capricorno, mense uidelicet Decembri, sex itidem ipso die signa oriuntur oblique à Capricorno usque ad Geminos: & nox eodem tempore longissima, quod reliqua sex signa ab initio Cancrini rectum habent ortum. Aequinoctialium autem dierum causa est, quod tunc tria signa orientur oblique, & tria eque recte, in die quippe & noctu similiter. Exempli gratia: In uerno æquinoctio sole in Ariete posito, interdiu Aries, Taurus & Gemini oblique, Cancer uero, Leo & Virgo recto nascuntur ortu: pariter modo in nocte Libra, Scorpius & Sagittarius recte, reliqua tria oblique oriuntur, Capricornus scilicet, Aquarius, Pisces. In Autumni autem æquinoctio sole Libram tenente, ipsa Libra, & Scorpius, & Sagittarius recte nascuntur, sequentia tria oblique. At in nocte Aries, Taurus, & Gemini oblique habent ascensum, & cætera tria rectum. Atque hæc breuissimè de dierum ac noctium longitudine breuitateque ex astrologorum monumentis excerpta. Quibus sic à me descriptis, facilius, ut opinor, Plinii uerba intelligentur,

gentur, quæ sunt in eius lib. 2. nat. hist. Sol autem ipse, inquit, quatuor differentias habet, bis æquata nocte diei, Vere & Autumno in centrum incidens terræ octauis in partibus Arietis ac Libræ, bis permutatis spatiis, in auctum diei, bruma octaua in parte Capricorni: noctis uero, solstitio totidem in partibus Cancrini. Inæqualitatis causa obliquitas est signiferi, cum pars æqua mundi super subterque terras omnibus fiat momentis. Sed quæ recta in exortu suo consurgunt signa, longiore tractu tenent lucem: quæ uero obliqua, ocyore transeunt spacio. Hæc Plinius. Ex hac quoque dierum ratione horas pro rata portione uel longiores uel breuiores esse colligimus: quod de horis agemus, statuemus. Porro & in cæli inclinationibus, quæ græcè κλίματα dicuntur, & à Pontano cliui, & in terrarum curuitate plus minusue longi sunt dies noctesue, id quod segmentorum & circulorum (sic enim uocat Plinius parallelus) ratio ostendit: ex his enim umbrarum mensura colligitur, neque est eadem ubique: nam XL circiter, uel ut longissimè L X mil. pass. hæc mutantur, id quod Solis umbilicus, qui gnomon dicitur, palam facit: ramet si neque id perpetuum est signum, ut Plinius monet, & ante eum M. Varro. In primo ergo circulo æquinoctii die media umbilicus VII pedes longus, umbram non amplius IIII pedes longam reddit:

noctis uero dieiꝑ longissima spacia horas
 xiiii. habent, breuissima è contrariò x ho-
 ras. in his semper equinoctiales intelligimus
 In secundo circulo umbilicus in equinoctio
 xxxv. pedum, umbram xiiii. pedū lon-
 gam facit. Dies autem noxꝑ maxima xiiii.
 horarū est, accedente ijs quinta parte unius
 horæ. In tertio gnomonis centū unciaꝝ um-
 bram lxxvii. unciarū faciūt: longissimus
 dies est horarū xiiii. atq; dimidia, cū xxx.
 parte unius horæ. In quarto circulo gnomo-
 ni xxxi. pedum, respōdent umbræ xvii. pe-
 dum: longissimus dies habet horas xiiii. &
 duas tertias unius horæ. In quinto segmen-
 to gnomoni septem pedes umbris sex, magni-
 tudo diei summa horarū xv. In sexto, gno-
 moni pedes nouem, umbrę viii. longissima
 diei spacia horarum xv. addita nona parte
 unius horæ, uel ut Nigidio ac Plinio placuit
 quinta. In septimo umbilico, id est, gnomo-
 ni xxxv. pedum, umbræ xxxvi. ita ut ta-
 men in partem Venetiæ exqueꝝ umbra gno-
 moni: amplissima dies horarū xv. & quinta-
 rum partium horarum trium. Idem ferè bre-
 uius collegit in lib. 2. nat. hist. Plin. Umbra, in
 quit, in Aegypto, meridiano tempore, æqui-
 noctij die, paulò plus quàm dimidium gno-
 monis mensuram efficit. In urbe uero Ro-
 ma nona pars gnomonis deest umbræ. In
 Piceno, in oppido Ancona, superest quinta
 trige-

trigesimæ. In Venetia regione iisdem horis
 umbra gnomoni par fit. Vtriq; uarietas hæc
 ex cæli declinatione: qua ex causa apud Hy-
 perboreos, dies semestri luce esse, autores tra-
 dunt, pariꝑ tempore noctes: quippe quibus
 semel in anno solstitio soles oriantur, & bru-
 ma occidat. Idem fermè tradit Pythias Mas-
 siliensis in Thule & circumadiacentibus in-
 sulis. C. Cæsar lib. bell. Gall. v. cum in Britan-
 niam cum exercitu traiecisset, ita scribit: In
 hoc medio cursu est insula quæ appellat Mo-
 na, cōplures præterea minores subiectæ in-
 sulæ existimantur, de quibus insulis nonnul-
 li scripserunt dies continuos xxx. sub bru-
 ma esse noctes: nos nihil de eo percunctatio-
 nibus reperiēbamus, nisi certis ex aqua men-
 suris breuiore esse quàm in continente no-
 ctes. In Italia certè longissimus dies xv. ho-
 rarum esse, equinoctialium ratio & experien-
 tia docet. In Alexandria xiiii. horarum. In
 Meroë Aegypcia xii. horarū, & octauæ par-
 tis unius horæ. In Britannia xvii. ubi æsta-
 telucidæ noctes. Hipparchus tamen Pythiæ
 Massiliensi fidem habens, in his Britāniæ lo-
 cis longissimū diem ait esse horarū æquino-
 ctialium xix. Hipparchum quidem Strabo
 reprehendit, & cum Hipparcho Pythiam &
 Eratosthenem, ut parum cōsona scribentes,
 quæ omnia referre ad institutum nō faciunt.
 Alij nō decem & nouem horarum diem, sed

XVIII. tradunt, id quod Cleomedes prodit, cuius & de Thule uerba subiungemus: In Thule, inquit, insula, in qua Pythiam Malsiliensem philosophum fuisse accepimus, fama est totum solstitialem circulum esse super terram, eundemque illis arcticum fieri: apud illos cum sol obtinet Cancrum, mensiuus, uel ut alij legunt, bimestris fit dies, siquidem ibi omnes Cancri partes semper appareant: sin minus, quatenus perpetuo conspicuas ipsius partes sol tenet. Ab hac insula uersus arcticum progredientibus, alij quoque signiferi partes præter Cancrū pro rata portione perpetuo apparēt, & sic quantum ipsius supra terram semper apud quosque apparētes sol transigit, tantum fiet & diei. Esse præterea ait climata ubi necessario sit dies bimestris, & trimestris, ac etiam quadrimestris, & amplius: nam & sex mensium dies inquit sub ipso polo esse: & cætera quæ idem ipse Cleomedes exequitur, à quo in lib. de mundi contemplatione, de tota hac dierum ratione accurate multa referunt, ut multos alios mittam, qui tum philosophiam, tum astrologiam literarum monumentis tradiderunt. Vniustamen Pontani uerba, quibus totam hanc breuissimè rationem complexus est, lib. de reb. cælestibus primo, adscribere operæ precium duxi: Et primum quidem, inquit, siue illud clima, siue potius cliuū, aut etiam tractū, aut incli-

inclinationem uocaueris, tum diem maximum sub æstiuū solstitiū, tum noctem longissimam sub brumale xiiii. tantum horarū habet: neque enim ultra hoc spaciū aut dies aut nox illic producit, neque citra xi. subducitur. Hic tractus quoniam Meroën Aegypti pertingit, inde à Græcis *δια μερως* est agnominatus. In secundo autē climate dies & noctes ad horas xiiii. adiungunt horæ unius dimidium ubi maxime productæ sunt, ac tantundem demunt ubi subductæ: quod quoniam Syenen, quæ est plagæ illius urbs notissima, tractu suo complectitur, ab ea nomen accepit *δια Συνης*. & ille quidem tractus Meroënsis, hic uero dici à nobis Syenensis potest. In tertio, quod ab Alexandria dicitur Alexandrinum, dies noctesque maximæ illæ quidem sunt horarum xiiii. minimæ autem decem. In quarto, quod Rhodium est uocatum, ad horas has xiiii., accedit horæ unius dimidium, rursusque tantundem demitur decem. Quintum, quod Romanum dicitur, habet dies noctesque ubi productissimæ sunt horarum xv., ubi subductissimæ nouem tantum. Sextum, quod agnominatum est Helleponticum, addit ad horas has horæ alterius dimidium, ac tantundem demit de nouem. Septimum Borysthenicum, habet horarum xvi. tum dies tum noctes ubi ad summum excreuere: at ubi quò decrescant

amplius non habent horarū VIII. Quidam addidere octauū, idq; Rhiphæū, à Rhiphæis montibus: quinetiam quidam Hyperboreū uocauere. Hoc in tractu maxime frigido, & ab æquinoctiali linea quam remotissimo, quo propius ad uerticem septentrionis accesseris, eo amplius augescunt sub æstatem dies, sub hyemem noctes: siquidem comper tum est ad horas x x i accedere. Hactenus totidem Pontanus uerbis.

His ita de dierum longitudine ac breuitate cōmemoratis, de eorundem differentiis copiosius aliquanto agamus, si seorsum ab his quæ suprā dicta sunt, aliqua de eorum partibus prius afferamus, ut res tota planius confet. Diuiditur autem in quadrantem, qui est diei quarta pars, ut dictum est, hoc est, horæ sex: uel in horas x x i i i. de quib. paulò post agemus. Hora uero in puncta quatuor. Punctum uero quarta pars horæ. Momentū est decima pars puncti à motu siderum: uel est, ut Isidorus scribit, extremitas horæ in breuibus interuallis, cum sol aliquid sibi cedit atq; succedit. Dicitur & momen. Vncia duodecima est pars momenti. Atomus x l v i i. uncia pars. Sed hæc à mathematicis: nos ciuiles potius afferamus, quando de his apud auctores crebrior est mētio. Igitur Numa Rex, ut scribit Macrobius, sicut in menses annū, ita in dies mensem quenc; distribuit: diesq; omnes

omnes aut festos, aut profestos, aut intercisos uocauit. Festi dies deis sunt dicati, profesti hominibus, ob administrandam rem priuatam publicamq; concessi: dicti, ut Festus ait, quod procul à religione numinis diuini. Vnde profestum facere, est tanquam profanum facere: uel, ut quidam dixerunt, pro eo facere uelut feriæ non sint: aut id facere quod feriis fieri non liceret. Itaq; diem profestum, diem sine feriis. Intercisi deorū hominumq; cōmunes sunt. Festis insunt sacrificia, epulæ, ludi, feriæ. Profestis fasti, comitiales, comperendini, stati, præliares. Intercisi, ut Varro ait, dies sunt, per quos mane & uesperis est nefas: medio tempore, inter hostiam cæsam & extra proiecta, uel porrecta, ut alij legunt, fas est, à quo quod fastum intercedit, intercisi: aut quod intercæsum nefas. Hi uero, ut Macrobius ait, nō alia ratione diuiduntur: nam illorum dierum quibusdam horis fas est ius dicere. Cum enim hostia cædebatur, fari nefas erat, inter cæsa & porrecta fari licebat, rursus cum adolebatur nō licebat. Hinc exit illud prouerbialiter à Cicerone dictū ad Atticū: Ne quid inter cæsa & porrecta, ut aiunt, oneris mihi addatur, aut temporis. Significat enim, ne quid temporis ei prorogeretur in prouincia: à sacrificandi scilicet consuetudine sumptum. Varro lib. 2. de ling. lat. Nam flamen, inquit, dialis auspicatur uindemiā, ut

Intercisi dies.

Prouerb.

iussit uinū legere agna Ioui facit, inter cuius
 extra cæsa & porrecta flamen uinum prorsus
 legit. Qui hoc ab auspiciorū ritu sumptū au-
 tumant, ipsi uiderint. Sed id etiā moris in qui-
 busdam diebus apud nos Christianos serua-
 tur, ut scilicet dum sacra hostia celebratur,
 ius tacet, reliquum diei ius dicitur. Iuriscon-
 sulti sanè quidam dies intercisos scribūt eos-
 dem esse qui & diffissi in iure dicuntur, cuius
 nominis ratio à Seruio Grammatico lib. 6.
 Aeneid. hæc colligit: ait enim, diem illum dif-
 fissum in iure dici, qui partim religiosus, par-
 tim fastus est. Meminit & Varro in libris de
 ling. lat. si sanè legatur, ubi de intercisus agit:
 Dies, inquit, qui uocatur sic quando rex co-
 mitiauit, fissus dictus ab eo, quod eo die rex
 sacrificulus dicat ad comitium, ad quod tem-
 pus est nefas, ab eo fas. Hinc & diem diffin-
 dere dicere solebant, pro eo quod est differre
 iudicium. Cum enim negociū aliquod uel iu-
 dicio expedire esset, quod ob religio-
 nem legitimamue aliā causam differre oport-
 tebat, dies diffindebatur, id est, scindebatur,
 uel differebat. Ulpianus: Eri deo lex, inquit,
 xii. tab. si iudex uel alteruter ex litigatorib.
 morbo fontico impediatur, iubet diem iudi-
 cii esse diffissum. Gell. lib. 14. de se iudice ele-
 cto agēs: Nequaquā, inquit, adduci potui ad
 absoluendū: iussi igit diem diffindi, atq; inde
 à subellijs pergo ire ad Phauorinū, Meminit
 & Li-

& Liuius lib. ab urb. cōd. ix. Atq; ei legem cu-
 riatam de imperio ferenti triste omen diem
 diffidit. Aldina tamen exemplaria, diem defi-
 nit, habent. Alia, diem diffudit. Sedem & Ho-
 rat. lib. serm. 2. nihil diffindere possum, ait, id
 est, nihil differre, uel rem producere, quin
 pronunciet. A diffidendo in hoc significatu,
 diffissionē quoq; dixit Gell. eodē quo supra
 loco: Atq; in rerū, inquit, diffissionib. compe-
 rendinationibusq; & alijs quibusdam legiti-
 mis rebus. Et hoc quidē modo Politian. asse-
 rit se legisse, cum in Pisanis nō amplius illis,
 sed Florentinis Pandectis, tum in Gellij per-
 uetustis codicib. Quod & doctiss. hodie An-
 dreas Alciatus LL. & Iuris Doctor. Contra
 hos tamē, nimio (ut uidet) studio Italæ cōtra-
 dicendi nationi, intrepidē Budæus legendū
 asserit, diffusum diem, & diffundere diē. Sed
 de hoc satis, ne nimium dicam: & propterea
 de festis & profestis nō nihil proferamus. Sa-
 cra erat celebritas, uel cum sacrificia deis of-
 ferebant, uel cum deis diuinis epulationibus
 celebrabatur: uel cum ludi in honorē deorū
 agebant, uel cum feriæ obseruabant. Feriæ au-
 tem dictæ, ait Macrobius, ab epulis ferendis:
 in ijs enim epulæ fiebant ex pecorum fru-
 gumq; prouentib. Alij à uerbo fari, ferias di-
 ctas putāt, qua in re syllaba cōsentit. Festus à
 feriēdis uictimis appellatas scribit ferias. Fe-
 riarū uero publicarij quatuor genera fuerūt.

*Dies festi ac
 profesti.*

Statiuæ feriæ. Aut enim statuæ, aut conceptiuæ, aut imperatiuæ, aut nundinæ fuerunt. Statuæ quidē erant uniuersi populi cōmunes, certis & constitutis diebus & mēsis, & in fastis statisq; obseruationibus annotatæ: in quibus præcipuē seruabantur agonalia, carmentalia, lupercalia. Conceptiuæ uero feriæ fuerunt, ut Festus & Macrobius scribunt, quæ quotannis à magistratibus uel sacerdotibus concipiebantur in certos dies, uel etiam incertos, ut sunt Latiæ, sementinæ, paganalia, hoc est, compitalia. Imperatiuæ erant quas Consules & Prætores pro arbitrio potestatis indicabant, ut hoc tempore à Pontificibus & Regibus. Nundinæ paganorum, id est, rusticorum erant, quoties conueniebant qui negotijs proprijs uel mercibus prouisuri erant. Erant præterea & familiarum feriæ propriæ, ut Claudiæ familiæ, Iuliæ, Cornelias, & si quas ferias propriæ quæq; familia ex usu domesticæ celebritatis obseruabat, ut Leonis & Clementis tēpore Medicæ familiæ, quæ Cosmæ diem, hoc est v. calen. Octob. feriatū summa religione colebat. Erant & singulorū, ut dierum natalium, quæ & hodie à nonnullis obseruantur, ut, quoad uixere, Picus & Manardus, quorum utriusq; libenter quoad uixero meminero. Fuere item fulgurū expiationes, funerum & nuptiarum. Priuatę quidem feriæ, teste Festo, hæ dicebantur: ita enim ille scribit:

Scribit: Priuatę ferię uocantur sacrorum propriorum, uelut dies natales operatione denicales. Apud ueteres quoq; quicunq; nominasset, ut ait Macrobius, Semonam, Seiam, Segetiam, Tutulinam, ferias obseruabat. Item Flaminica quoties tonitrua audisset feriata erat, donec deos placasset. Sacerdotes porro affirmabant ferias pollui, quoties ijs indictis conceptisq; opus aliquod fieret. Præterea nō licebat sacrorum regem & flamines uidere ferijs opus fieri. Atq; ideo per præconem denunciabant, ne quid tale ageretur, & præcepti negligens mulctabatur. Præter mulctam etiam affirmabant, eum qui talibus dieb. imprudens aliquid egisset, porco piaculum dare debere. prudentem expiare non posse Scęuola pontifex asseuerabat. Sed Varro negat eum pollui, qui opus uel ad deos pertinens, sacrorūue causa fecisset, uel aliquid ad urgentem uitę utilitatem respiciens actitasset. Scęuola deniq; consultus quid ferijs agi liceret, respondit, id quod prætermissum noceret: quapropter si bos in specus decidisset, eumq; paterfamiliās adhibitis operis liberasset, nō est uisus ferias polluisse: nec ille qui trabem tecti fractam fulciendo ab imminenti uindicauit ruina. Vnde & Vergilius, utpote omnium disciplinarū & rituum peritus, sciēs lauari ouem, aut lanę purgandę, aut scabiei curandę gratia, pronunciauit, tunc ouem

per ferias licere merfari, si id remedij causa fieret. ita enim cecinit:

Balantumq; gregem fluuio merfare salubri.

quippe adijciendo salubri, ostendit auertendi morbi gratia tantummodo, non etiam ob lucrum purgandæ lætæ causa fieri cōcessum: quod & Columella, & Seruius cum Macrobio diligenter obseruarunt. Hæc de festis, & qui ab eis nascuntur, qui & nefasti uocantur, per quos, ait Varro, nefas fari prætorem, Do, dico, addico: & à Varrone Sex. Pompeius, Ouidiusq;. Nunc de profestis, & qui ex eis prodeunt non nihil dicendum, hoc est, de fastis, comitialibus, comperendinis, statis & præliaribus. Fasti sunt quibus prætori licet sine piaculo fari, quæ tria uerba modo dicebam, Do, dico, addico. Illud par est hoc loco admonere, & fastos etiam dici libros in quibus festa & profesta & nefasta continentur, qualia sunt quæ hodie usitata uoce calendaria uocamus, quomodo Ouidius fastos suos appellauit. Hos Flauionem publicasse testis est Cicero, Macrobius, & alij. Hos & fastus, quartæ scilicet inflexionis dicimus, & grammatici obseruant. Fastis diebus cōtrarij sunt nefasti, per N literam, ut ait Festus, notati, id quod adhuc est uidere in fastis antiquorum. Hos & nefandos uocatos ait Priscianus, à Græcis ἀνοφράδης eodem autore dictos, quorum apud autores crebra mentio: quibus & festiue

festiue Lucianus hominem moribus ferum, corpore non integrum, mollem, periurum, uitij inquinatū omnibus, abominandum, dici posse ait similem. Hinc & senarius ille græcus, ἀνθρώπος ἀνοφράς, καὶ βέλων ἀπιστίας. hoc est, homo nefastus, & tuens quid perfidum. Hos eosdem dies Plutarchus & ἀπράντους dixit. Hinc & Suidas eos non conuenire ad actiones ait, hoc est, αἱ πρὸς πράξεις ἀνπίσυντοι. uel dies sunt, inquit, οἱ ἰβ. defunctis libamina deferuntur. Sanè sacri septem dies ἀνοφράδας custodiebant, quibus Manibus inferias peragebant. Dies quoq; quibus rei capitibus damnabantur, uel insigni aliqua calamitate funesti, eodem nomine dicti. Sunt & qui ἐπανάδας nuncupent. Hi & à nostris religiosi dies dicuntur, de quibus Gellius lib. quarto Noct. Att. in his rem diuinam facere, & rem quampiam nouam exordiri temperandum esse ait. Hoc uulgus perperam nefastos appellat. Hinc dies Allien'is religiosus dictus à Marco Tullio in epist. ad Atticum. Macrobius lib. Sat. iij. Religiosi, inquit, dies sunt, qui facienda & uitanda discernunt. Sacri uero dies sacriati sunt. Fortunatianus libro rhet. tertio, religiosos sacris oppondere uidetur. Festus religiosos dies ait, quibus nisi quod necesse est nefas habet facere, quales, inquit, sunt sex & triginta attri qui appellantur, & Allien'sis, atq; in quibus mūdus patet,

qui ter in anno patêre dicebatur, ut in Calen-
dario docebimus. Plutarchus in Camilli ui-
ta disputat, cum in mentionem incidisset ho-
rum dierum ἀνοργάδων, an iure inter dies ali-
qui habendi sint boni, malive. Heracitumq;
philosophum ait Hesiodum accusare, qui bo-
nas malasq; nonnullas fecerit, ac si nō tene-
ret totius diei naturam unam esse: nonnul-
lasq; historias tam Græcas quàm Romanas
eo loci cōmemorat, quibus Hesiodi senten-
tiam ipse comprobare uideretur, quod scilicet
aliqui infaufti sint dies & religiosi, id est, ἀνο-
ργάδων. Nec hoc in Camillo tantum, sed & in
alijs locis idē scriptor ostendit. Erant & dies
comitiales, quibus cum populo agi licebat.
Et fastis quidem lege agi poterat, cum popu-
lo nō poterat. Hos dies ingeniosus poëta in
Fastis ita complexus est:

- Ne tamen ignores uariorum iura dierum,
- Non habet officium lucifer omnis idem.
- Ille nefastus erit, per quem tria uerba silentur:
- Fastus erit per quem lege licebit agi.
- Nec toto perstare die sua iura putaris,
- Qui iam fastus erit mane nefastus erat.
- Nam simul exta deo data sunt licet omnia fari,
- Verbaq; honoratus libera prætor habet.
- Est quoq; quo populum ius est includere septis,
- Est quoq; qui nono semper a. orbe redit.
- Comitiales dies antiqui per C litteram nota-
bant, ut est uidere in fastis antiquorū. Præ-
ter hos

ter hos fuerunt & comperendines, quib. ua-
dimonium licebat dicere. Erant & statī, qui *Stati dies.*
iudicij causa cum peregrino instituebantur:
uel ut Festus scribit, Status, inquit, dies uoca-
tur, qui iudicij causa præstitutus est cum pe-
regrino: eius em̄ generis ab antiquis hostes
appellabantur, quod erant pari iure cum po-
pulo Ro. Atq; hostire ponebatur pro æqua-
re. Plautus in Gurgul. de stato die meminit:
Status condictus cum hoste intercessit dies.
quo loco hostē Plautus more uetere peregri-
nū significat. Erant & dies qui pandiculares *Pandiculares.*
dicerent, idem qui & cōmunicarij, in quib. *Communicarij.*
omnibus deis cōmuniter sacrificare consue-
uerant, ut est notatū apud Festum. Præliares *Præliares.*
ab iustis, ait Macrobius, non segregauerim:
siquidem, inquit, iusti sunt continui xxx.
dies, quib. exercitui imperato uexillum ruffi
coloris in arce ponebatur. quod idem penē
Festus. Vocatur etiā iusti dies integri, quem-
admodum iustum exercitum, iustum uolu-
men &c. ut erat lex illa Romanis: Aeris con-
fessi, rebusq; iure iudicatis xxx. dies iusti
sunt. Sex. Cæcilius Iureconsultus apud Gel-
lium lib. 20. cap. 1. Confessi æris ac debiti iu-
dicatis triginta dies sunt dati conquirendæ
pecuniæ causa, quam dissoluerent, eosq; dies
decem uiri iustos appellarunt. & alia quæ sub-
dir idem Gellius. Præliares autē omnes dies,
quibus fas est repetere, uel hostem laceßere.

Nam cum Latiar, hoc est, Latinarū solenne concipitur, item diebus Saturnaliorū, sed & cum mundus patet, nefas est prælium sumere: quare nec Latiar tēpore quo publicē quōdam induciæ inter pop. Ro. Latinosq; firmatę sunt, inchoari bellum decebat: nec Saturni festo, qui sine ullo tumultu bellico creditur imperasse: nec patente mundo, quod sacrum Diti patri & Proserpinę dicatū fuit: satiusq; occlusa Plutonis fauce eundem ad prælium putauerunt. Vnde & M. Varro ita scriptum reliquit: Mundus cum patet, deorum tristiū atq; inferūm quasi ianua patet: propterea nō modo prælium cōmitti, uerumetiam delectū rei militaris causa habere, ac militem profici sci, nauem soluere, uxorem liberūm quærendorum causa ducere religiosum. Vitabant etiam ferijs, sicut idem Varro in augurum libris scripsit in hæc uerba: Viros uocare ferijs non oportet: si uocauit piaculum esto. Scindum est tamē, eligendi ad pugnandum diem tunc fuisse licentiam si ipsi inferrent bellum: at cum exciperent, nullum obstitisse diem. Quis enim obseruationi locus, cum eligendi facultas nō superfit? Dies præterea postriduanos ad omnia Romani cauendos putarunt, quos etiam atros infausa appellatione damnarunt: & hoc in primo Fastorum poetæ cum de Calendis, Nonis & Idibus egisset, ita describit: *Omnibus istis*

Ne

Ne fallare caue, proximus ater erit.

Omen ab euentu est, illis nam Roma diebus

Damna sub aduerso tristia Marte tulit.

Idem & T. Liuius lib. 6. ab urb. cōd. & longū extat Plutarchi problema. Verrius uero Flaccus lib. de uerb. fig. apud Gell. lib. 5. Dies, inquit, qui sunt postridie Calendas, Nonas & Idus, quos uulgus imperitē nefastos dicit, propter hanc causam dictos habitosq; atros esse scribit. Lege Gelliū. Marcellus, atri dies, inquit, dicunt, quos nunc nefastos uel posteros uocāt. Aphranius fratribus: Septēbris heri Calendę, hodie atri dies. Posterī, inquit Festus, Nonarū, Iduū. & Calēdarū dies nuptijs alieni habent, quoniā hi dies decreto pontificū atri iudicati sunt, qđ quotiescūq; Romani duces belli gerendi gratia his dieb. supplicauerunt, male remp. gessere. Meminit horū dierū D. Ambrosius, eos Christianos redarguens qui eos obseruarēt. Sed quid uetat, ut cum de atris Romanorū dixerimus, etiā hoc loco afferamus, cur albi, læti & fausti à Græcis & Latinis dicant? Scribit in Periclis uita Plutar. cum Athenienses bellū cōtra Samios haberent, Periclē Samiorū urbē obsedisse, qđ cūctatione ac mora q̄ nece hominū urbē capere mallet. Eius rei cū iam milites tēdere cœpisset, nec propterea Pericles eos satis quietos haberet, in partes octo exercitū omnē diuisit, remq; ad sortes traduxit, ut cui alba faba

sorte obueneret, epularetur atque in ocio esset, ceteris pugnantibus. Idcirco dicitur (ait Plutarchus) posteros dum uoluptatibus ac genio operam darent, album illum diem ab alba faba nūcupare solitos. Hactenus ferè Plutarchus. Alij hunc morem ex Thracū instituto emanasse tradunt, ut Plin. lib. 7. Vana, inquit, mortaliras & ad circumscribendam se ipsam ingeniosa, cōputat more Thraciæ gentis, quæ calculos colore distinctos pro experimento cuiusque diei in urnam condit, ac supremo die separatos dinumerat, atque ita de unoquoque pronunciat. Quem morem secutus, epigramma memini me exordiri ad B. Ferrinum in natalem eius filioli:

Threicio Ferrine dies signanda lapillo,

Mascula qua proles te facit esse patrem.

Horatius tamen hunc morem Cretensium fuisse innuit eo carmine:

Cressa nec careat pulchra dies nota.

Nisi quis Thressa, pro Cressa, malit apud Horatium legere. Ad hanc consuetudinem poetæ sepe alludunt, ut Persius:

Hunc Macrine diem numera meliore lapillo,

Qui tibi labentes apponit candidus annos.

Quo loco probus Grammaticus, seu Cornutus, hanc planè consuetudinem describit, & Cretensum fuisse ait, quo modo & apud Horatium Acron & Porphyrio. Sed ad institutum iam redeo, de postridianis diebus, de qui

de quibus Plutarchus in Romanis quæstionibus: Quid est, inquit, quod postridie Calendas, Nonas et Idus nequaquam exire, nec peregrè proficisci Romani cōsueuerunt? Quo loco inter cetera negat propter Alliensē diem postridianos dies uocari, aliamque libentius ipse amplecti opinionem. Vide igitur, inquit, ne quēadmodū Olympijs deis ac cœlestibus primū mensem cōsecrarūt, secundū uero chthonijs & inferis, in quo purgationibus utebantur, & mortuis parēbant, sic & dies alios quidē quasi autores ac principes, tres scilicet, festos & sacros posuerunt, Calendas, Nonas, Idus: eos autē qui deinceps sequuntur deis manibus attributos, nefandos ac religiosos habendos existimauerunt: nam & Græci primum mensis diem deis sacratū habebant, eum uero qui sequebatur heroibus, ac dæmonibus, attribuerunt. Secundū quoque cratera heroibus & semideis libare solebant. Tum etiam idem subiungit quædam de numerorum ratione. Vnitatem enim in primis ait diuinitatis quiddam & numinis habere: & quidem omnem imparem terminatum esse, & terminare perfectumque esse: contra parem numerum & indigentē esse imperfectumque ac indefinitum. Alia his quædam adiungit, quæ mihi satius uisum est prætermittere, quàm plura inculcare, & ad eas rationes deuenire, quæ à Latinis autoribus afferuntur.

Igitur Gell. annaliū lib. 15. & Cassius Hemi-
na hist. libro secundo referunt, anno ab urbe
condita ccc l x i i i. à Tribunis militum
Manlio & Posthumio collegisq; eorum in
senatu tractatum, quid esset, propter quod
toties intra paucos annos malè esset afflicta
respublica: & ex præcepto patrum Lucium
Aquinium haruspicem in senatum uenire
iussū religionum requirendarum gratia,
dixisse, Q. Sulpitium Trib. militū ad Alliam
aduersum Gallos pugnaturū, rem diuinam
dimicandi gratia fecisse postridie Idus Quin-
tileis. Item apud Cremerā, multisq; alijs tem-
poribus & locis, post sacrificium die postero
celebratum, malè cessisse cōflictum. Tunc pa-
tres iussisse, ut ad collegium Pontificū de his
religionibus referretur: pōtifficesq; statuisse,
postero die omnes Calendas, Nonas, Idus,
atros habendos, ut ij dies neq; præliares, ne-
que puri, neq; comitiales essent. F. Max. Ser-
uilius Pont. in lib. 12. negabat oportere a-
tro die parentare, quia tunc quoq; Ianum Io-
uemq; præfari necesse esset, quos nominari
atro die non porteret. Sunt uero qui atro
eos esse perperam existiment, qui ab obserua-
trice eiusmodi rerum prouincia Aegyptiaci
dicti sunt, de quib. paulò post agemus. Eos-
dem tamen atro nonnulli communes, ue-
lut ad emendationem nominis, ut ait Ma-
crobius, uocitarunt. Præterea ante diem
quar-

quartum Calendas, uel Nonas, uel Idus, tan-
quam inauspicatum diem pleriq; omnes ui-
tabant. Quidam in Cannensem cladem refe-
rebant, idq; ex Q. Claudij libro quinto an-
nalianum adstruere tentabant, qui scribit ante
quartum Nonas Sextiles, Cannensem cla-
dem factam fuisse. Sed Varro nihil ad rem
militarem pertinere ait, utrum fastus uel ne-
fastus sit dies, sed hoc ad priuatas solum a-
ctiones respicere. Dubitatum etiam apud an-
tiquos, an nundinarum dies inter ferias es-
sent referendi nec ne: cuius rei cum uariè sint
sententiæ, breuib; eas hic colligere libuit.
Titus de ferijs scribens, Nundinas inter fe-
rias non retulit, tantum solennes uocauit.
Iul. Modestus affirmat, Messala augure con-
sultente pontifices, an nundinarum Roma-
narum dies ferijs tenerentur, respōdisse eos,
nundinas sibi ferias non uideri. Trebatius li-
bro primo religionum ait, nundinis magi-
stratum posse manumittere, iudiciaq; adijce-
re. Contra hos Iulius Cæsar 16. auspiciorū
libro negat nundinis concionem aduocari
posse, id est, cum populo agi: ideoq; nundinis
Romanorū haberi comitia nō posse. Corn.
autem Labeo libro primo fast. nundinas fe-
rias esse pronūciauit. Sex. Pomp. Nundinas,
ait, feriarū diem esse uoluerunt antiqui, quò
rustici mercādi uendendiq; gratia in urbem
conuenirent: eumq; nefastum, ne si liceret

*Nundinarū dies
an inter ferias nu-
meratus*

cum populo agi interpellarentur nundinatores. Causa uero huius ueritatis apud Granium Licinianum lib. 2. inuenitur: ait enim nundinas Iouis ferias esse, siquidem Flaminica omnibus nundinis in regia Ioui arietē solita sit immolare: sed lege Hortensia effectū ut fastæ essent, uti rustici, qui nundinādi causa in urbem ueniebant, lites componerent: nefasto enim die prætori, ut diximus, fari nō licebat. Ergo qui ferias dixerunt à mendacio uendicantur patrocinio uetustatis: qui contrā sentiunt, æstimatu ætatis, quæ legem secuta est, uera deprompserunt. Plutarchi. in quaestionibus, nundinas ait Saturno cōsecratas, quod scilicet is deus emendi ac uendendi copia fructuum principium attulit. Nundinarum uero originem quidam Romulo assignant, quem cōmunicato regno cum T. Tatius, sacrificijs & sodalitatibus institutis, nundinas quoq; adiecisse ferunt, sicut Tuditanus affirmat. Sed Cassius Seruium Tullium nundinas instituisse ait. Geminus uero scribit, nundinarum diem regibus iam exactis celebrari cœptum esse, quia pleriq; de plebe repetita Seruij Tullij memoria, ei nundinis parentarent: cui sententiæ & M. Varro consentit. Rutilius autem Romanos nundinas instituisse scribit, ut octo quidem diebus in agris rustici opus facerent, nono uero die intermisso rure ad mercatum legesq; accipiendas Romā

Romam uenirent, & ut scita atq; cōsulta frequentiore populo referrentur, quæ trinundino die proposita, à singulis atq; uniuerfis facile noscerentur. Vnde & mos tractus, ut leges trinundino die promulgarentur. quem morem cum probè non teneret qui Dionysium transtulit Halicarnasseum Lapsus, pro trinundino & nundinis lib. 7. hist. sic latine uertit, de Mutio agens: Post hæc, inquit, tempus præscribitur ad apparatus defensionis usq; ad forum tertium: fiebant enim tunc Romanis, ut nunc quoq; fiunt, fora in dies nonos: quidam cōuenientes ex agris in urbem plebei permutationes faciebant rerum uenaliū, & inter se iudicia accipiebant, & de publicis quorū erant ex lege domini, & quæ permitteret ipsis senatus ferentes calculos ea fanciebāt. Dies uero septem medios inter fora, coloni idem multi & pauperes in agris morabantur. & reliqua. Hoc loco libentius græca apposuissem uerba, sed non mihi præstō est nunc exemplaris græci copia. Deceptum uero interpretem putarim, quod græcè ἀγορὰ legeret, quæ dictio Græcis diuersa significat, inter quæ & forū & nundinas. Nam & Plutarchum uidemus cum alibi, tum in eo loco causarum capitum rerum Romanarū eadem dictione usum, Cum testes, ait, huius rei sunt τὸ τὰς ἀγομίνας δι' ἐννία ἡμερῶν καὶ ἀγορὰν σινώδους, νομωδίνας δὲ καλουμίνας, ἡρὰς τοῦ κρόνου

nouissimam. hoc est: Conuentus singulis nouem diebus celebrati in forum, nundinæ uocari, quæ Saturno sacra putantur. Porro quod in nonis diebus nundinæ agerentur, indicio etiam nunc extant antiqua quædam diuersis in locis reperta fragmenta fastorum, ex quibus umbram saltem colligimus octo dierum; nam menses ita prænotatos habent literis, ut adusque H perueniant, quæ est octaua litera, quomodo & nunc ex ritu Christiano usque ad septimam, hoc est G, ut diximus, notamus. Sed his missis ad nostra redeo. Et hunc trinundini morem adumbratè quidem & quoquo modo hodie seruari uidemus, cum trino præconio quid publicè, uel à principe, uel à Republica promulgatur. Trinundinum autem dicimus, & trinundinum, & tertias nundinas: nam nundinæ & nundinum rectè dicimus. Verum hæc notiora. Eadem etiamnum ratione antè iam dicta, candidatis in petitionibus usus fuit in comitium nundinis uenire, & in colle consistere, unde coram possent ab uniuersis uideri. Verum hæc omnia negligentius haberi cœpta, & post abolita, postquam trinundino etiam ob multitudinem plebis frequentes adesse cœperunt. Dictæ aut sunt nundinæ quasi nouendinæ, à numero scilicet nouem & dies. Alij à Nundina Romanorum dea, quæ à nono die nascentium dicta est, ut Macro-

Macrobius scribit, qui dies lustricus nuncupatur, quo scilicet infantes lustrantur, & nomen accipiunt: quod & Pomp. Festus testatur. Sed lustricus dies maribus nonus fuit, fœminis octauus. Cur uero id Romani facerent pluribus explicat Plutarchus in quaestionibus: ait enim ideo citius fœminas lustrari, quod citius quam mas fœmina adolescat: ideoque septimum prætermisum, quod obseruatum sit eum diem perniciosum esse infantibus, ea præsertim causa, quod illis umbilicus sæpe resoluitur. Sed & aliam in numerorum potestatem retulit. Tum & illud subiungit, fœminas duobus, mares uero tribus nominibus uti consueuisse apud Romanos: quod idem in Marij uita in exordio statim reperit, etsi quosdam uel caruisse tertio, uel ignotum potius fuisse uideamus, ut C. Marium, & Q. Sertorium. Qua ratione Possidonium aliter sentientem reprehensione dignum existimauit idem ipse Plutarchus. Verum de Romanorum nominibus res notior est, quam ut ego pluribus hic comprobem, ab alijs pridem ante me tractatam. Sanè, ne institutum deseram, diem qui post quintum Iduum esset, quinquatrus uocabatur, qualis dies Mineræ dicatus. Simili modo & triatrus, & sextatrus, & septimatrus, & decimatrus, de quibus Pompeius Festsus. Porro fue-

runt dies quidam in mense etiā apud Romanos qui *μηνιαίους* uocati sunt, quorum meminit Suidas; qui eos etiam ait prius à Phrygi-
bus fuisse obseruatos: quales tamen, & quot fuerint, hæcenus uel ex ipso, uel ex alio cognoscere haud memini: si tamen coniecturæ locus detur, Deūm matri sacros fuisse putarim, hoc est, Megalesia uel Matronalia seu Matralia. Fuerunt & apud Græcos Daryli seu Darylli (utrunq; enim legimus) dies felices ac fortunati, à Darylo quopiā, cui apud Athenienses omnia felicia ac prospera con-
tingere, ut res usq; sit in prouerbiū deducta. Sunt præterea & duo dies in mense quolibet, qui *Aegyptiaci dies*. qui Aegyptiaci uocati sunt, quorum & paulo ante meminimus, quos & uariè relatos inuenio: quidam enim inauspicatos eos esse dicunt, alij contrā: ego de his nihil statuo: quæ ab astrologis, & nostris quibusdam scripta comperi duntaxat refero, nō ueritatis, sed curiositatis gratia, ne lectorem hac in re fraudasse uideri possim, quem saltem rerum uarietate, si non facundia ac lepore, mulcere cupio. Lectorem tamē admonitum uelim, dies hos pietati ac religioni parum conuenire, ut monet Ambrosius, utcunq; ergo hi sunt ab Aegyptijs instituti & appellati, hoc est, à superstitiosissima natione. Sunt uero hi in singulis mensib. duo. In Ianuario quidem KL. & viii. KL. Febr. In Febuario pridie nonarum,

rum, & iiii. KL. Mart. In Martio KL. & v. KL. Aprilis. In Aprili iiii. Iduū, & xii. KL. Maij. In Maio v. Nonas, & pridie KL. Iunias. In Iunio iiii. Iduū, & xv. KL. Iulias. In Iulio iiii. Iduū & vi. KL. Augusti. In Augusto KL. & ix. KL. Septembris. In Septembri iiii. Nonas & xi. KL. Octobris. In Octobri v. Nonas & xi. KL. Nouembris. In Nouembri Nonas & iiii. KL. Decēbris. In Decembri vii. Id. & xi. KL. Ianuarij. Quorū omnium dierum rationē concludere possumus duobus his uersibus:

Augusto decies auditus lumine clangor

Liquit, olens, abiit, coluit, colet, excute gallum.

Horum uersuum singularum dictionum primarum & secundarum syllabarū literas desume, & quota prior fuerit in literarum numero, eum mensis numerum accipe: alterius uero syllabæ eundem à fine numerum. Exemplum propono ultimi mensis, hoc est, Decēbris, cui hæc dictio, *gallum*, deseruit. Prima litera est G. quæ septima est in numero literarum: ergo vii. Decembris dies est Aegyptiaca. Secundæ porro syllabæ litera L est, quæ x est in ordine, quoniā H nō est litera, sed afflatus nota: igitur xxii, quæ decima est à fine eiusdem mensis, altera dies erit Aegyptiaca. Et de his adhuc satis. His ita à me percur-
sis, aliam rursus mensis diuisionē afferamus, quam & uulgus & nostra obseruat ecclesia,

Aegyptiacos inueniendi dies ratio.

*Septimana.**Sabbatum unde dictum.*

illumq; in quatuor hebdomadibus & alterius parte diducamus. Hebdomada seu hebdomas græcè, latinè uulgò septimana uocatur: ab Hebræis uero, à quibus fluxisse uidetur, sabbaton: unde & ipsi Iudæi sabbatarii dicti. Cum enim, Mose teste, sex dierum spacio Deus omnia condidisset, septimum quietis oñq; diem esse uoluit, hoc est, sabbatum seruari præcepit. Appion uero sabbatum nō à quiete, id est, σαββατ̃, sed à σαββῶ, hoc est lie-ne, denominatū putat. Nam cum Iudæi, inquit, labore fessi essent eo ipso die, & splenis dolore correpti, sabbaton ipsum diem uocauere, à sabbo, hoc est, splene. Iustinus tamē ex Trogolib. 36. & Corn. Tacitus lib. 21. à Mose uolunt institutum sabbatum, & sabbati ieiunium. Lege utriusq; historias, uidebis quā uaria à nostris prodant. De hoc autē Iudæorum in sabbato ieiunio, ante Iustinum & Tacitum, & Strabo ita fermè scriptum reliquit, Pompeium Magnū Hierosolyma cepisse seruato ieiunij die, dum ij ab omni opere abstinere. Sueto. præterea hæc Augusti uerba de hoc eodem ieiunio affert: Ne Iudæus quidē, ait, mi Tyberi tam diligenter sabbatis ieiuniū seruat, quā ego hodie seruauī. Notior uero est Diogenis grammatici, ut puto, Iudæi, qui cum sabbatis Rhodi solitus esset disputare, extra ordinem accedentē Tyberiū per seruulum in septimū diem distulit: mox cum impe-

rium

rium Tyberius adeptus esset, Diogenes Romam ipsum salutādi gratia accessit: quē proforib. astantē cum Tyberius uidisset, nihil amplius, q̃ ut post septimū annū rediret, admonuit, argutē admodū referēs sabbati dilationem. Sed ut ad propositā rem redeā, & hebdomada ipsa sabbatū uocata est: nam Hebræi & primores Christianorū dicere cōsueuerunt, primā sabbati, secundā, tertiā, quartā, quintā & sextā sabbati, quæ & græcè παρασκευή, id est, præparatio dicit: septima autē propriè est sabbatū. De hac hebdomada ita Isidor. Hebdomada, inquit, à numero septē dierū dicta est, quorū repetitione & mēses, & anni, & secula peragunt. Cēforinus q̃q; de septenario agēs: Septenario, inquit, quo rota humana finit, ut Solō scribit, & Iudæi in dierū omniū numeris sequunt. & reliqua. Porro & sabbatū omnē celebritatē significare græcus Doctor scribit, σαββατον γὰρ πᾶσα περίεργον ἐνάδιον. quo loco inquit, cur Euāg. dixerit, ὁ ψ̃ σαββάτων, nō autē σαββάτου. Verū de sabbato satis. Arabes nostros & Iudæos sequūt in hebdomada, ut qui per septē dies & ipsi mēses numerēt: primūq; diē dominicū cōstituūt, incipiētes ab occasu solis diei sabbati, atq; ita deinceps, qd eorum tradūt scriptores, barbarè licet. Græci quoq; hebdomade utunt, appellantq; primā, uel secundā, uel tertiā &c. uel ut nos, Solis, Lunæ, Martis, & reliqua, ut Theodor. Gaza scribit,

cui tamē quæ ab Hebræis desumpta sunt dierum nomina non satis placent, ut sabbatum & *σαββατον*. At uero gentes, quos nunc uul-
 gus sequitur, à septē stellis uagis, hoc est, pla-
 netis, nuncupauere: id quod & Indos fecisse
 his uerbis libro 3. Philostratus in Apolloniū
 uita significat: Scribit, inquit, Damis Hiar-
 cham septem annulos Apollonio dedisse, stel-
 larum septem nominibus cognominatos,
 quorum singulos diebus singulis gestabat
 Apollonius, iuxta dierū nomina illos distin-
 guens. Eadem repetit & ridet Eusebius Pam-
 phili. Hoc uero planē ordine constare uide-
 mus. Primā igitur gentiles diem Solis, dein
 Lunæ, tum Martis, post Mercurij, inde Io-
 uis, mox Veneris, demum Saturni constitue-
 runt. Id quæ ea ratione factū quidam arbitrant,
 quod scilicet à Sole spiritum gētes se haurire
 putabant, à Luna uero corpus sumere, à Mar-
 te feruorem, ut Bedas de rerū nat. scribit, uel
 ut Isidorus, sanguinem: à Mercurio uerba &
 sapientiam, ab Ioue temperantiam, uolupta-
 tem à Venere, perseverantiam ac tarditatem
 à Saturno, ut Bedas idem ait, ut uero Isido-
 rus, humorem. Et à Sole quidem, qui in me-
 dio errantium stellarū est positus, totū mun-
 dum spiritus instar calefieri, & quasi uiuifi-
 cari uidetur. A Luna autem, propter humo-
 ris ministerium, cunctis incrementum cor-
 porib. suggeri. A Marte, utpote qui Soli pro-
 ximus,

ximus, uis & robur, quod calore ipse simul et
 natura sit feruidus. A Mercurio, quoniā per-
 petuò circa Solem discurrens ueluti in ex-
 hausta sapiētiae luce radiare putatur: unde & Stil-
 bon dictus ab Ioue, quod Saturni frigore &
 Martis feruore hinc inde temperatur. A Ve-
 nere, quod luminis uenustate, quam habere
 à Solis uicinitate putatur, spectantes morta-
 les allicit atq; afficit. A Saturno demū, quod
 tardior cæteris sit, perseverantiam cuncta-
 tionemq;. Sunt qui Aegyptios fuisse uelint
 qui diebus ipsis hebdomadū hęc errantiū
 stellarum nomina indiderint, ut Philastrius,
 qui Hermetē Trismegistū, ut paulò post do-
 cebimus, fuisse scribit. Dion & Bedas Aegy-
 ptios quidem fuisse scribunt, sed Hermetem
 non nominant. Id uero hac ratione factum,
 sol quod maximum sit luminare, luna quod
 minus est, & secundum dein ordinata qua-
 dam serie & alterna, hoc est, tertio diei primā
 à sole stellā nomen tertio dedisse, hoc est Mar-
 ti: quarto diei primam à Luna, hoc est Mer-
 curio: quinto secundam à Sole, id est, Ioui: se-
 xto secundam à Luna, hoc est, Veneri: septi-
 mo tertiā à Sole, id est, Saturno attribuerunt.
 Alij à planetis ipsos quidem dictos, sed ex ui
 & potestate numerorū: qua de re, mirū quan-
 tum laborat noster Egnatius in quadam iu-
 uenili sua, ut puto, racematione. Alij nonnul-
 li ea ratione autumant, quod cuiusq; diei pri-

ma hora ei numini attribuat, cum omnes diei XII. horæ, medietatibus, ut ipsi dicunt, planetarū adscribantur, ac regnare quodammodo uideant. Sanè Dion historicus Bithynus lib. hist. 7. atq; 30. hac eadē dere ita prope modum scribit, Politiano in Miscellaneis interprete: Nam quod his, inquit, septem stellis qui planetes uocantur, dies assignari receptum est, inuentū quidem putatur Aegyptiorum: sed in omnes tamen homines haud ita pridem, ut sic dixerim, uulgari cœptum. Ceterum Græci ueteres, quantum equidē sciam, nullo prorsus eam rem pacto cognitam habuerunt. Quoniā uero cum nationib. alijs, tum Romanis uel maxime, sic mos peruulgatus hic est, ut quasi iam patrius uideatur, pauca super his edisseram, & quo pacto, quā ue causa sic ordinent exponam. Duplex igitur audita mihi ratio est, utraq; sanè haud intellectu difficilis, sed ut ambæ tamen inspectionem contineant. Nam si quis harmoniam, quæ diatessaron appellatur, qua una uis uniuersa musicæ totius contineri creditur, ad stellas has, quibus omnis cœli ornatus distinguitur, eodem quo feruntur ordine retulerit, atq; ab orbe illo supremo, qui Saturno tribuitur, incipiens, omisis duob. sequentibus, quarti deniq; dominum nuncupauerit, ac deinde duos alios transiliens, septimum adiecerit, eodemq; modo progrediens

diens præfides illorū deos subinde in orbem recensuerit, atq; ita dies adnumerauerit, deprehendet omnes ratione quadam musica, cum cœlesti illa distinctione ornatuq; congruere. Cæterum hæc una est quæ fertur ratio, altera uero eiusmodi est. Si diei noctisq; horas à prima statim cœperis numerare, sic ut primam Saturno, dein sequentē Ioui, tertiam Marti, quartam Soli, quintam Veneri, sextam Mercurio, septimam Lunæ tribuas, per eam scilicet orbium seriem quæ ab Aegyptijs traditur, atq; item denuò facias, donec horas quatuor & uiginti pertranseas, inuenies primam sequentis diei horam soli cohærentem: tum hoc idem in quatuor illis & uiginti horis eadē qua prius ratione si facias, Lunam primā tertij diei horam conciliabis. quod si subinde hoc ipsum in cæteris obseruabis, congruentē planè deum sibi dies quilibet ascriuerit. Hæc quidem Dion, cuius descriptionem, ut planius quiuis etiam è plebe percipiat, exemplo declarabimus. Primæ dominici diei horæ Sol dominat, Venus secundæ, Mercurius tertiæ, Luna quartæ, Saturnus quintæ, Iupiter sextæ, Mars septimæ. Iterum quoq; Sol dominatur octauæ, atque deinceps, ita quod XV & XXI Iuppiter, Venus uero XXII dominabitur, Mercurius XXIII, Luna XXV, quæ hora est prima insequētis diei, ergo Luna dominabitur

principio diei insequentis. Atq; pari modo iuxta eandem calculi rationem VIII. horæ, & XV. & XXII. Vigefimæ uero tertiæ Saturnus, & Iuppiter XXXIII, tum Mars uigefimæ quintæ, hoc est, primæ horæ sequētis diei. Atq; ita Mars ei diei præerit, tum simili modo ac uia de reliquis septimanæ diebus. Sanè Philastrius Brixienſis episcopus nō spernendæ eruditionis præful, cuius & honorificè in epistolis ab Augustino facta est mentio, in eo quem de hæresibus libro scripsit, eam quoq; hæresin habendam esse Christianis hominibus putauit, quæ, ut uerbis illius agam, dicit nomina dierum Solis, Lunæ, Martis, Mercurij, Iouis, Veneris & Saturni à Deo hæc ita posita ab origine mundi, non hominum uana præsumptione nuncupata, cum à prima origine usq; ad Græcos reges & Hermen fallacissimum illum, qui hæc nomina uanissima & friuola mentiendò ausus est nuncupare, si quærere uolueris inuenies multum fluxisse temporis, & sic paganos, id est, Græcos, hæc nomina posuisse, cum hæc nomina etiam secundum septem stellas dixerint hominū generatione consistere, ut ille ipse delirans hoc definit. Dierum enim numerus, primus, secundus, tertius, quartus, quintus, sextus, septimus à Deo est appellatus, non in hac uanitate nūcupationis turpissimæ initio enunciatus aut traditus. Hucusq; Philastrius. Nec
illud

illud præterea hoc loco non annotauerim, certos mensis dies certis numinibus dicatos habuisse gentiles (præter planetas, qui hebdomadæ dieb. dedere nomina, ut ostensum est) id quod ex autoribus didicimus, in primisq; Hesiodo *ἡ ἡμέρα*, cuius rei & supra meminimus, cum de nefastis ageremus. Hesiodum Vergilius, sed parcius, secutus est, & alij: sed manifestius hoc Dionysius Halicarnasseus ostendit, dum dat præcepta orationis natalitiæ, ubi inter cætera ait: Sin autem dies natalis septimus aut sextus fuerit, sacros hos dies deisq; dicatos esse, & communitatem etiam quandam cum deis immortalib. habere, oportunitate natiuitatis, propterea, ut ego quidem putauerim, quod in hoc Apollo, id est, in VII. in illo, id est, VI. Diana nata est. De nono die præterea subdit: Dicere possis nonum Soli consecratum esse. & paulò post: Sin autem, inquit, XV. sit dies, hanc etiam ad Mineruam referre queas. Hæc ille. Porro diuidere hebdomadas per ferias, ut Christiana usæ est ecclesia, Nicephorus in quapiam oratione, & post eum Politianus Constantinum Magnum Imperatorem instituisse prodiderunt. Bedas uero uir multæ lectionis ac diligentia, id Syluestro Pontifici Romano attribuit, quem ideo ferias uocasse ait ad gentiliū feriarum similitudinem: nam cum ferijs minus liceret seruilis opera exercere, sic Chri-

stianis uni Deo immortalis uacare. Prima ergo feria dies est Dominicus, id est, *κυριακὴς*, iam tum à primis illis ecclesiæ proceribus institutus & nuncupatus, ut in Apocalypsi testis est Io. Theologus. Et tum deinceps secunda feria, tertia, quarta, quinta, sexta, & septima, quam sabbatum Syluester uocauit. Dominicus igitur & sabbatum dies à nostris frequentissime sermone usurpantur, posthabitis primæ & septimæ feriæ nominibus, ut nouum & uetus testamentum per eos dies à nobis profiteri innuamus. Porro antiqui & ipsos septem hebdomadæ dies primis Abecedarij literis notare cōsueuerunt, ut uel pueris palam est, quo modo in antiquis nonis quibusque diebus factitasse, octo literarum figuris, non multo antè scripsimus, nundinarum diem significantes. Sanè in toto anno insunt duæ & quinquaginta hebdomadæ, & diei unius septima, ut Vectius Valens tradit, nostri licet quidam integram diem putent, nisi cum annus est intercalaris: nam in eo uel duæ septimæ, uel dies potius superant. Hactenus de dierum hebdomadibus, quas & Medici peritiores alia ab hac nostra ratione obseruant. Quare & Cicero ad Tyronem: Symphoniam, inquit, Lysonis uelim uitasses, ne in quartam hebdomadam incideres. Certè & ipsi Medici à diebus quibus ægrotus malè habere incepit, obseruāt, quos & propterea, quoniam de ægrotis iudicant,

cant, *ημερίμους* & *ημερινὸς* uocant, nostri iudiciales & decretorios: de quibus Hippocrates, & post eum Galenus copiosius: à quo, licet non nihil diuersi ac dissidentes sint, Manardus & Fracastorius nuper differuere, hic libello peculiari, ille, id est Manardus, paulò antequam decederet subtilioris disputationis epistola: quorum utriusque libenter memini: ab altero enim plurimum amabar, alterum propter eius elegantiam plurimi facio. Sunt & in uita hominum annorum hebdomades, de quibus Censorinus multa, & Philon hebræus, qui ambo ex Solonis elegia ea de re egerunt: quam ego elegiam, à me ex græco in latinum cōuersam, in dialogis de poetis retuli. Sed & hac de re D. Ambrosius in quadam epistola ad Orontianum, si non uersus Solonis, rem tamen totam suis uerbis explicat: quin & Hippocratem eadem de re adducit. Ab annorum certè hebdomadibus. & climacterici anni deducti, à superstitiosis potius quam ueris philosophis: septimum enim quęque annum per omnium uitam periculosum, & uelut crisimon esse definiunt, climactericonque uocari, hoc est, scalarē. Sed ex istis alijs alios difficiliores Genethliaci ac Mathematici esse statuerunt: & inter eos aliqui, eos potissimum quos ternæ hebdomades cōficiunt, putant obseruandos, hoc est, unum & uiginti, & XLII. & deinde LXIII. postremo LXXXIII. in quo Staseas harum rerum

doctissimus, uitę terminum defixit. Alij autę non pauci, unum omnium difficillimum climactera prodidere, annum uidelicet unum de quinquagesimum, quem complent anni septies septeni: ad quam opinionę plurimorum consensus, ait Censorinus, inclinat: nam quadrati numeri potentissimi ab omnib. dicuntur. Deniq; Plato ille (uenia cęterorũ philosophorũ) sanctissimus quadrato numero annorum uitam humanam consummari putauit, scilicet nouenario, qui complet annos xc i . Fuerunt etiam qui utrunq; reciperent numerũ, unum de quinquaginta & xc i , & minorem nocturnis genesisibus, maiorę diurnis adscriberēt. Pleriq; aliter moti duos istos numeros subtiliter discreuere, dicentes septenarium ad corpus, nouenarium ad animum pertinere: illum Apollini & medicinę corporis tributum, hunc Musis, quia morbos animi, quos appellant *πάθη*, musica lenire ac sanare consueuerit. Itaq; primum climactera annum xl ix esse prodiderunt, ultimum autem xc i , medium uero ex utroq; permixtũ anno lx iii , quem numerum hebdomades nouem, uel septem *ἑβδομάδες* conficiunt. Ad quos nos annos respicientes olim pro Thebaldei nostri climacterico ita in epigrammate cecinimus:

*Lętus ut euadat minitancia tempora fati,
Quę nouies actus septimus annus agit.*

Hunc

Hunc autem annum licet quidam periculosissimum dicāt, quod ad corpus & animum pertineat, Censorinus tamen, ut Cerellio suo blandiatur, non ducit cęteris infirmiozem: nam utrunq; quidem supradictum, ait, continet numerum, sed neutrum quadratum: & ut est ab utroq; non alienus, ita in neutro potens: nec multos sanę, quos uetustas claro nomine celebrat, hic annus absumpsit, nisi Aristotelem Stagiritem & M. Tullium, illum stomachi infirmitas, & crebrę morbidi corporis offensiones, hunc uiolenta M. Antonij proscriptio. Hunc autem annum climactericum, Aegyptij Androdan nuncupāt, de quo Iulius Firmicus: Inter cęteros, inquit, diametros hoc maximę obseruandum est, quod septeni anni & noueni per omne uitę tempus multiplicata ratione currentes, naturali quadam & latenti ratione uarijs homines periculorum discriminibus semper afficiunt: unde & L x i i i . annus, quia utriusque numeri summam pariter excipit, Androdas appellatus est, nouies enim septę anni L x i i i fiunt: & rursus septies nouę simili modo anni fiunt L x i i i . quia itaq; utriusq; numeri cursus in hoc anni æquata ratione concurrat, grande semper periculi discrimen imponit. Si enim septeni & noueni anni, qui hebdomatici a Gręcis & enneatici appellantur, grauia semper hominibus inducunt pericula, quid an-

nus faciet sexagesimustertius, qui utriusque numeri multiplicatam & inuicem sibi obligatam perficit summam. Hac igitur ex causa Androdas ab Aegyptijs dictus est, quod omnem uitæ substantiam frangat atque debilitet. Hucusq; Firmicus. Sed omnē hanc scantilis anni rationem, etsi, ut æquum est, ridet ut inconstantem, Vectius tamen Valens Antiochenus mathematicus, in libris quos Antilogias inscripsit, pluribus est executus. Augustus Cæsar apud Gellium epistola Caio filio gratulatur, quod climactericum L XIII. euassisset. Climacterici meminit & Plinius in epistola ad Caluissium, & item Gellius libro tertio, quo loco Varronis libros commemorat, qui Hebdomades inscribebantur. Est & apud Sidonium Apollinarem mentio, libro octauo epistolarum. Sanē & in sacra scriptura annalium hebdomadum mentio, & præcipuē à propheta Daniele: de quibus hebdomadib. antiqui Christiani plura, Origenes, Africanus, Clemens, Tertullianus, Eusebius & Hieronymus, sed & Bedas in lib. de rerum nat. quo loco LXXII. illas explicat à Daniele uaticinatas: & nouissimē P. Galatinus cōtra Hebræos id inficientes easdem est interpretatus. Cōstabat & ex septem hebdomadib. eorundē Hebræorū annus Iobeus, ut docuimus. Atq; hætenus & de dieb. & hebdomadibus: reliquū est, ut & horas describamus.

Cum

Cum de horis sim acturus altius aliquāto repetam, & in primis oblectationis causa fabulosa quædā adscribā. Horas Homerus ait cæli portis præesse, curamq; habere ut modò serenum, modò nubilum sit: à quibus uideri possunt quatuor illa anni tempora horæ appellata nō Græcis modò, sed & Latinis. Horatius de Ioue: Varijsq; mundum Temperat horis. Has Hesiodus ex Ioue & Themide natus cecinit, & harum nomina Eurynome, ab æquali distributione: Dice, ab iustitia: Irene, à pace dicta. Horis templa constructa à gentibus fuisse, legimus apud Pausaniā. Olen uero uates antiquissimus, ab horis Iunonem enutritā suis carminib. prodidit. P. Ouidius noster lib. Metamorph. 2. horas solis affeclas cum alijs temporis partib. facit: ita enim ait:

A dextra læuāq; dies, & mensis, & annus,

Seculaq; & positæ spacijs æqualibus horæ.

Horas igitur Plato ἀπὸ τοῦ ὀπίσσω dictas uoluit, quod scilicet horæ tēpora terminent. At Macrobius horas appellatas ait, quod horus sol dicat, à quo horæ. Marius uero Victorinus Trismegistū ait, cum esset in Aegypto sacrum quoddam animal Serapidi dicatū, & in toto die duodecies urinam fecisset, pari semper interposito tempore, per XII. horas diem dimensum esse, coniecisse, & exinde hunc horarū numerū emanasse, atq; ideo horæ dictæ ab urina, hoc est, οὐρῶς. Horus tamen Apollo,

seu Philippus potius, in Aegyptiorum hieroglyphicis ait utrunq; æquinoctium per Cynocephalum sedentem significari, quod uidelicet id animal in utroque æquinoctij die, duodecies, hoc est, per horas singulas meiat, idq; in dem noctib. n̄sdem agat. Hinc, inquit, in hydrologijs sedentē Cynocephalum Aegyptij effingere cōsueuerunt, qui ueluti mingens aquā hydrologij effundat. Sunt & qui tradant, eundem Cynocephalum nō modō meiere, sed & in singulas horas, hoc est, duodecies latrare. Scribit Philelphus animaduersum in Aegypto, quo tempore sacrificium faciendum esset, uictimam immolandam quater & uiceties æqualibus inter se spacijs minxisse, & inde horas nomen accepisse ab ὥρος, quod idem sit quod ὀῦρος. Alij horas ita inuentas tradūt. Cæli, aiunt, quadraturam in partes duodecim pro ratione musica diuidi, & inde horarum manasse rationem, & aquam quæ ex tenuissima cauerna difflebat, cum per totum diem excepissent, hanc in duodecim partes diuiserunt, ex quibus horis nomen impositum, atque inde etiam uasis ipsis quibus horas dimetiebantur, clepsydræ & hydrologia nuncupata. Horarum uero duo sunt genera, æquinoctiales, quæ & æquidiales, ut æquinoctium, æquidiale, teste Festo, à Græcis dicti ἰσομετρικαί, & temporales quæ ab eisdem ἡγεμετρικαί ὥροι, quas uulgares à nostris dictas

ctas uidemus: de quibus ab Astrologis, imprimis Ptolemæo & Theone, alijs. Et hæc quidem modō longiores, modō breuiiores, pro terrarum & urbium situ & cæli positione, uel cōsuetudine, de quibus nonnihil iam prodidimus, cum paulo antè de dierū ac noctium longitudine & breuitate ageremus. Cum igitur in ciuili & artificiali die sex signa orientur, & sex itidem nocte, consequens est dies singulos horas duodecim naturales seu inæquales continere, & noctes totidē, quomodo antiqui etiam Romani in primis usi sunt. Et idcirco inanis eorū est dubitatio in epistola Seruij Sulpitij lib. 4. Famil. qui nesciunt quo pacto ad calendas Iunias noctis hora decima dicatur, ubi agitur de nece M. Marcelli, ignorantes æquē noctes ut dies diuidi in horas duodecim, iuxta quam consuetudinem palàm est Christum in Euangelio locutum: Nōne duodecim sunt horæ diei? & M. Crassum, cum ad Parthicam expeditionem proficiscens apud Deiotarū regem, qui senior cum esset nouam urbem moliebat, diuertisset, Quid hoc, inquit, rei ô Deiotare, duodecima tibi iam instat hora, & nouā nihilominus urbem ædificare pergis? Cui Rex non minus false: Nec tu, inquit, Imperator satis matutinus in Parthos moues. Sed nos scōmata mittamus. Est ergo, ut diximus, hora duplex, altera ἰσομετρικὴ, id est, æquinoctialis,

siue ut uulgò dicitur, horologiij, quæ & naturalis diei pars est xxiiii , quæ in puncta iiii & xl . momenta, uel ut passim astrologi loquuntur, in minutias uel minuta lx diuiditur: & hæ horæ ubiq; gentium æquales sunt. Altera est *neguina*, hoc est, temporalis & uulgaris seu ciuilis, quæ est xii pars diei artificialis, & noctis simili modo. At quoniã dies artificiales nō semper sunt æquales, imò quotidie & indies inæquales, uel crescendo, uel decrecendo, sequitur eadem ratione horas uel longiores die crescente, uel breuiores die decrecente fieri: unde & apud autores frequenter est legere horas æstiuas pro longioribus, quas & solstitiales Victruius uocauit: item brumales seu hybernas pro breuioribus & contractioribus: atq; eadem ratione horas noctis diurnis contrarias, ut cum cecinit Vergilius:

Iam nox hybernas bis quintq; peregerat horas.

Sicut enim breuissimæ diurnæ sunt horæ brumæ, hoc est, hyberni solstitij, ita longissimæ nocturnæ, & contrā æstiuæ horæ solstitij. Præterea quoniam singuli planetæ singulis horis dominari & præesse ab Astrologis dicuntur, & mortalia, ut aiunt, disponere, ideo planetarū, hoc est, errantium stellarū horæ, quæ ab eis planetariæ uocantur, constitutæ sunt: de quibus nos nihil amplius, suis enim eas mittimus obseruatorib. Horarum uero nomen

nomen apud Romanos diu ignoratum est: ccc enim & eo amplius annis, sine his fuisse Censorinus scribit, & Censorino prius Plin. nam nusquā in xii tabul. horas nominatas tradūt, ut in alijs postea legib. lectū est. Apud Aegyptios tamē & Græcos id nomē fuisse, horologiorū ratio uerisimile facit. Sanè quomodo respondeant horæ æquinoctiales ciuilib. ex dierū uel noctiū autione uel decretionē, facile ratione mathematica colligit. Ciuiles enim, id est, cericæ bruma & hyberno solstitio tertia parte minores quàm æquinoctiales interdiu esse patet: æstiuo uero solstitio tertia parte maiores productioresq; & quod sequens est, uincunt hybernas duab. quartis, siue, quod idem est, dimidio: id quod & Vergilium significasse autumant, cum ait:

An ne nouum tardis sidus te mensibus addas?

hoc est, Iunio & Iulio, quib. mensib. horæ longissime sunt diurnæ. Ad hoc idem etiā poëta respexit, cum in Bucol. lusit: *Sæpe ego longos*

Cantando puerum memini me condere soles.

Hinc & mordax ille Catulli in Gelliū lepos:

— *Et cum te octaua quiete*

E molli longa suscitatur hora die.

Et Iuuenalis:

Exul ab octaua Marius bibit.

Et sic locutus est Plautus, Pedianus, & rei rusticæ scriptores aliij. Sunt igitur uerno tempore sole Arietē, autumno Libram ingrediente,

æquinoctiales horæ, id est, pares. Legitur in quarto lib. epigrammarum Val. Martialis ad Euphemum dapum structorem Domitiani, ut creditur, epigramma, in quo agit de unaquaq; hora, quid Romæ fieri mos esset: super quo adeò multa ad hanc diē nō modo grammatici scripsere, sed & Medici & Iureconsul-ri, ut plura me pudeat in præsentia afferre, cū & per senotum sit: tantum illud ipsum adscribam:

Prima salutes, atq; altera continet hora.

Exercet raucos tertia causidicos.

In quantam uarios extendit Roma labores.

Sexta quies lassis, septima finis erit.

Sufficit in non. in nitidis octaua palæstris.

Imperat extructos frangere nona toros.

Hora libellorum decima est Eupheme meorum.

Temperat ambrosius cum tua cura dapes,

Et bonus ætherio laxatur neſtare Cæſar,

Ingentiq; tenet pocula parca manu,

Tunc admitte iocos: gressu timet ire licenti

Ad matutinum nostra Thalia louem.

Vides ex his uersibus ad sextam usq; horam negocijs operā dare Romanos solitos, tum reliquas ad decimam usq;, curationi corporis & uitæ: qua de re extat etiam apud Græcos incerti autoris distichon, hoc ipsum qđ obscurè significat:

Ἐξ ὥραις μοχθοῖς ἐκπύεται, αἱ δὲ μετ' αὐτὰς

Γράμμασι δεινύμηναι ῥῆθι λήγουσι βροτοῖς.

Cognosce

Cognosce græcam argutiam, quæ latinè nō satis commodè exprimi potest: ut cunq; tamē uertere tentabo:

Sufficit in sextam labor horam, deinde sequentes,

Vt uiuas, numeri litera, ῥῆθι, monet.

Hoc carmen ita Max. Planudes exponit: Ad sextam, inquit, diei horam operari & laborare decet, post hanc ad cibū procedere, quod etiam manifestatur per notas & literas horologij. Nam si græcas literas, quæ septimam, octauam, nonam & decimam horam significant, hoc est, ς, η, θ, ι, coniungas, uerbum ῥῆθι exprimis, quod uiue significat latinè, ac si dicat, edas ut uiuas, hoc est, ut ille ait, φάγε ἵνα ῥῆθι ἔχῃς. Vel id potius innuit, ad sextam usque horam laborandum, quæ & propterea melior diei pars esse uidetur. Vnde & Paulus Iureconsultus lib. 1. ad edictum scribit, cuiusq; diei maior pars horarū est septem, primarū diei nō supremarum. quæ uerba & leguntur in Pandect. titulo de uerb. & rerum sig. Iuxta hanc sententiam & quidam Vergilianū illud esse existimant:

Nunc adeò melior quoniam pars acta diei est.

Porro horæ uocabulum apud autores plura significat: nam & annus in quatuor horas diuiditur, id est, tempora, ut iam diximus, unde & ὥραι anni ab Aegyptijs, qui trimestres erant. Item & ὥραι annales, à quibus ὑπογράφοι eorū scriptores, qui & historiographi. Non-

nunquam etiam hora pro eo tempore accipitur quo quid est in proprio uigore, & consistendi ui, ut Suidas aliq; docent, à qua & ὥρα, teste Galeno, fructum uocamus maturum, & suo tempore lectum. Hora quoque uidetur apud Græcos pulchritudinem interdum significare: hinc ὡραῖος, formosus & pulcher: & ὡραῖος, decor & forma. Hora item apud Latinos fuit iuuentutis dea, & Quirini uxor dicta, de qua Ennius poeta illo uersu:

Teq; Quirine pater ueneror, Horamq; Quirini.

Plura Ouidius in Metamorph. Horas etiam aliquando positas est inuenire pro ipsa cœli inclinatione & dispositione, quod dicitur: ut si dicamus Italiam uergere ad sextam horam, hoc est, ad meridiem, & ad primam horam brumalem, hoc est, ad hybernium orientem, quo modo locutum Plinium uidemus, cum de Italia agens ita ait in tertio: Incedit, inquit, per maria, cœli regione ad meridiem quidem: sed si quis diligenti subtilitate id exigat, inter sextam horam primamq; brumalem. Sed & ad hanc normā Claud. Ptolemæū uidemus, urbium, fluuiorum, regionū, aliorumq; locorum distantias ac spacia, segmentorum insuper, id est, parallelorum rationē ostendisse, quem mox & alij nonnulli secuti sunt, quam ob rem iam sat superq; de horis, nunc ad horologia me conuertam.

De horologijs igitur acturi, eorum prius uaria

uaria nomina & genera afferemus, tum de ratione nō nihil. Appellata sunt ea in primis apud ueteres solaria, & horaria, & horologia, & horographia: tum etiam quæ ex aquæ mensura fierent, clepsydre, & hydrologia, sed & horoscopa uasa dicuntur à Plinio. Solarium, inquit Varro, dicunt in quo horæ in sole inspiciuntur. Huius est, teste Gellio, mentio apud Plautum in fabula Bœotia, ex parafiti esurientis persona:

Vt illum dei perdant qui primus horas repperit.

Quiq; adeo primus statuât hic solarium,

Qui mihi comminuit misero articulatum diem.

Inuenio & solariū apud duntaxat Iuriconsultos pro uectigali positū, qd publico præstat, ob soli publici occupationē. Sed idem quoq; in priuatis uidet. Ulpianus: Si quis in lapidicinis cadere uoluerit, nō aliter hoc faciat, nisi prius solitū solariū domino præster. qd Accurs. parū aduertens, salariū uel solatiū legit: qua in re Andr. Alciatus lynceus fuit. Dictū solariū in hoc sensu, ut uidet, à solo, illud à sole. Primus uero horologiū, quod ab horarū ratione appellatū est σολῆριον, Lacedæmone ostēdit Anaximenes Milesius Thaletis discipulus, ut scribit Plin. Phauorinus tamē, ut est apud Laërt. Diogenē, id Anaximandro adscribit, positūq; ab eo ait Lacedæmone ἐπὶ σολῆριον, qd Ambros. interpretat, in loco captadæ umbræ idoneo, Herodot. lib. hist. 2.

Græcos ait à Babylonjs didicisse Gnomonem, hoc est, normam & umbilicum umbrarum, & partes duodecim diei. Sed in libris sacris regnorum quarto, longè antè apud Hebræos ipsum horologium positum ab Achazio rege inuenimus, quo tamen loco uariata legitur lectio: nam in Hebræo codice nullam horologij mentionem, sed umbrarū eius inuenies: in Græco uero LXXII Interpretum, neutrius, sed graduum, hoc est, $\alpha\iota\alpha\beta\alpha\theta\mu\omega\nu$. In Latino autem qui ab Hieronymo à plerisque interpretatus creditur, fit & horologij & umbrarum mentio, id quod & in Esaiæ prophetæ libro legimus, quo loco de eadem re ipsè etiam uerbis agitur, ubi plura Hieronymus, uideturque ipse ex Symmacho ita legere uoluisse, ut passim in Latinis codicibus habet. Sedenim apud Romanos cuius fuerit inuentum parum constare Censorinus scribit: alij enim apud ædem Quirini primum statutum dicunt, alij in Capitolio, nonnulli ad ædem Dianæ in Auentino. Illud, inquit, satis constat, nullū in foro prius fuisse, quàm id quod M. Messala ex Sicilia aduectum ad Rostra in columna posuit, quod cum in climate Siciliæ descriptum esset, ad horas Romæ non cōueniebat: in ccc. cē stadijs, ut ait Plinius, aut, ut longissimè in d. solis umbræ mutantur. Quinimò Vitruuius Polio architecturæ lib. nono: Longè aliter, inquit, distant descrip-

nes

nes horologiorum locorum mutationibus: umbrarū enim æquinoctialium magnitudinibus designant analematorū formæ, ex quibus perficiuntur ad rationē locorū umbræ gnomonum & horarum descriptiones. Analemma autem est ratio conquisita solis cursu & umbræ crescentis à brumæ obseruatione inuenta, è qua per rationes architectonicas circiniq; descriptiones est inuētus effectus in mundo. Cum igitur Romæ non conueniret sciotericon Siciliæ, L. Philippus censor aliud iuxta constituit: deinde aliquanto post P. Cor. Nasica censor ex aqua fecit. Hæc ferè Censorinus. At uero Plin. lib. 7. Serius, inquit, horarum obseruatio Romæ contigit. xii tabulis ortus tantum & occasus nominatur, post aliquot annos adiectus est meridies, accenso, hoc est, cōsulis ministro & præcone id pronunciante, cum è curia inter Rostra & Græcostasin prospexisset solem talem, à columna ænea ad carcerem inclinato fide re supremam pronuntiabat: sed hoc serenitatis tantum diebus usque ad primum Punicum bellum. In his Plinij uerbis erratum esse uidetur, cum dicitur in xii tabulis ortum tantū & occasum nominari, & post aliquot annos meridiem adiectum: cum in xii ipsis tabulis hæc uerba legi comperiantur, quæ in rhetoricis ad Herennium, cum de pacti formula præcepta tradunt, allata sunt: Rem ubi pa-

Analemma.

O

gunt, oratione pagunt in comitio, aut in foro. Ante meridiem causam conijcito. Item apud Gellium lib. 17. cap. 2. In XII autem tabulis uerbum hoc, inquit, ita scriptum est: Ante meridiem causam conscito. Quum perorant ambo praesentes, post meridiem praesenti litem addicito. Si ambo praesentes, sol occasus suprema tempestas esto. & haec quidem Gellius. In uerbis uero rhetoricorum ad Herennium notandum, pago uerbum sine n littera proferri, licet id nunquam lectum scribat in Vergilianis commentariis Seruius. Illud quoque ex his ipsis tabularum uerbis colligimus, ante meridiem caufidicorum horam fuisse, id quod etiam ex supra allato Martialis epigrammate liquido cognoscimus: ad quod al ludens & hoc quoquo modo Iuuenal. scribit:

Ipsae dies pulchro distinguuntur ordine rerum,

Sportula, deinde forum, iurisq; peritus Apollo.

Sed redeundum ad horologii institutum. Primus Romanis solarium horologii statuisse ante XII annos quam cum Pyrrho bellatum est, ad aedem Quirini, L. Papyrius Cursor, cum eandem aedem dedicaret a patre suo uotam, a Fab. Vestali prodiit, qui neque facti horologii rationem, uel artificem significauit, nec unde translatum, aut apud quem scriptum id inueniret. M. Varro primum statutum in publico secutum Rostra in columna tradit bello Punico primo, a M. Val. Messala consule Catina capta in Si-

in Sicilia: deportatum inde post XXX annos quam de Papyrii horologio tradit, anno urbis CCCCLXXVII. Nec congruebant ad horas eius lineae. Paruerunt autem ei annis undecentum, donec Q. Mart. Philippus, qui cum L. Paulo fuit censor, diligentius ordinatum iuxta posuit: idque munus inter censoria opera gratissimum est acceptum. Etiamnum tamen nubilo tempore incertae fuere horae usque ad proximum lustrum, tunc Scipio Nasica collega Lanati, primus aqua diuisit horas aequae noctium ac dierum: id horologium sub tecto dicauit, anno urbis DXC V. Tandiu populo Romano indiscreta lux fuit. Et haec tenus ex Plinii uerbis. Scribit uero Vitruuius, Ctesibium Alexandrinum tonsoris filium, in patris tonsorina cum alia, tum etiam horologium ex aqua statuisse: ubi multa de huiusmodi re ad hybernium horologiorum usum subiungit, inter quae illa celebrat quae Anapora dicta sunt, quorumque conficiendorum rationem diligentissimum est persecutus. Illa quoque Nicephori Gregorae instrumenta, quibus ratio cognoscendarum horarum noctis ex stellarum cursu traditur, miranda uideri possunt: sed quoniam ad astrologorum potius quam ciuiliu hominum usum pertinent, missa facimus, auctorem tantum innuimus, si cui forte aliquando id desiderium inciderit. Sunt & qui horas a luna obseruent, idque multiplici ratione,

Sed quanta maiore solertia ac arte ad hanc diē horologia excogitata uidemus, uel quæ puluisculis & harenulis, & his quidē uersicorib. horas nobis metiunt: uel quæ columellis gnomonicis, uel tabella pyxidēq; magnete incluso, distinctis lineis? Quō nō illa miracula referēda? Quæ hodie ex diuerso metallo cōfecta, uelut automata, sua sponte agunt, hæc dentatis supra infraq; rotulis, assidue circum actis ponderib. quibusdā libratis, ad statimotus temperamentū conficiunt, in quib. non horas modo diurnas & nocturnas, sed & errantiū cœlestiumq; signorū ortus & occasus cōspiciunt: ut minus iam mirari superet Archimedis illa Græcis adeo Latinisq; scriptoribus cantatissima sphaera, Olibriq; aut Archytæ Boëtijq; Seuerini inuēta, quæ a Cassiodoro tradunt. Hæc, inquā, maiora horologia plerunq; turrib. imponunt, machinisq; quibusdam aptant, ut nō modo totis ipsis urbibus horæ, sed & ad multos persæpe lapides ex nolæ æreæ sonitu exaudiant. Mitto nunc minuta priuatæque horologia quæ passim fiunt. Ego in specilli oculari capulo Leonis x. Pont. horologiū mirabiliter horas ostentans sæpe conspexi, quo ille in uenationibus itineribusq; utebatur. Sed iam, ut puto, de horologijs satis. Nunc per dies singulos *μηνολόγιον* conficiam, id est, Calendarium.

Τίλος.

CALENDARIVM▶

Non alienum putavi, Illustriss. Princeps, si nostro huic de annis, mensibus, cæterisque, præterea adderem antiquos Romanorum fastos, id est, quod nos hoc tempore Calendariū dicimus: quod tanti temporū errores implicāt, alijs aliter apud alios ordinatis ac proditis, ut pleraque nec quo mense, nec quoto die, quibusue cōsulib. pontificibusq; instituta sint, in tanta uarietate & uetustate nō rerum modò, sed etiam autorū, statuere & digerere possis. quoad eius tamē nos facere potuimus, hoc quaecumq; ad studiosorum utilitatem partim ex sex Fastorum Ouidij libris excerptum, & antiquis quibusdam marmorum fragmentis, partim ex uaria iugiq; nostra lectione confecimus: & Romanis græca adiunximus, Theod. Gazæ imitati diligentiam, qui multo studio nixus est Atheniensium menses suis hominib. ostendere. Breuitati uero in primis ea de causa studuimus, tum quod ea est fastorum natura, tum quod ea pars, quæ maior esse uidebatur, de ortu & occasu, cæterisque siderum & cœli motibus, à nobis ea ratione est omiſsa, quod ea ab antiquis & recentioribus est diligentissime pertractata. Extrat & græcus Claudij Ptolemæi liber hac ipsa de re, qui & latini tati est à Nic. Leonico donatus, ne tibi alios nunc astrologos cōmemorem. Certè & scrip-
ptores

ptores nonnulli, qui de re rust. & qui de architectura, quiq; de re milit. præcepta tradidere, hoc ipsum effecerūt. Quin & Aëtius, aliq; nonnulli insignes medici, quæ signa tempora & tempestates indicant, id est, temporum prognostica, & quam *ἐπισημασίαι* nuncupant, prodiderunt. Illud uero minimè quenquam mirari uelim, quod cum his Christianorum fastos nō adscripserim, cum tanta sit hoc tēpore inter nostros cōtrouersia, qui status & uerus sit Paschatis & Pasionis dominicæ dies: qua de re tot eruditi ad hanc diem fastos & calendaria uel correxere, uel de integro scripsere, ut inanis omnino & superuacaneus noster labor futurus esse uideretur, præsertim cum tuæ nationis Gallicæ insignes duo inter cæteros Ioan. Staffl. & Lucidus Samotheus, hanc omnem partem diligentissime sunt executi. Tibi autem & hæc qualiacumq; Sereniss. Regina, eò libentius *προσφωνοῦμαι*, si minus latinè licet, nuncupamus, quò te omni literarum genere delectari intelleximus. Eò etiam insuper magis, ut hominis tibi addictissimi, & ut dicam, maxime obærat, affectū seruitutemq; cognoscas. Simul quoq; cum apud te tot sint & uiuant uiri doctissimi, eis ut nostras has nugas censendas castigandasq; tradas. Vale meum & urbis præsidium, cuius Deus uotis aspiret.

I A N V A R I V S.

A	1	Kl.	Ianuar. Iani & Iunonis. Ioui et Aesculap.
B	2	IIII	Non. Dies ater. (in inf. Tyb. Ouid.
C	3	III	Non.
D	4	Prid. Non.	Votū pro salute principis.
E	5	Nonis.	Caius. Tacitus.
F	6	VIII	Id.
G	7	VII	Id.
H	8	VI	Id. Sacrificiū Iani. Verus Kl.
A	9	V	Id. Agonalia. Ouid.
B	10	IIII	Id. Media hyems. (in cāpo mart.
C	11	III	Id. Carmētalīa. Iuturnæ ædes dic.
D	12	Prid.	Id. Cōpitalia. Gell. & Macro.
E	13	Idibus.	Ioui. Octavius Augustus dictus,
F	14	XIX	Kl. Febr. et prouinciæ
G	15	XVIII	Kl. Carmētalīa rela in formā re-
H	16	XVII	Kl. ta. & Porrimæ dactæ. Oui.
A	17	XVI	Kl. & Postuertæ. & tībicides
B	18	XV	Kl. Cōcordiæ tem- habitu mulie
C	19	XIIII	Kl. plum à Camil- bri urbem lu
D	20	XIII	Kl. lo positum. strabāt. Plu.
E	21	XII	Kl.
F	22	XI	Kl.
G	23	X	Kl.
H	24	IX	Kl. Sementinæ feriæ. Ouid. Var-
A	25	VIII	Kl. ro. Fest. Macrob. non statæ qui-
B	26	VII	Kl. dem, sed indiētæ.
C	27	VI	Kl. Castori et Polluci temp. ad
D	28	V	Kl. Iuturnæ stagnum.
E	29	IIII	Kl. Equiria in cāpo mart. V. K
F	30	III	Kl. Paci,
G	31	Prid.	Kl. Sacr. deis penat. Vet. Kl. qui

Patrij & Urbani dicuntur.

Γ Α Μ Η Λ Ι Ω Ν.

α	Νουμηνία Γαμηλιῶνος. Gamelia Iunoni hoc mēse cele
β	δευτέρα ἱσταμένου. brabatur, unde et mēsi nomē.
γ	τρίτη ἱσταμένου. Tertia mēsis Minervæ sacra
δ	τετάρτη ἱσταμένου. cuiusque. Paus.
ε	πέμπτη ἱσταμένου.
ς	ἑκτη ἱσταμένου.
ζ	ἑβδόμη ἱσταμένου. Isidis ἀφιγῆς, id est, accessus. Plut.
η	ὀγδὼν ἱσταμένου. Octauus cuiusq; mēsis dies Neptu
θ	ἑννάτη ἱσταμένου. no sacer est apud Athenien. Plut.
ι	δεκάτη.
ια	πρώτη ἐπὶ δέκα.
ιβ	δευτέρα ἐπὶ δέκα.
ιγ	τρίτη ἐπὶ δέκα.
ιδ	τετάρτη ἐπὶ δέκα.
ιε	πέμπτη ἐπὶ δέκα.
ισ	ἑκτη ἐπὶ δέκα.
ις	ἑβδόμη ἐπὶ δέκα.
ιη	ὀγδὼν ἐπὶ δέκα.
ιθ	ἑννάτη ἐπὶ δέκα.
κ	ἐκὰς ἢ ἑκοστή.
κα	ἑνδεκάτη φθίνοντος.
κβ	δεκάτη φθίνοντος.
κγ	ἑννάτη φθίνοντος.
κδ	ὀγδὼν φθίνοντος.
κε	ἑβδόμη φθίνοντος.
κς	ἑκτη φθίνοντος.
κζ	πέμπτη φθίνοντος.
κη	τετάρτη φθίνοντος.
κθ	τρίτη φθίνοντος.
λ	δευτέρα φθίνοντος.
λα	ἑνὴ καὶ νία.

FEBRUARIUS.

H 1	Kl.	Febr. Sospitæ templi dic. Lucaria.
A 2	IIII	Non. ab Asyli luco. Ovi. Fest. Item Io.
B 3	III	Non. ui sacr. de bidente.
C 4	Prid.	Non.
D 5	Nonis.	Aug. dictus p.p. Ouid.
E 6	VIII	Id.
F 7	VII	Id.
G 8	VI	Id.
H 9	V	Id.
A 10	IIII	Id.
B 11	III	Id.
C 12	Prid.	Id.
D 13	Idibus.	Fauni festū & Iouis. Fabio.
E 14	XVI	Kl. Martij. (rum cædes.
F 15	XV	Kl. Lupercalia. Plut. Ouid. Varr.
G 16	XIIII	Kl.
H 17	XIII	Kl.
A 18	XII	Kl. Quirinaliorū stultorum feriæ.
Fest. Ouid. Varro. Et Fornacalium indictio deæ Fornacali,		
quæ & Fornax dicta fuit, à quo indicta. Plin. Ouid. & D.		
Manib. sacra feralia. Deæ Mutæ.		
B 19	XI	Kl. Charistia. Val. Max. Ouid. id
C 20	X	Kl. est, sacra cognatorum. Vet. Kl.
D 21	IX	Kl. Terminalia. Ouid. Bedus uero
E 22	VIII	Kl. VII. cal. & regis fugiū. V. cal.
F 23	VII	Kl. Mart. cui cōuenit locus bissexti.
G 24	VI	Kl. Regis fugium. Ovi. Quidam
H 25	V	Kl. VI. Calen.
A 26	IIII	Kl. Equiria in campo Mart.
B 27	III	Kl. Varro. Fest. & Ouid.
C 28	Prid.	Kl. Tarquinij superati. Plut.

ΕΛΑΦΗΒΟΛΙΩΝ.

α	Νεμυλία ἑλαφιβολίων. Dianæ sacra fiebant, à cœnis
β	δουτίρα ἱσταμένων. elaphebolia nuncupata.
γ	τρίτη ἱσταμένων.
δ	τετάρτη ἱσταμένων.
ε	πέμπτη ἱσταμένων.
ς	ἑκτὴ ἱσταμένων.
ζ	ἑβδόμη ἱσταμένων.
η	ὀγδὼν ἱσταμένων.
θ	ἐννάτη ἱσταμένων.
ι	δέκατη.
ια	πρώτη ὑδὲ δέκα.
ιβ	δουτίρα ἐπὶ δέκα.
ιγ	τρίτη ὑδὲ δέκα.
ιδ	τετάρτη ἐπὶ δέκα.
ιε	πέμπτη ὑδὲ δέκα.
ισ	ἑκτὴ ὑδὲ δέκα.
ιζ	ἑβδόμη ἐπὶ δέκα.
ιη	ὀγδὼν ὑδὲ δέκα.
ιθ	ἐννάτη ἐπὶ δέκα.
κ	ἐκάς ἢ ἐκοστή.
κα	ὀγδὼν φθίνοντος.
κβ	ἑβδόμη φθίνοντος.
κγ	ἑκτὴ φθίνοντος.
κδ	πέμπτη φθίνοντος.
κε	τετάρτη φθίνοντος.
κς	τρίτη φθίνοντος.
κζ	δουτίρα φθίνοντος.
κη	ἐννὴς ἢ ὅγδοη.

MARTIVS.

D	1	Kl.	Mart. Matronarum dies festus. Fest.
E	2	VI	Non. Porph. Seru. Ouid. Matronalia.
F	3	V	Non. Iunonis Lucinae. Martis. Ancylia
G	4	IIII	Non. rŭ festū. nec nubere bonū quousq;
H	5	III	Non. cōdatur. Porph. aliā causā adfert
A	6	Prid. Non.	August. pōt. max. Sacr. Ve-
B	7	Nonis.	Veiovis tēplū (stæ. Ouid.
C	8	VIII	Id. ad duos lucos Asyli. Oui.
D	9	VII	Id.
E	10	VI	Id.
F	11	V	Id.
G	12	IIII	Id. Equiria altera apud Tybe-
H	13	III	Id. rim, uŭ si aquis increuerit
A	14	Prid.	Id. in Caelio mōte. Oui. Fest.
B	15	Idibus.	Anŭ Perēnæ. Parricidiū. i. cæ
C	16	XVII	Kl. April. (des C. Cæs. Pli. et Suet.
D	17	XVI	Kl. Liberalia, Varro. quo die uirilē
			tozā pueri ingenui sumebāt. Oui. Agonia Varro.
E	18	XV	Kl.
F	19	XIIII	Kl. Quinquatria. Minervæ nata-
			lis, & Minerual magistris soluebatur.
G	20	XIII	Kl. Quinquatria.
H	21	XII	Kl. Quinq. Primus dies seculi, quidā
A	22	XI	Kl. Quinquat. (VIII. Bedas.
B	23	X	Kl. Quinquatr. Tubilustrū. sacro-
C	24	IX	Kl. rum tubæ lustrantur. Varro.
D	25	VIII	Kl. Hilaria, Matris deūm festa. Lam
E	26	VII	Kl. prid. Macrob.
F	27	VI	Kl. Matris deūm. Ammia. Marc.
G	28	V	Kl. Herod. Megalesia Varro.
H	29	IIII	Kl.
A	30	III	Kl. Iani, Concordiæ, Salutis, Pacis.
B	31	Prid.	Kl. Lunę. i. Dianæ in Auētino. Oui.

ΜΟΥΝΥΧΙΩΝ.

α	Νεμυλία μουνυχίων. Munychia sacra deæ Mūny-
β	δουτίρα ισάμιν. chiae, id est, Dianæ.
γ	τρίτη ισάμιν.
δ	τετάρτη ισάμιν.
ε	πέμπτη ισάμιν.
ς	ἑκτὴ ισάμιν.
ζ	ἑβδόμη ισάμιν.
η	ὀγδὼν ισάμιν.
θ	ἐννιάτη ισάμιν.
ι	δέκατη.
ια	πρώτη ὑδὶ δέκα ἡμισυῶτος.
ιβ	δουτίρα ἐπὶ δέκα.
ιγ	τρίτη ὑδὶ δέκα.
ιδ	τετάρτη ἐπὶ δέκα.
ιε	πέμπτη ὑδὶ δέκα.
ις	ἑκτὴ ὑδὶ δέκα.
ιζ	ἑβδόμη ἐπὶ δέκα.
ιη	ὀγδὼν ὑδὶ δέκα.
ιθ	ἐννιάτη ἐπὶ δέκα ἡ δέκατος.
κ	ἐκάς ἡ ἑκοστή.
κα	ἐν δέκατῃ φθίνοντος.
κβ	δέκατῃ φθίνοντος.
κγ	ἐννιάτῃ φθίνοντος.
κδ	ὀγδὼν φθίνοντος.
κε	ἑβδόμῃ φθίνοντος.
κς	ἑκτῇ φθίνοντος.
κζ	πέμπτῃ φθίνοντος.
κη	τετάρτῃ φθίνοντος.
κθ	τρίτῃ φθίνοντος.
λ	δουτίρα φθίνοντος.
λα	ἐν ἡγεμίνα.

Lysander Aspenis potitus. Plut.

APRILIS.

C 1 Kl. April. Veneris sacrum cum florib. &
D 2 IIH Non. Myrto. Plut. Ouid. Item Fortu-
E 3 III Non. næ uirili.
F 4 Prid. Non.
G 5 Nonis. Megalesia matri deüm. K. V. Oui.
H 6 VIII Id. Fortunæ publicæ primigeniæ
A 7 VII Id. in colle Quirinali. Ouid. Varr.
B 8 VI Id. Ludi ob uictoriam Cæs.
C 9 V Id. Cerealia, Ludi Circen. Instauratio
D 10 IIH Id. tionis dies Circensibus additus.
E 11 III Id. Macrobi. (Lini. xxix.
F 12 Prid. Id. Magna mater Romæ adducta. T.
G 13 Idibus. Ioui uictori & Libertati. Ouid.
H 14 XVIII Kl. Mañ.
A 15 XVII Kl. Fordicidia uel fordicatia, de forda
B 16 XVI Kl. Aug. Imp. salutat. boue. Var-
C 17 XV Kl. ro. Ouid.
D 18 XIIII Kl. Equiria in circo max. & uulpiæ
E 19 XIII Kl. combustio. Ouid.
F 20 XII Kl. Palilia. Romæ natalis. Varro,
Oui. Fest. Plut. alij. Falluntur multi. Agonia altera. Ouid. quæ
G 21 XI Kl. (& agonalia dicuntur.
H 22 X Kl. Vinalia priora. Ioui & Venæ
A 23 IX Kl. ri. Ouid. Plut. Varr. Plin. Fest.
B 24 VIII Kl.
C 25 VII Kl. Robigalia. Plin. Fest. Ouid.
D 26 VI Kl. Varro, alij.
E 27 V Kl. Latinæ feriæ in sacro môte. T. Li.
F 28 IIH Kl. Floralia. Plin. Kl. V. Ouid.
G 29 III Kl.
H 30 Prid. Kl. Vestæ Palatinæ. Ouid. Hoc mē-
se, ut Plut. in Romulo & probl. Larentalia. & distinguit à
Laurentalibus, quæ mense Decembri celebrantur.

Θ Α Ρ Η Α Ι Ω Ν.

α Νουμηνία βαρχηλιώνος. Thargelia sacra Apollini &
β δούτιρα ισαμίνου. Dianæ. Mensis hic Græcis
γ τρίτη ισαμίνου. auspiciatissimus.
δ τετάρτη ισαμίνου.
ε πέμπτη ισαμίνου.
ς ἑκτη ισαμίνου. Dianæ natiuitas.
ζ ἰβδόμη ισαμίνου. Apollinis dies natalis, qui dies
η ὀγδὼν ισαμίνου. quoque Socratis & Platonis
θ ἑννὰ ἡμισαμίνου. sunt. Laert.
ι Δικατή.
ια πρώτη ἐπὶ δικά ἡμισοῦτθ.
ιβ δευτέρα ἐπὶ δικά.
ιγ τρίτη ἐπὶ δικά.
ιδ τετάρτη ἐπὶ δικά.
ie πέμπτη ἐπὶ δικά.
ις ἑκτη ἐπὶ δικά.
ζ ἰβδόμη ἐπὶ δικά.
η ὀγδὼν ἐπὶ δικά.
θ ἑννὰ ἡμισαμίνου ἐπὶ δικά ἡ δικάτη.
κ εἰκάς ἡ ἐκασή.
κα δικάτη φθίνοντος.
κβ ἑννὰ φθίνοντος.
κγ ὀγδὼν φθίνοντος. Ilij destructio.
κδ ἰβδόμη φθίνοντος.
κε ἑκτη φθίνοντος.
κς πέμπτη φθίνοντος.
κζ τετάρτη φθίνοντος. Apaturia etiam hoc mense age-
κη τρίτη φθίνοντος. bantur, à Venere dicta. Tri-
κθ δούτιρα φθίνοντος. bus dieb. celebrabatur: prima
λ ἑνὴ καὶ νῆα. δεύτερα, secūda ἀνάρρησις,
tertia κουρεώτις, quarta uero ἐπίδρα. Simplicius in Physicis.
Suidas, alij. Quidam Pyanepsione agi dicunt.

MAIVS.

A	1	Kl.	Maij.	Laribus præstitib. ara posi
B	2	VI	Non.	ta. Oui. & Bonæ deæ sacr.
C	3	V	Non.	Macro. Plut. Varro, La
D	4	IIII	Non.	etan. Ouid. alij. & Flora-
E	5	III	Non.	les ludi triduo. Vet. Kl.
F	6	Prid.	Non.	
G	7		Nonis.	
H	8	VIII	Id.	
A	9	VII	Id.	Lemuria, quæ noctu agebatur,
et triduo. Oui. Varr. Porph. malum nubere. et Luminaria.				
B	10	VI	Id.	
C	11	V	Id.	Lemuria. Vet. K.
D	12	IIII	Id.	Martis ultoris. bisultorem ait
E	13	III	Id.	Lemuria. V. K. Oui. alij. Post
F	14	Prid.	Id.	Lem. Vet. K.
G	15		Idibus.	Argeorū simulachra scirpea de
ponte in Tyberim deijciebatur. Dionys. Euseb. Plut. Oui. Ma				
cro. alij. Et mercatorū dies festus. Fest. Oui. Mercuriū hoc die				
H	16	XVII	Kl.	Iunij. natum Martialis ait.
A	17	XVI	Kl.	Aedes dedic. T. L. et
B	18	XV	Kl.	Fer. Ioui. Vet. Kl.
C	19	XIIII	Kl.	Agonia seu agonalia Iani. Oui.
D	20	XIII	Kl.	Varr. Veiovi V. K. alij superio-
E	21	XII	Kl.	ribus diebus.
F	22	XI	Kl.	Vulcani feriæ V. K. Vulcanalis
G	23	X	Kl.	flamen rem di. Maiæ faciebat.
H	24	IX	Kl.	Macro. tubilustriū. Varr. Ouid.
A	25	VIII	Kl.	alij x. Cal. V. K. Ouid. alij xij.
B	26	VII	Kl.	Regisfugium alterū. Vet. Kl.
C	27	VI	Kl.	Ouid. alij aliter.
D	28	V	Kl.	Templum Fortunæ datum.
E	29	IIII	Kl.	Vet. Kl. Ouid.
F	30	III	Kl.	
G	31	Prid.	Kl.	

ΣΚΙΡΟΦΟΡΙΩΝ.

α	Νουμηνία Σκιροφοριῶνος.	Umbraclorum festum, quæ
β	δουτέρα ἱσταμένου.	ονίρα dicuntur.
γ	τρίτη ἱσταμένου.	Σκιρίας Pallas.
δ	τετάρτη ἱσταμένου.	
ε	πέμπτη ἱσταμένου.	
ς	ἑκτη ἱσταμένου.	
ζ	ἑβδόμη ἱσταμένου.	
η	ὀγδὼν ἱσταμένου.	
θ	ἐννὰ ἡ ἱσταμένου.	
ι	δεκάτη.	
ια	πρώτη ἐπὶ δέκα.	
ιβ	δευτέρα ἐπὶ δέκα.	
ιγ	τρίτη ἐπὶ δέκα.	
ιδ	τετάρτη ἐπὶ δέκα.	
ιε	πέμπτη ἐπὶ δέκα.	
ισ	ἑκτη ἐπὶ δέκα.	
ιζ	ἑβδόμη ἐπὶ δέκα.	
ιη	ὀγδὼν ἐπὶ δέκα.	
ιθ	ἐννέα ἐπὶ δέκα.	
κ	ἐκάς ἢ ἐκαστή.	
κα	ἐν δεκάτῃ φθίνοντος.	
κβ	δεκάτῃ φθίνοντος.	
κγ	ἐννέατῃ φθίνοντος.	
κδ	ὀγδὼν φθίνοντος.	
κε	ἑβδόμῃ φθίνοντος.	
κς	ἑκτῇ φθίνοντος.	
κζ	πέμπτῃ φθίνοντος.	
κη	τετάρτῃ φθίνοντος.	
κθ	τρίτῃ φθίνοντος.	
λ	δουτέρα φθίνοντος.	
λα	ἐν ἡμέρᾳ.	

IVNIVS.

H 1	Kl.	Iunij. Iunonis Monetæ ædis dedic.
A 2	IIII	Non. Macrob. Bedas. Carnæ deæ in
B 3	III	Non. Cælio monte. Marti sacr. extra
		port. Capenam. Tēpestati delubrū. Ovi. Fabariæ Kl. Macr.
C 4	Prid. Non.	Bellonæ sacr. Herculis ædes in
D 5	Nonis.	Templū fidei. Spon. (Circo.
		foris Iouis. Dion. alij. Sacrum Fidio Semipatri. Vet. Kl. Ouid.
E 6	VIII	Id. Vestæ templum.
F 7	VII	Id. Piscatoriū ludi in camp. Mart.
		Ouid. Fest. Mentis templum dic. Ouid. Vet. Kl.
G 8	VI	Id. Vestæ. Vet. Kl. Ovi. Asini coro-
H 9	V	Id. nantur. Ara Iouis Pistoris.
A 10	IIII	Id. Matralia. Fortis Fort. Cōcordiæ
B 11	III	Id. ædes. Matris matutæ. V. K. Ovi.
C 12	Prid.	Id. Iouis inuicti. Minusculæ quin-
D 13	Idibus.	Iulij. quatria Mineruæ. Varro.
E 14	XVIII	Kl. (Fest. Censorinus.
F 15	XVII	Kl. Stercus ex æde Vestæ defer-
G 16	XVI	Kl. tur. Fest. Varro. Ouid.
H 17	XV	Kl.
A 18	XIIII	Kl.
B 19	XIII	Kl. Mineruæ in Auentino. Vet. Kl.
C 20	XII	Kl. Sumani sacrum ad Circum max.
D 21	XI	Kl. Vet. Kl. Ouid.
E 22	X	Kl. Flaminius uictus à Pænis. Ovi.
F 23	IX	Kl. Fortis fortunæ. Vet. Kl. Ouid.
G 24	VIII	Kl. Varr. Naues coronatæ per Tybe-
H 25	VII	Kl. rim conuiuia duebant.
A 26	VI	Kl. Iouis Statoris & Laris. Ouid.
B 27	V	Kl. Quirini templum in coll. Quiri.
C 28	IIII	Kl. Ouid. Vet. Kl. III. Cal.
D 29	III	Kl. Herculis & Musarū. Ouid.
E 30	Prid.	Kl. Populifugia in Iunio dies. Varro.

EKATOMBAIN.

α	Νουμνία ἐκατομβαινες.	Hecatombae hoc mense plu-
β	δουτίρα ἱσταμένου.	res, unde et illi nomē. An-
γ	τρίτη ἱσταμένου.	ni initium apud Atheniens.
δ	τετάρτη ἱσταμένου.	uel quod sol hecatombæus
ε	πέμπτη ἱσταμένου.	diceretur.
ς	ἑκτη ἱσταμένου.	
ζ	ἑβδόμη ἱσταμένου.	
η	ὀγδόν ἱσταμένου.	
θ	ἐννάτη ἱσταμένου.	
ι	δέκατη.	
ια	πρώτη ἐπὶ δέκα.	
ιβ	δευτέρα ἐπὶ δέκα.	
ιγ	τρίτη ἐπὶ δέκα.	
ιδ	τετάρτη ἐπὶ δέκα.	
ιε	πέμπτη ἐπὶ δέκα.	
ις	ἑκτη ἐπὶ δέκα.	
ιζ	ἑβδόμη ἐπὶ δέκα.	
ιη	ὀγδόν ἐπὶ δέκα.	
ιθ	ἐννάτη ἐπὶ δέκα.	
κ	ἐκάς ἢ ἐκοστός.	
κα	δέκατη φθίνοντος.	
κβ	ἐννάτη φθίνοντος.	
κγ	ὀγδόν φθίνοντος.	
κδ	ἑβδόμη φθίνοντος.	
κε	ἑκτη φθίνοντος.	
κς	πέμπτη φθίνοντος.	
κζ	τετάρτη φθίνοντος.	
κη	τρίτη φθίνοντος.	
κθ	δουτίρα φθίνοντος.	
α	ἐννεγεία.	

IVLIVS. QVINTILIS.

F	1	Kl.	Iulij.	Hoc die apud Ro. fiebant migratio
G	2	VI	Non.	nes ex ædibus in alienas ædes, ut
H	3	V	Non.	hoc tempore in feſto D. Michaë-
A	4	IIII	Non.	lis: id quod ex Cicer. Suetonio, et
B	5	III	Non.	Mart. colligunt doſti.
C	6	Prid.	Non.	Capitol. incenſum tēpore Syllæ.
D	7		Nonis.	Romulus nō apparuit. Lāp. in
E	8	VIII	Id.	Cōmodo. Plut. Caprotinæ. Iuno
F	9	VII	Id.	Caprotina. Ancillarū feſtum. Ma
G	10	VI	Id.	crob. Plut. Ouid. Varro.
H	11	V	Id.	Ludi Apollinares. T. Liviū.
Vct. Kl. Varro. Liviū alio loco tertio Non. ait.				
A	12	IIII	Id.	Iulij Cæſ. natalis, unde mēſis. M.
B	13	III	Id.	Ant. conſule legē ſerente. Macr.
C	14	Prid.	Id.	Fortunæ mulieb. dedic. Dion. Liu.
D	15	Idibus.		Caſtoris et Poll. Equites Ro. ab
E	16	XVII	Kl.	Auguſt. æde Honoris in equis in
F	17	XVI	Kl.	Capit. Pl. V. K. Dion.
G	18	XV	Kl.	Allienſis dies atra. Særa. Plin.
H	19	XIIII	Kl.	Tacit. XVII. Cal. Plut. XVI.
A	20	XIII	Kl.	Cal. in Camillo.
B	21	XII	Kl.	Mundi natalis. Solinus ex Aæ-
C	22	XI	Kl.	gyptiorū ſacerd. ſententia. Sed ui-
D	23	X	Kl.	de quæ in libro notauimus.
E	24	IX	Kl.	
F	25	VIII	Kl.	Hoc menſe rutilæ canes caniculæ
G	26	VII	Kl.	ſacrificabantur. Vide Feſtum.
H	27	VI	Kl.	
A	28	V	Kl.	Neptunalia etiam hoc menſe. Vct.
B	29	IIII	Kl.	Kl. & Varro.
C	30	III	Kl.	
D	31	Prid.	Kl.	

METAGEITNIΩN.

α	Νεμελῳία μετ' αὐγαιτνῶν.
β	Δουτίρα ἱſαμίνος.
γ	τρίτη ἱſαμίνος.
δ	τετάρτη ἱſαμίνος.
ε	πέμπτη ἱſαμίνος.
ς	ἑκτὴ ἱſαμίνος.
ζ	ἑβδόμη ἱſαμίνος.
η	ὀγδόη ἱſαμίνος.
θ	ἐννάτη ἱſαμίνος.
ι	Δικατή.
ια	πρώτη ὑδὶ Δίκα.
ιβ	Δουτίρα ἐπὶ Δίκα.
ιγ	τρίτη ὑδὶ Δίκα.
ιδ	τετάρτη ἐπὶ Δίκα.
ιε	πέμπτη ὑδὶ Δίκα.
ις	ἑκτὴ ὑδὶ Δίκα.
ιζ	ἑβδόμη ἐπὶ Δίκα.
ιη	ὀγδόη ὑδὶ Δίκα.
ιθ	ἐννάτη ἐπὶ Δίκα.
κ	ἐκάς ἢ ἐκροτή.
κα	ἐν Δικατὴ φθίνοντος.
κβ	Δικατὴ φθίνοντος.
κγ	ἐννάτη φθίνοντος.
κδ	ὀγδόη φθίνοντος.
κε	ἑβδόμη φθίνοντος.
κς	ἑκτὴ φθίνοντος.
κζ	πέμπτη φθίνοντος.
κη	τετάρτη φθίνοντος.
κθ	τρίτη φθίνοντος.
λ	Δουτίρα φθίνοντος.
λα	ἐν καὶ βία.

AVGVSTVS.

E 1	Kl. Augusti.	Spei ad forū olitorū. V. Kl. Cōse
F 2	IIII Non.	cratio tēpli Martis. Dion in hist.
G 3	III Non.	Feriae quod Cæs. Hiss. citeriore
H 4	Prid. Non.	uicit. Vet. Kl.
A 5	Nonis.	Saluti in colle Quirin. Vet.
B 6	VIII Id.	Kl. & Spei.
C 7	VII Id.	
D 8	VI Id.	Solis indigetis in colle Quir. V. K.
E 9	V Id.	Aræ Opis & Cereris in ui-
F 10	IIII Id.	co Iugario. Vet. Kl.
G 11	III Id.	Herculi magno custodi in
H 12	Prid. Id.	Circo Flam. Vet. Kl.
A 13	Idibus.	Dianæ sacra. Martial. Currebant in nemus Aricinū. Item natalis Augusti. Porphy. Dies festus
B 14	XIX Kl.	Septemb. seruorū & ancillarū.
C 15	XVIII Kl.	Plut. Et Vertumno in
D 16	XVII Kl.	Loreto maiore. V. K.
E 17	XVI Kl.	Portunalia ad pōtē Acmyl. V. K. et Var. Iano ad theat. Marcelli. V. K. (die. Sabinarū raptus.
F 18	XV Kl.	Cōsualia. Plut. in Numa. uel seq.
G 19	XIIII Kl.	Augusti mors. Dion hist. Suet.
H 20	XIII Kl.	Vinalia secunda. Plin.
A 21	XII Kl.	Vinalia rustica. Varro. Festus
B 22	XI Kl.	uero xiiij. Cal. idem et V Kl.
C 23	X Kl.	Vulcanalia in Circo Flam. Vet.
D 24	IX Kl.	(Kl.
E 25	VIII Kl.	Opiconfinæ in Capitolio.
F 26	VII Kl.	Vet. Kl. Varro.
G 27	VI Kl.	Vulturualia. V. Kl. Varr. cuius
H 28	V Kl.	fricæ mense Octob. Vortunalia.
A 29	IIII Kl.	Vulcanalia. Festus.
B 30	III Kl.	Mundus Cereris pater.
C 31	Prid. Kl.	Nat. C. Cæs. Germanici. Vet. Kl.

ΒΟΗΔΡΟΜΙΩΝ.

α	Νουμνία βοηδρομιῶν.	Boëdromia celebritas hoc
β	δευτέρα ἡγουμένη.	menſe agebatur, unde et
γ	τρίτη ἡγουμένη.	menſis dictus. Apollo e-
δ	τετάρτη ἡγουμένη.	tiam Boëdromius uoca-
ε	πέμπτη ἡγουμένη.	tus. Plut. Pauſ. Harpocr.
ς	ἕκτη ἡγουμένη.	alij. Xerſes uictus. Plut.
ζ	ἑβδόμη ἡγουμένη.	
η	ὀγδόη ἡγουμένη.	
θ	ἐννάτη ἡγουμένη.	
ι	Δικὰτη.	
ια	πρώτη ἐπὶ Δικὰτη.	
ιβ	δευτέρα ἐπὶ Δικὰτη.	
ιγ	τρίτη ἐπὶ Δικὰ.	
ιδ	τετάρτη ἐπὶ Δικὰ.	
ιε	πέμπτη ἐπὶ Δικὰ.	
ισ	ἕκτη ἐπὶ Δικὰ.	
ις	ἑβδόμη ἐπὶ Δικὰ.	
ιθ	ὀγδόη ἐπὶ Δικὰ.	
ιϛ	ἐννάτη ἐπὶ Δικὰ.	
κ	ἐκάς ἢ ἐκασή.	
κα	ἐν Δικὰτη φθίνοντος.	Mysteria magna. Plut. & Li-
κβ	Δικὰτη φθίνοντος.	ber pater ex urbe in Eleuſinem
κγ	ἐννάτη φθίνοντος.	transferbatur.
κδ	ὀγδόη φθίνοντος.	
κε	ἑβδόμη φθίνοντος.	
κς	ἕκτη φθίνοντος.	
κζ	πέμπτη φθίνοντος.	
κη	τετάρτη φθίνοντος.	Harpocratis feſtuū hoc menſe ſe-
κθ	τρίτη φθίνοντος.	bat ab Aegyptijs. Plut.
λ	δευτέρα φθίνοντος.	
λα	ἐν ἡγεμονίᾳ.	

SEPTEMBER.

D 1 Kl. Septēb. Vulcani tutela Septemb. V.Kl.
 E 2 IIII Non. Augusti uictoria naualis ex M.
 F 3 III Non. Ant. & Cleop. Dion.
 G 4 Prid. Non.
 H 5 Nonis.
 A 6 VIII Id.
 B 7 VII Id.
 C 8 VI Id. Hierosolyma à Tito Vesp. capta.
 D 9 V Id. Iosephus.
 E 10 IIII Id.
 F 11 III Id.
 G 12 Prid. Id.
 H 13 Idibus. Prætor Max. clauum pangit. T.
 Liu. et Capitolij dedic. ab Horatio, Plut. T. L. Ioui. Vet. Kl.
 A 14 XVIII Kl. Octobris.
 B 15 XVII Kl. Ludi. V. K. qui Romani & ma-
 C 16 XVI Kl. Ludi. V. K. (gni. Asc. Pæd.
 D 17 XV Kl. Ludi. V. K.
 E 18 XIII Kl. Ludi. V. K.
 F 19 XII Kl.
 G 20 XI Kl. Romuli natalis. Plut.
 H 21 X Kl.
 A 22 IX Kl. Natalis Augusti. Dion hist. Suet.
 C 24 VIII Kl.
 D 25 VII Kl. Veneri. Vet. Kl.
 E 26 VI Kl.
 F 27 V Kl.
 G 28 IIII Kl.
 H 29 III Kl.
 A 30 Prid. Kl. Epulum Mineruæ. Vet. K.
 Meditrinalia hoc mense celebrabantur, & Metrina dea, quo
 die primum mustum bibebant. Fest. Varro.

ΜΑΙΜΑΚΤΗΡΙΩΝ.

α Νομηνία μαιμακτηρίων. Mæmastes Iupiter, &
 β δούτιρα ισάμινου. inde mensis. Harpocr.
 γ τρίτη ισάμινου. & alij.
 δ τετάρτη ισάμινου.
 ε πέμπτη ισάμινου.
 ς ἑκτὴ ισάμινου.
 ζ ἑβδόμη ισάμινου.
 η ογδὴ ισάμινου.
 θ ἐννὰ τὴν ισάμινου.
 ι δικάτη.
 ια πρώτη ἐπὶ δέκα.
 ιβ δούτιρα ὑπὲρ δέκα.
 ιγ τρίτη ἐπὶ δέκα.
 ιδ τετάρτη ἐπὶ δέκα.
 ιε πέμπτη ἐπὶ δέκα.
 ις ἑκτὴ ἐπὶ δέκα.
 ιζ ἑβδόμη ἐπὶ δέκα.
 ιη ογδὴ ἐπὶ δέκα.
 ιθ ἐννὰ τὴν ἐπὶ δέκα.
 κ ἐκάς ἢ ἑκοστή.
 κα δικάτη φθίνοντος.
 κβ ἐννὰ τὴν φθίνοντος.
 κγ ογδὴ φθίνοντος.
 κδ ἑβδόμη φθίνοντος.
 κε ἑκτὴ φθίνοντος.
 κς πέμπτη φθίνοντος.
 κζ τετάρτη φθίνοντος.
 κη τρίτη φθίνοντος.
 κθ δούτιρα φθίνοντος.
 λ ἐν ἡγεμίνα.

Parentatio eorum qui cōtra Persas
 pugnando occubuerunt. Plut.

Thoth, id est, Mercurio Aegy-
 ptij sacrificant. Plut.

OCTOBER.

B 1	Kl. Octobr.	Martis tutela Orob. Vet. Kl.
C 2	VI Non.	
D 3	V Non.	
E 4	IIII Non.	Mūdus Cereris pater. Fest.
F 5	III Non.	
G 6	Prid. Non.	
H 7	Nonis.	
A 8	VIII Id.	
B 9	VII Id.	
C 10	VI Id.	
D 11	V Id.	
E 12	IIII Id.	
F 13	III Id.	
G 14	Prid. Id.	
H 15	Idibus.	Mercatores Mercurio. Vergili
A 16	XVII Kl. Nouēbr.	natalis. Martial. Octo
B 17	XVI Kl.	ber equus Marti immo
C 18	XV Kl.	latur. Fest. Plut.
D 19	XIIII Kl.	
E 20	XIII Kl.	
F 21	XII Kl.	
G 22	XI Kl.	
H 23	X Kl.	
A 24	IX Kl.	
B 25	VIII Kl.	
C 26	VII Kl.	
D 27	VI Kl.	
E 28	V Kl.	
F 29	IIII Kl.	Sacrum hoc mense Libe
G 30	III Kl.	ro fiebat. V. Kl. Et Ver
H 31	Prid. Kl.	tumni feriæ. Varr.

ΠΥΑΝΕΥΙΩΝ.

α	Νουμνία πυανψιάνας.	Pyanepsia hoc mense cele-
β	δουτῖρα ἱσαμένον.	brantur.
γ	τρίτη ἱσαμένον.	
δ	τετάρτη ἱσαμένον.	
ε	πέμπτη ἱσαμένον.	
ς	ἑξή ἱσαμένον.	
ζ	ἑβδόμη ἱσαμένον.	
η	ὀγδόη ἱσαμένον.	Panopsia Apollini, imo Pyane-
θ	ἐννάτη ἱσαμένον.	Eresione plestitur. (psia.
ι	δεκάτη.	Oschophoria, id est, Ramalia ce-
ια	πρώτη ἐπὶ δέκα.	lebrabantur. Plut. Suid. Com-
ιβ	δουτῖρα ὑπὲρ δέκα.	ment. in Nicand.
ιγ	τρίτη ἐπὶ δέκα.	
ιδ	τετάρτη ἐπὶ δέκα.	
ιε	πέμπτη ἐπὶ δέκα.	
ισ	ἑξή ἐπὶ δέκα.	
ιζ	ἑβδόμη ἐπὶ δέκα.	
ιη	ὀγδόη ἐπὶ δέκα.	
ιθ	ἐννάτη ἐπὶ δέκα.	
κ	ἐκάς ἢ ἐκατόν.	
κα	ἐνδεκάτη φθίνοντες.	
κβ	δεκάτη φθίνοντες.	Chalcea Minervæ solennitas, uel
κγ	ἐννάτη φθίνοντες.	ut Phanodemus ait, Vulcani Hy-
κδ	ὀγδόη φθίνοντες.	perides. Harpocr.
κε	ἑβδόμη φθίνοντες.	
κς	ἑξή φθίνοντες.	
κζ	πέμπτη φθίνοντες.	
κη	τετάρτη φθίνοντες.	Mysteria minora hoc mense age-
κθ	τρίτη φθίνοντες.	bantur. Plut. Galenus.
λ	δουτῖρα φθίνοντες.	
λα	ἐννὰς νύκ.	

NOVEMBER.

A	1	Kl.	Nouēb.	Hoc mense Iouis epulum celebrabatur. Vet. Kl.
B	2	IIII	Non.	
C	3	III	Non.	
D	4	Prid.	Non.	
E	5		Nonis.	
F	6	VIII	Id.	
G	7	VII	Id.	Mundum patēre. Fest.
H	8	VI	Id.	
A	9	V	Id.	
B	10	IIII	Id.	
C	11	III	Id.	Maria claudūtur. Veget. alij.
D	12	Prid.	Id.	usq; in VI. Id. Mart.
E	13		Idibus.	
F	14	XVIII	Kl.	Decembris.
G	15	XVII	Kl.	
H	16	XVI	Kl.	Ludi plebei per hos dies. Suet.
A	17	XV	Kl.	
B	18	XIIII	Kl.	
C	19	XIII	Kl.	
D	20	XII	Kl.	
E	21	XI	Kl.	
F	22	X	Kl.	
G	23	IX	Kl.	
H	24	VIII	Kl.	Bruma, quæ & Brumalia, festū Romanorum. Constant. in re rust.
A	25	VII	Kl.	
B	26	VI	Kl.	
C	27	V	Kl.	Hic mēsis fuit in tutela Dianæ. V.
D	28	IIII	Kl.	Kl. & inferiæ fiebāt Gallis de-
E	29	III	Kl.	fosis & Græcis in foro Boario.
F	30	Prid.	Kl.	Plut.

ΑΝΘΕΣΤΗΡΙΩΝ.

α	Νουμνία ἀνθεστηριῶν.	Anthesteria hoc mense age-
β	δευτέρα ἱσαμίνου.	bantur, quæ et Bacchana-
γ	τρίτη ἱσαμίνου.	lia. Theoph. Suid. Harp.
δ	τετάρτη ἱσαμίνου.	
ε	πέμπτη ἱσαμίνου.	
ς	ἑκτὴ ἱσαμίνου.	
ζ	ἑβδόμη ἱσαμίνου.	
η	ὀγδὼν ἱσαμίνου.	
θ	ἐννάτη ἱσαμίνου.	
ι	δέκατη.	Limna Baccho. Thucyd.
ια	πρώτη ἐπὶ δέκα.	
ιβ	δευτέρα ἐπὶ δέκα.	Choës. Suid.
ιγ	τρίτη ἐπὶ δέκα.	Pithægia.
ιδ	τετάρτη ἐπὶ δέκα.	Chytra. Alij in Lenæone men-
ιε	πέμπτη ἐπὶ δέκα.	se constituunt. Cōment. in He-
ις	ἑκτὴ ἐπὶ δέκα.	siod. Harpocr.
ιζ	ἑβδόμη ἐπὶ δέκα.	
ιθ	ὀγδὼν ἐπὶ δέκα.	
ιβ	ἐννάτη ἐπὶ δέκα.	
κ	δέκας ἢ ἐκαστή.	
κα	δέκατη φθίνουσα.	
κβ	ἐννάτη φθίνοντος.	
κγ	ὀγδὼν φθίνοντος.	
κδ	ἑβδόμη φθίνοντος.	
κε	ἑκτὴ φθίνοντος.	
κς	πέμπτη φθίνοντος.	
κζ	τετάρτη φθίνοντος.	
κη	τρίτη φθίνοντος.	
κθ	δευτέρα φθίνοντος.	
λ	ἐννεμία.	

DECEMBER.

G 1	Kl.	Decēbr.	Fortunæ muliebris festum, quo-
H 2	IIII	Non.	niam hoc die bellum sublatū. Po-
A 3	III	Non.	stea translatus prid. Non. Quin-
B 4	Prid.	Non.	til. Dionys. Halicarn. in viij.
C 5		Nonis.	Faunalia. Porphy.
D 6	VIII	Id.	
E 7	VII	Id.	
F 8	VI	Id.	
G 9	V	Id.	
H 10	IIII	Id.	
A 11	III	Id.	
B 12	Prid.	Id.	
C 13		Idibus.	
D 14	XIX	Kl.	Ianuarij.
E 15	XVIII	Kl.	
F 16	XVII	Kl.	Saturnalia incipiunt, et per tres
G 17	XVI	Kl.	dies duranti quib. addūtur Sigilla
H 18	XV	Kl.	ria, quæ septē dies cōplēt. Macro-
A 19	XIIII	Kl.	Opalia et Saturnalia. Macr. Var.
B 20	XIII	Kl.	
C 21	XII	Kl.	Angeronalia Angeronæ deæ.
			Macrob. Herculi & Cereri de mulso. Macrob.
D 22	XI	Kl.	Feriæ larib. dicatæ. Macr. Cōpi-
E 23	X	Kl.	talia. Ludi laribus. Plin.
F 24	IX	Kl.	Feriæ Iouis. Larēntinalia uel Lau-
G 25	VIII	Kl.	rentinalia. Plut. Varr. Ouid.
H 26	VII	Kl.	Iuuenalis dies VII. Saturn.
A 27	VI	Kl.	additus. Suet. unde & Iuuenales
B 28	V	Kl.	ludi.
C 29	IIII	Kl.	
D 30	III	Kl.	Decēber Saturno succr. Macro-
E 31	Prid.	Kl.	Tutela uero Vestæ. V. Kl.

ΠΟΣΙΔΕΩΝ.

α	Νημεσία Ποσιδεών &.	Posidonia à certamine
β	Δουτίρα ἱσαμίνυ.	Pallad. & Neptuni.
γ	τρίτη ἱσαμίνυ.	
δ	τετάρτη ἱσαμίνυ.	
ε	πέμπτη ἱσαμίνυ.	
ς	ἑκτὴ ἱσαμίνυ.	
ζ	ἑβδόμη ἱσαμίνυ.	
η	ὀγδόη ἱσαμίνυ.	
θ	ἐννάτη ἱσαμίνυ.	
ι	Δικατή.	
ια	πρώτη ὑδὶ Δίκα.	Alcyonij dies.
ιβ	Δουτίρα ἐπὶ Δίκα.	
ιγ	τρίτη ὑδὶ Δίκα.	
ιδ	τετάρτη ἐπὶ Δίκα.	Brumalia festum hoc mense &
ιε	πέμπτη ὑδὶ Δίκα.	Ambrosia. Proclus in Hesiod.
ισ	ἑκτὴ ὑδὶ Δίκα.	
ιζ	ἑβδόμη ἐπὶ Δίκα.	
ιη	ὀγδόη ὑδὶ Δίκα.	
ιθ	ἐννάτη ἐπὶ Δίκα.	
κ	ἐκάς ἢ ἐκοστή.	
κα	ἐν Δικατὶ φθίνοντος.	
κβ	Δικατὶ φθίνοντος.	
κγ	ἐννάτῃ φθίνοντος.	
κδ	ὀγδόῃ φθίνοντος.	
κε	ἑβδόμῃ φθίνοντος.	
κς	ἑκτῇ φθίνοντος.	
κζ	πέμπτῃ φθίνοντος.	
κη	τετάρτῃ φθίνοντος.	
κθ	τρίτῃ φθίνοντος.	
λ	Δουτίρα φθίνοντος.	
λα	ἑνὴ καὶ νία.	

100431